

NIEUWE ENERGIE VOOR EUROPA

CONCEPT EUROPEES VERKIEZINGSPROGRAMMA D66

Inleiding

In juni van dit jaar kiezen we een nieuw Europees Parlement voor vijf jaar. Wat D66 betreft is de Europese Unie aan het einde van die periode groener, welvarender en veiliger dan ooit tevoren. Europeanen zijn gezonder, want de natuur herstelt en mensen hebben overal toegang tot zorg, onderwijs en goed werk. Europa wordt het continent waar mensen zelf meer energie opwekken dan ze afnemen. Voor hen beweegt de energierekening naar nul euro. In de hele wereld draagt Europa bij aan leefbaarheid, welvaart en democratie. De krijgsmachten zorgen gezamenlijk voor vrede op het continent en in onze directe regio. De Europese Unie is in het jaar 2029 ook groter en hechter dan nu. Europese kiezers laten hun stem horen in een sterk democratisch bestuur. Mensen weten waarvoor ze in 2029 stemmen: voor een Europees Parlement dat in het hart van een democratische unie werkt aan de veilige en leefbare toekomst voor iedere Europeaan.

Het zijn grote ambities om in vijf jaar waar te maken. Maar ze liggen binnen het bereik van een Unie die bouwt op de kracht van bijna een half miljard Europeanen. De Europese Unie heeft al laten zien dat ze het verschil kan maken. Met gezamenlijke investeringen in een vaccin tegen Covid-19 en een gezamenlijk herstelprogramma voor de economische nasleep. Europa wist zich te verenigen tegen de inval van Rusland in Oekraïne. Samen vinggen we miljoenen Oekraïense vluchtelingen op en werden we razendsnel onafhankelijk van Russisch gas. Door solidair te zijn en samen te werken, kon de Europese Unie kortom antwoorden geven op de problemen die op ons af kwamen.

Het Europa waar wij in geloven bestaat: een Europa dat grote dingen kan doen. We hebben gezien dat we boven onszelf kunnen uitstijgen, als onze Europese instellingen de vrijheid krijgen om te leveren. Een welkome opsteker, want sinds de vorige Europese verkiezingen staat Europa er beduidend minder goed voor. Onze regio kent grote instabiliteit en op het Europees continent zelf woedt oorlog in Oekraïne. Europa is nog altijd welvarend en kent een hoge levensstandaard, maar met name de Verenigde Staten en China lopen economisch en technologisch op ons uit. We zijn afhankelijker geworden van beide landen. Het vermogen van de Europese Unie om geopolitieke invloed uit te oefenen is daarmee afgenomen. Voorheen was de vraag: wie moeten we bellen als we Europa willen spreken? Morgen kan de vraag zijn: waar kunnen we Europa nog voor bellen? Ook binnen de Unie moeten we aan de slag. In een aantal landen hebben autoritaire leiders bewezen: de democratie en rechtsstaat kunnen kapot. Hun politieke vrienden zijn in heel Europa in opkomst. We staan dus voor de opdracht om vol overtuiging onze fundamentele rechten en vrijheden te verdedigen tegen krachten die willen terugkeren naar een nostalgisch verleden.

De Europese Unie heeft vaker bewezen dit soort negatieve ontwikkelingen om te kunnen buigen. Door niet alleen te blijven samenwerken, maar ook nauwer samen te werken. Het is hoog tijd dat Europa weer een sprong voorwaarts maakt. We hebben gezien dat het anders kan; nu gaan we het ook anders doen. Daarom schaffen we de nationale veto's af, die autoritaire leiders beschermen en de daadkracht doen verdampen. We worden slagvaardiger, in plaats van afhankelijk van de laagste gemene deler onder nu zevenentwintig landen. Of we hebben gezamenlijk invloed, of we zijn verdeeld onmachtig. Een verenigd Europa maakt ons allemaal sterker, terwijl een verdeeld Europa geopolitiek stuurloos is.

Onze Unie rust niet alleen op lidstaten, maar ook op mensen. Daarom versterken we de macht van burgers, met het Europees Parlement in het middelpunt van de Europese democratie. Voor een Europa waar je stem als Europeaan echt telt. Ons Europees Parlement controleert een Europese Commissie met daadkracht en onafhankelijkheid. De Europese begroting groeit mee met onze ambities en past zich aan op de hedendaagse uitdagingen. We staan, kortom, voor een versterkt en verenigd Europa. Zo'n Europa heeft het in zich om niet alleen een economische supermacht te zijn, maar ook een groene, technologische en democratische supermacht.

We zetten onze verenigde kracht aan het werk voor een rechtvaardige, groene en innovatieve Europese samenleving. D66 wil de meerwaarde van Europa veiligstellen en versterken. Als zelfstandige geopolitieke speler gelijkwaardig aan de Verenigde Staten, die opstaat tegen tegenstrevers en vijanden. Als democratisch bolwerk, waar sociale zekerheid hand in hand gaat met de vrije markt én met tegenmacht tegen te machtige multinationals. We willen dat Europa de beste en schoonste plek is om te leven, waar we investeren in onderwijs en mobiliteit: dat geeft mensen vrijheid. We willen dat de Europese Unie een positieve invloed heeft op de wereld waar we immers zelf deel van uitmaken. Hoe beter het daarmee gaat, hoe beter het met ons gaat. We staan voor ons ideaal van een wereld vrij van oorlog, dictatuur, honger, armoede en de gevolgen van klimaatverandering.

We hebben het in ons om ook toekomstige generaties te laten genieten van de verworvenheden van Europese samenwerking. Dat werk begint nu: vrij en democratisch bouwen aan welvaart en welzijn in een schone wereld. Ons ideaal voor Europa.

Inhoudsopgave

INLEIDING	2
INHOUDSOPGAVE	4
HOOFDSTUK 1 – FUNDAMENTEN VOOR EEN VRIJ, RECHTVAARDIG EN DEMOCRATISCH EUROPA.....	5
1.1. EEN RADICAAL-DEMOCRATISCHE EUROPESE UNIE	6
1.2. WE SLUITEN GEEN COMPROMISSEN OVER DE DEMOCRATISCHE RECHTSSTAAT	11
1.3. GEEN VRIJHEID ZONDER VEILIGHEID.....	13
1.4. RADICALE GELIJKWAARDIGHEID IN HEEL EUROPA	15
1.5. FINANCIËLE HERVORMINGEN VOOR EEN RECHTVAARDIG EUROPA	17
1.6. EUROPESE FINANCIËLE MARKTEN DIE WERKEN VOOR MENSEN	21
HOOFDSTUK 2 – DE GROTE TRANSITIES.....	23
2.1. NAAR EEN KLIMAATNEUTRAAL EUROPA	24
2.2. NAAR EEN NATUURLIJKE BALANS IN EUROPA	27
2.3. NAAR EEN CIRCULAIR EN ZELFVOORZIENEND EUROPA	29
2.4. NAAR WAARDENVOLLE DIGITALISERING EN INNOVATIE	31
2.5. NAAR EEN VOLWAARDIGE EUROPESE ENERGIE-UNIE	35
2.6. NAAR EEN NATUURINCLUSIEVE LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING	36
2.7. SNEL EN SCHOON OP WEG DOOR HEEL EUROPA	39
HOOFDSTUK 3 - EEN SOCIAAL EUROPA ALS MOTOR VOOR BREDE WELVAART	42
3.1. DE PRIORITEITEN VAN DE SOCIALE PIJLER	43
3.2. EEN EUROPESE ARBEIDSMARKT	44
3.3. EEN INTERNE MARKT DIE WERKT VOOR MENSEN	46
3.4. STERKE REGIO'S, STERK EUROPA.....	47
3.5. KUNST, CULTUUR EN MEDIA ALS BASIS VOOR EEN WAARDENVOL EUROPA	49
3.6. EUROPA ALS KENNISCONTINENT	50
3.7. EEN GEZOND EUROPA VOOR EEN STERKE TOEKOMST	52
3.8. GOED WONEN IN EUROPA	54
HOOFDSTUK 4 – EEN GEOPOLITIEK STERK EUROPA VOOR VRIJHEID, DEMOCRATIE EN VEILIGHEID.....	56
4.1. EÉN EUROPESE STEM IN HET BUITENLAND	57
4.2. EERLIJKE HANDEL VOOR EEN WELVARENDE WERELD.....	59
4.3. UITBREIDING VAN DE EUROPESE UNIE	62
4.4. NAAR EEN EUROPESE DEFENSIE UNIE.....	64
4.5. EUROPESE SAMENWERKING VOOR EEN HUMAAN ASIELBELEID	65

HOOFDSTUK 1 – Fundamenten voor een vrij, rechtvaardig en democratisch Europa

Europa, dat zijn wij. D66 staat voor een democratisch Europa, waarin burgers een stem hebben op alle niveaus: van de plek waar ze wonen tot het nationale en Europese beleid. Want het is aan ons om Europa vorm te geven. De democratische rechtsstaat en respect voor mensenrechten vormen hierbij het fundament. In Europa hebben burgers gelijke rechten en een stem in de democratie. De kans om in vrijheid en veiligheid het beste uit het leven te halen. Dat is het Europa waar D66 elke dag aan werkt.

Dat vraagt dat we onze rug rechten en trots vol voor de Europese waarden staan. Regeringen in lidstaten als Hongarije hollen de democratie en de rechtsstaat uit, terwijl de rest van Europa toekijkt. Autoritaire leiders zaaien haat en verdeeldheid om hun eigen macht veilig te stellen. Dat doen ze ten koste van bijvoorbeeld de lhbti+-gemeenschap, van de veiligheid van migranten en van respect voor mensenrechten en het vrije publieke debat. Ondertussen vormen corruptie, grensoverschrijdende criminaliteit en terrorisme een blijvende dreiging voor onze veiligheid.

Voor een vrij, rechtvaardig en democratisch Europa moet het fundament op orde zijn. We hebben de keuze om vorm te geven aan onze eigen toekomst, door de Europese democratie, de rechtsstaat en de grondrechten te versterken. Dit doen we niet alleen door het Europees Parlement de rechten te geven van een volwaardige volksvertegenwoordiging. We zorgen ook voor directe inspraak van burgers en graven kanalen naar de macht voor jongeren en toekomstige generaties. Nationale ministers en regeringsleiders leggen in nationale parlementen verantwoording af voor de afspraken die zij in Brussel maken. We geven de Europese Unie de instrumenten om onze rechtsstaat en waardengemeenschap te beschermen, tegen autoritaire regeringen en criminelen. Lidstaten die structureel over de schreef gaan, nemen we het stemrecht af en sluiten we uit van besluitvorming.

Werken aan een vrije, rechtvaardige en democratische toekomst kan niet zonder een ambitieuze begroting. Begroten is een belangrijk democratisch middel. Daarom zijn Prinsjesdag en andere begrotingsdagen in Europa zulke belangrijke democratische tradities. In Europa moet de begroting een volwassen instrument worden, met eigen middelen en regelmatige controle en aanpassing. Waar we nu €300 miljard besteden aan het gemeenschappelijk landbouwbeleid, wil D66 dit geld ook inzetten voor een groene, digitale en sociale toekomst. Lidstaten moeten de ruimte krijgen om noodzakelijke investeringen te doen in de klimaattransitie en duurzame landbouw en in sterke sociale voorzieningen, zoals het onderwijs en de zorg. We versterken de Europese begroting door grensoverschrijdende activiteiten gezamenlijk te belasten. En ook hier versterken we de Europese democratie: het Europees Parlement stemt jaarlijks over zowel de Europese uitgaven als de inkomsten.

Onze inzet:

- Een **sterk Europees Parlement**. Bij de volgende Europese verkiezingen kun je ook op een kandidaat uit een andere lidstaat stemmen.
- Om de Europese Unie slagvaardiger te maken, **schaffen we veto's af**.

- Een Europa als de **bewaker van de democratische rechtsstaat**, waarin lidstaten die afglijden hard worden aangepakt.
- Een sterker Europol, Eurojust en Europees Openbaar Ministerie om **grensoverschrijdende criminaliteit en terrorisme gezamenlijk aan te pakken**.
- Een **nieuwe Europese antidiscriminatiestrategie** met aandacht voor verschillende vormen van discriminatie en ongelijkwaardige behandeling. We **versterken de positie van fundamentele mensenrechten**.
- Een **moderne en ambitieuze Europese begroting** voor een groene, digitale en sociale toekomst.

1 1.1. Een radicaaldemocratische Europese Unie

2

3 **Het Europees Parlement is het hart van de Europese democratie**

4

5 D66 maakt zich hard voor een sterk en onafhankelijk Europees Parlement. Het Parlement vormt het
6 hart van de Europese democratie: het is het enige Europese orgaan dat burgers rechtstreeks
7 verkiezen. Een sterker Europees Parlement past bij het tweekamerstelsel in de Europese Unie en
8 geeft burgers een grotere stem in de Europese besluitvorming. Het is dan ook hoog tijd dat het
9 Europees Parlement de bevoegdheden krijgt die horen bij een volwaardig parlement én de
10 zeggenschap krijgt over een aantal fundamentele aspecten, zoals de samenstelling van het Parlement
11 en de locatie waar het zetelt.

12

- 13 • Het Europees Parlement krijgt **initiatiefrecht**, waarmee het zelf voorstellen kan doen voor
14 Europese wet- en regelgeving. Het Europees Parlement krijgt ook de mogelijkheid om een
15 volwaardige **parlementaire enquête** in te stellen, waarbij het mogelijk is om onder ede te
16 verhoren. Daarmee kan het Europees Parlement misstanden in de Europese Unie
17 onderzoeken.
- 18
19 • Met het **budgetrecht** krijgt het Europees Parlement volledige zeggenschap over de Europese
20 begroting (MFK) en de eigen middelen van de Unie. Het deel van de begroting dat uit eigen
21 middelen bestaat, wordt jaarlijks vastgesteld door de Raad van de Europese Unie en het
22 Europees Parlement in samenhang met het zogeheten Europees Semester: het jaarlijkse
23 proces waarin lidstaten hun economische en begrotingsbeleid afstemmen met Europese
24 regels. Voor het deel van de begroting dat wordt afgedragen door de lidstaten verkorten we
25 de periode van zeven naar vijf jaar, zodat deze beter aansluit bij de prioriteiten van het
26 Europees Parlement en de Europese Commissie. Budgettaire plannen voor
27 langetermijnvraagstukken kunnen nog steeds voor langere periode worden vastgelegd.
- 28
29 • Het Europees Parlement krijgt de mogelijkheid om het **vertrouwen op te zeggen in**
30 **individuele Eurocommissarissen**, naast de bestaande bevoegdheid om de gehele Europese
31 Commissie naar huis te sturen. Dat is cruciaal om Eurocommissarissen verantwoordelijk te
32 houden voor hun beleid en handelen.

33

- 34 • De **voorzitter van de Europese Commissie** wordt rechtstreeks verkozen. Naast een stem
35 voor het Europees Parlement, krijgt iedere Europeaan een stem voor de voorzitter van de
36 Europese Commissie. Indien geen kandidaat een meerderheid behaalt in deze rechtstreekse
37 stemming, verkiest het Europees Parlement iemand uit zijn midden. We noemen deze
38 voorzitter voortaan de **Europese President**.
- 39
- 40 • D66 is groot voorstander van **transnationale kieslijsten** bij Europese verkiezingen. Als je in
41 Nederland woont, kun je dus ook op een kandidaat uit een andere lidstaat stemmen. Zo
42 versterken we de Europese parlementaire democratie en de legitimiteit van het Europees
43 Parlement. Kandidaten zijn verkiesbaar in een transnationale kieskring. Het bestaande
44 voorstel om het huidige aantal van 720 nationaal verkozen parlementariërs aan te vullen met
45 30 transnationaal verkozen Europarlementariërs is een goed begin.
- 46
- 47 • Het Europees Parlement heeft **maximaal 750 zetels** plus een voorzitter, ook bij uitbreiding
48 van de Europese Unie.
- 49 • D66 wil een **kleiner college van Commissarissen**. Niet langer nomineert elke lidstaat een
50 Eurocommissaris. In plaats daarvan telt het college een aantal commissarissen gelijk aan
51 twee-derde van het aantal lidstaten. De lidstaten kunnen deze beslissing al nemen op basis
52 van de huidige Europese Verdragen. D66 hecht waarde aan een onafhankelijker Europese
53 Commissie die niet terugdeinst voor optreden bij schendingen van Europese wet- en
54 regelgeving door lidstaten.
- 55
- 56 • Op alle onderwerpen wordt het gebruik van **veto's afgeschaft**. D66 wil dat de Raad van de
57 Europese Unie en de Europese Raad altijd besluiten nemen met een gekwalificeerde
58 meerderheid.
- 59
- 60 • De zetel van het Europees Parlement wordt verplaatst **van Straatsburg naar Brussel**. Het is
61 veel duurzamer en efficiënter om altijd in Brussel te vergaderen.
- 62
- 63 • Het is hoog tijd dat het Europees Parlement een procedure krijgt voor **zwangerschapsverlof,**
64 **ouderschapsverlof en verlof van langdurig zieke Europarlementariërs**, zodat de stem van
65 Europarlementariërs in deze periode niet verloren gaat.
- 66

67 **Integriteit en transparantie als kernwaarden in Brussel**

68

69 In een volwaardige democratie zijn de politieke en bestuurlijke macht integer en transparant. De
70 recente zogenoemde Qatargate over corruptie bij het Europees Parlement laat zien dat de Europese
71 democratie kwetsbaar is voor beïnvloeding door buitenlandse actoren en commerciële belangen.
72 Daarom maken wij transparant hoe besluiten tot stand komen en wie daar invloed op uitoefenen.

73

- 74 • We maken **strengere lobbyregels** en **versterken het transparantieregister**. Zo is het
75 inzichtelijk wanneer en door wie invloed is uitgeoefend op nieuwe Europese wet- en
76 regelgeving. Financiering van niet-EU-landen en organisaties aan lobbyactiviteiten en
77 parlementsleden brengen we in kaart. Parlementsleden mogen geen geschenken van meer

78 dan €100 ontvangen van niet-EU-landen en organisaties en moeten afspraken met personen
79 en partijen binnen en buiten het Parlement openbaar maken.

80

81 • D66 is voorstander van een **onafhankelijke ethische autoriteit** die corruptie in het Parlement
82 en de andere Europese instituties onderzoekt en tegengaat. De autoriteit moet volledige
83 onderzoeksbevoegdheid krijgen en op basis daarvan sancties tegen personen en organisaties
84 kunnen voorstellen.

85

86 • **Transparantie van besluitvorming** is essentieel voor parlementen en de media om hun
87 functie uit te kunnen oefenen. Ondoorzichtige, informele onderhandelingen tussen de Raad
88 van de Europese Unie, de Europese Commissie en het Parlement – de zogeheten triloggen –
89 worden daarom beperkt. Alleen in een derde lezing, na een open en transparant proces, zijn
90 triloggen een laatste redmiddel. Alle informatie rond besluitvorming is openbaar, tenzij daar
91 legitieme redenen tegen zijn.

92

93 • Om journalisten en burgers in staat te stellen het Europees bestuur effectief te controleren,
94 moet het makkelijker en sneller worden om **openbaarheid van bestuur** te krijgen op
95 Europees niveau. Daarom herzien we de Europese verordening op openbaarheid van de
96 overheid en maken we deze toegankelijker.

97

98 **Europese burgers aan zet**

99

100 Burgers brengen we dichterbij Brussel. Bestaande mogelijkheden voor burgers om hun stem te laten
101 horen in de Europese Unie verdienen navolging en versterking. Ook nieuwe vormen van directe
102 inspraak zijn nodig. D66 wil dat de Europese instellingen de uitkomsten van zulke burgerinspraak niet
103 langer zomaar opzij schuiven, maar een echte plek geven in de totstandkoming van Europees beleid.
104 Nederland zit bovendien aan tafel: geen besluit van 'Brussel', maar van ons allemaal. Want nationale
105 overheden nemen deel aan de Europese besluitvorming via de Raad van de Europese Unie en de
106 Europese Raad.

107

108 • D66 wil dat **nationale parlementen** veel beter inzicht krijgen in de besluitvorming van de
109 Raad, en in het bijzonder van de Europese Raad. Zo kunnen zij hun rol in de democratische
110 controle op Europese zaken beter spelen.

111

112 • Voor D66 is het ook belangrijk om de rol van nationale parlementen te versterken door in te
113 zetten op **betere samenwerking tussen parlementen** in de Europese Unie. Zo kunnen ze
114 bijvoorbeeld hun informatiepositie versterken en van elkaar leren om goed toezicht op
115 Europese zaken te houden. We verlengen de huidige termijn waarin nationale parlementen
116 nieuwe Commissievoorstellingen kunnen toetsen op het principe van subsidiariteit – de
117 zogeheten **subsidiariteitstoets** en de gele-kaartprocedure – van acht naar twaalf weken.

118

119 • **Europese burgerberaden en burgerpanels** geven mensen een stem in complexe Europese
120 vraagstukken. D66 maakt zich hard voor burgerberaden of -panels bij grote Europese
121 beslissingen, zoals verdragswijziging en uitbreiding. De voorzitter en vicevoorzitter van het

122 Europees Parlement houden maandelijks een **open spreekuur** voor Europese burgers.

123

124 • D66 is voorstander van een **Europees bindend correctief referendum**, geïnitieerd door
125 Europese burgers.

126

127 • Alle Europese burgers moeten **gelijke toegang** hebben tot de Europese verkiezingen. Daarom
128 versterken we de Europese kieswet waarin de Europese verkiezingen zijn geregeld. Alle
129 Europese burgers buiten Europa krijgen het recht om te stemmen voor het Europees
130 Parlement, zoals dat ook voor Nederlanders mogelijk is. Lidstaten moeten zorgen dat
131 verkiezingen toegankelijk zijn voor mensen met een beperking, thuislozen en gevangenen.

132

133 **De jeugd heeft de toekomst**

134

135 In de Europese Unie maken we beleid over de grote vraagstukken van deze tijd, met een grote
136 impact op de toekomst van Europa. Voor D66 hebben de jonge en toekomstige generaties daarom
137 voorrang in Europees beleid. Daarbij hoort een veel sterkere stem in de Europese besluitvorming.

138

139 • Iedereen vanaf **16 jaar krijgt stemrecht** bij Europese verkiezingen. Zo kunnen jongeren al op
140 vroege leeftijd hun stem laten gelden in de Europese Unie. De minimale leeftijd voor
141 kandidaten verlagen we in heel Europa naar 18 jaar.

142

143 • We staan voor een betekenisvolle betrokkenheid van jongeren in Europese besluitvorming.
144 D66 pleit voor de erkenning van intergenerationele rechtvaardigheid in Europees beleid en
145 jongeren als belangrijke belanghebbende. Om die reden is D66 voorstander van de
146 oprichting van een **Jongerenraad** met jongerenvertegenwoordigers uit alle lidstaten. Ook zal
147 D66 het voortouw nemen om een **werkgroep voor toekomstige generaties** in het Europees
148 Parlement in te richten.

149

150 • Bij de benoeming van Eurocommissarissen krijgt de Jongerenraad **een adviesrecht**, zodat zij
151 de betrokkenheid van de Eurocommissarissen bij (toekomstgericht) beleid kritisch kunnen
152 toetsen. Ook kan de Jongerenraad gevraagd en ongevraagd advies geven op alle nieuwe
153 wetsvoorstellen. Deze adviezen worden openbaar.

154

155 • D66 wil een bindende **Europese generatietoets**, om zo de gevolgen van nieuw beleid en
156 politieke keuzes voor jongeren duidelijk te krijgen. Hiermee kijken we of ook de belangen van
157 de toekomstige generaties geborgd zijn.

158

159 • Er komt een **Europese ombudsman voor toekomstige generaties** die advies geeft over de
160 impact van beleid en beslissingen op de lange termijn. De ombudsman krijgt het recht om bij
161 alle Europese instituties te onderzoeken en aanbevelingen te doen. De instituties
162 beantwoorden deze binnen drie maanden.

163 **Technologie voor Europese democratie**

164

165 Digitale technologie krijgt steeds meer invloed op ons leven. Daarom wil D66 dat iedereen erover kan
166 meebeslissen. Vandaag plukken vooral de bedrijven die nieuwe technologie ontwikkelen er de
167 financiële vruchten van, terwijl negatieve gevolgen zoals de verspreiding van haat, desinformatie en
168 complottheorieën bij ons allemaal terechtkomen. D66 wil dat niet alleen een handjevol
169 techbedrijven en -ondernemers, maar de hele samenleving baat heeft bij de ontwikkeling van
170 digitale technologie. We geven mensen meer zeggenschap over hun gegevens, onderwerpen de
171 ontwikkeling van nieuwe technologie aan democratische controle en zetten technologie in om de
172 democratische rechtsstaat te versterken.

173

- 174 • Digitale technologie biedt mensen mogelijkheden om hun stem te laten horen in de
175 democratie. Daar moeten we op zo'n manier gebruik van maken dat iedereen die dat wil,
176 mee kan doen. In navolging van Spanje komt de Europese Unie met een **digitaal platform**
177 **voor politieke** besluitvorming, zodat mensen kunnen meedenken en stemmen over de
178 agendering van Europese politieke voorstellen.
- 179
- 180 • Mensen krijgen daadwerkelijke **zeggenschap over het gebruik van hun persoonsgegevens** en
181 data. Er komt een Europese verplichting voor bedrijven om bij datagebruik en -deling
182 betekenisvolle toestemming te ontvangen van gebruikers. Bij langdurig gebruik wordt dit
183 regelmatig herhaald. Bedrijven informeren de consument daarnaast actief en op een
184 begrijpelijke, inzichtelijke manier welke gegevens zij verzamelen, opslaan en gebruiken.
- 185
- 186 • Het gebruik van kunstmatige intelligentie in hoogrisicotoepassingen zoals het onderwijs,
187 handhaving en bestuur kan veel nieuwe mogelijkheden en vooruitgang brengen, maar ook
188 grote gevolgen hebben voor de vrijheden en rechten van mensen. De verplichte **Europese**
189 **mensenrechtentoets** voor hoogrisicosystemen wordt publiekelijk inzichtelijk. Hierdoor
190 worden belangrijke besluiten over technologie transparanter en beter democratisch
191 geborgd.
- 192
- 193 • Voor democratische controle en toezicht op AI is **transparantie** essentieel. Daarom komen er
194 AI-labels voor alle content die met behulp van AI gegenereerd is. Bij *foundation models*, zoals
195 ChatGPT, die voor veel doeleinden kunnen worden gebruikt, is altijd inzichtelijk wie de maker
196 van het model is. Ook worden de broncodes van AI beschikbaar voor onderzoek door
197 Europese toezichthouders, ook vóódat producten op de markt komen. Dit leggen we
198 Europees vast.
- 199
- 200 • Regelgeving is alleen effectief als ze ook gehandhaafd kan worden. Daarom investeren we in
201 nationale en **Europese toezichthouders**, zoals de Europese Toezichthouder voor
202 Databescherming, zodat zij snelle technologische ontwikkelingen kunnen bijbenen en
203 voldoende capaciteit hebben. Europese toezichthouders krijgen meer macht om naast en
204 samen met nationale toezichthouders te handhaven en effectief te kunnen ingrijpen bij
205 bedrijven en organisaties die op Europese schaal de wet overtreden. Ook moet het mogelijk
206 worden overheden boetes op te leggen als zij onzorgvuldig met data omgaan.
- 207

- 208 • Europese instellingen, agentschappen en lidstaten gebruiken voortaan **open-source software**
209 en open standaarden, tenzij het echt niet anders kan. Dit draagt bij aan digitale inclusie,
210 participatie, controle en de bescherming van privacy.
211
- 212 • De **digitale publieke ruimte** is grotendeels in handen van grote techbedrijven. D66 wil dat de
213 Europese Unie actief bijdraagt aan de ontwikkeling van open-source-initiatieven voor
214 discussieplatforms, zoals Mastodon en Pol.is, om zo de publieke ruimte terug te brengen
215 naar het publiek.
216
- 217 • D66 is voorstander van de ontwikkeling van een **Europese Digitale Identiteit** (eID) voor
218 identiteitsgegevens, waarmee identificatie en informatiedeling met overheden en banken
219 gemakkelijker en veiliger worden. We willen dat de eID open-source wordt ontwikkeld, zodat
220 iedereen kan controleren of privacy wordt gerespecteerd. De gegevens slaan we niet op één
221 plek op, maar op de apparaten van gebruikers en de gegevens worden niet gebruikt voor
222 commerciële doeleinden.
223
- 224 • **Anonimiteit op sociale media** blijft voor gebruikers gewaarborgd. Wel wordt de identiteit
225 traceerbaar wanneer iemand de wet overtreedt. Hierbij wordt gebruik gemaakt van
226 privacyvriendelijke technologie, waarbij enkel hoognodige informatie wordt gedeeld.
227
- 228 • Om de individuele vrijheid van ideeënvorming en de democratie te beschermen tegen
229 desinformatie en manipulatie komt er een Europees verbod op het gebruik van **online**
230 **microtargeting voor politieke advertenties**. Ook reguliere advertenties worden niet meer
231 getoond op basis van persoonlijke profielen, maar enkel nog op basis van de directe context
232 van de webpagina.
233
- 234 • D66 is blij met de komst van de **Europese Wet inzake digitale markten**. Of deze wet
235 daadwerkelijk gaat leiden tot minder marktmacht van de grote techbedrijven, moet nog
236 blijken. Daarom maken we in 2025 de balans op. Als dan onvoldoende resultaat is geboekt,
237 wil D66 dat techbedrijven alsnog worden opgeknipt.
238
- 239 • **Interoperabiliteit** tussen digitale platforms, zoals berichtenapps, is een prioriteit voor D66.
240 Dit bevordert de keuzevrijheid van mensen en gaat machtscentralisatie bij enkele platforms
241 tegen. D66 pleit in de Europese wetgeving hierover voor het cruciale behoud van veiligheid
242 en privacy voor gebruikers door middel van encryptie.

243 1.2. We sluiten geen compromissen over de democratische rechtsstaat

244 De democratische rechtstaat en fundamentele mensenrechten vormen het fundament van de
245 Europese verdragen. Ze vormen de basis voor vrijheid, gelijkheid en democratie. D66 wil dat de
246 Europese Unie sterk kan optreden tegen regeringen die dit fundament aantasten, zoals de huidige
247 regering in Hongarije. Want het kan niet zo zijn dat we wel hoge eisen stellen aan kandidaat-
248 lidstaten, maar niet handhaven op deze eisen bij bestaande lidstaten. In alle lidstaten ondersteunen
249 we organisaties die machtsmisbruik aan de kaak stellen en fundamentele mensenrechten

250 bevorderen. Wil de Europese Unie écht een gemeenschap zijn en blijven op basis van de waarden
251 van de democratische rechtsstaat, dan moet ze de middelen hebben om die waarden te beschermen.

252 • D66 wil dat de Europese Commissie stevig bewaakt dat lidstaten voldoen aan de **vereisten**
253 **van het lidmaatschap**, zoals in de Europese verdragen is vastgelegd. Daartoe versterken we
254 de uitvoering en handhaving van de rechtsstaat-APK waarmee lidstaten op initiatief van D66
255 jaarlijks worden getoetst op de kwaliteit van democratie, rechtsstaat, mensenrechten en
256 Europese waarden. Het is de taak van de Europese Commissie om hierop te handelen. We
257 versterken rol van het Europees Parlement in het beoordelen en waarderen van de
258 rechtsstaat-APK. Regeringen moeten hun **stemrecht en deelname aan de Raad van de**
259 **Europese Unie verliezen** wanneer zij structureel de democratische rechtsstaat afbreken en
260 mensenrechten schenden. Daartoe hervormen we de Artikel –7-procedure.

261 • Het is nagenoeg onmogelijk gebleken om op basis van de huidige **Artikel 7-procedure** over te
262 gaan tot de beslissing om een lidstaat het stemrecht te ontnemen. Daarom stelt de Europese
263 Raad voortaan met een 4/5 meerderheid vast dat een lidstaat de democratische rechtsstaat
264 afbreekt en mensenrechten schendt. Om te zorgen dat na deze vaststelling snel maatregelen
265 worden genomen, besluit de Raad van de Europese Unie voortaan binnen zes maanden over
266 het activeren van sancties.

267 • Lidstaten waartegen een Artikel 7-procedure loopt, mogen **geen voorzitter** meer worden van
268 de Europese Unie. Het Parlement en de Raad van de Europese Unie beslissen hierover.

269 • We maken de onderdelen van de **Europese begroting** bestemd voor een specifieke lidstaat
270 **voorwaardelijk** aan eisen van rechtsstatelijkheid en het beschermen mensenrechten. Op
271 basis van de rechtsstaat-APK kan de Europese Commissie voorstellen Europese fondsen voor
272 een lidstaat enkel onder voorwaarden over te maken. Er hoeft voortaan geen relatie te zijn
273 tussen de overtreding van de lidstaat en de hoeveelheid geld die de Commissie achterhoudt.
274 De Commissie is terughoudend bij middelen die direct bestemd zijn voor mensen, zoals
275 armoedegelden, op voorwaarde dat deze ook echt terecht komen bij deze mensen.

276 • Het maatschappelijk middenveld is een cruciale kracht in de bescherming van fundamentele
277 rechten in alle lidstaten. D66 zet daarom in op meer **toegankelijke en flexibele Europese**
278 **financiering voor maatschappelijke organisaties** die het respecteren van fundamentele
279 mensenrechten bevorderen. We vereenvoudigen de procedures voor het aanvragen van
280 fondsen, audits en rapportering.

281 • Het is cruciaal om burgers bewust te maken van de **risico's van desinformatie** en hen te
282 voorzien van vaardigheden om desinformatie te herkennen en te weerleggen. Educatie en
283 mediawijsheid spelen hierbij een sleutelrol.

284 • We investeren in **onderzoek en innovatie** naar technologieën die desinformatie kunnen
285 identificeren en bestrijden, zoals *factchecking tools* en algoritmes die nepnieuws kunnen
286 detecteren.

- 293 • We willen een **Europees steunfonds voor onafhankelijke onderzoeksjournalistiek** en het
294 waarborgen van een breed medialandschap in elk Europees land. Mediabedrijven of
295 journalisten wiens persvrijheid in het geding komt, kunnen hier aanspraak op maken.
296
- 297 • D66 versterkt **de persvrijheid** in Europees verband. Lidstaten die de persvrijheid en -
298 veiligheid schenden, krijgen minder subsidies. Krachtige Europese wetgeving is nodig om
299 journalisten te beschermen tegen rechtszaken die tegen hen worden aangespannen met het
300 doel ze te weren uit het publieke debat.

301 1.3. Geen vrijheid zonder veiligheid

302

303 **Europese samenwerking tegen criminaliteit en terrorisme**

304

305 Georganiseerde criminaliteit en terrorisme ondermijnen de rechtsstaat en onze vrijheid. Deze
306 grensoverschrijdende dreigingen vragen om Europese samenwerking en coördinatie tussen de
307 lidstaten. D66 wil naar een Europees niveau van opsporing en vervolging voor deze vormen van
308 criminaliteit. Sterke democratische controle, rechtszekerheid voor verdachten en de bescherming
309 van fundamentele mensenrechten zijn hiervoor de voorwaarden.

310

- 311 • Grensoverschrijdende georganiseerde criminaliteit vraagt om Europese samenwerking op
312 het gebied van informatie-uitwisseling, optreden en vervolging. D66 steunt daarom de
313 **versterking van Europol, Eurojust en het Europees Openbaar Ministerie**. Dit kan enkel
314 onder voorwaarde van sterke democratische controle en rechtszekerheid voor verdachten.
315
- 316 • Om effectief op te treden tegen grensoverschrijdende misdaad en terrorisme breiden we het
317 werkgebied van het **Europees Openbaar Ministerie** uit. Terrorismen, mensenhandel,
318 georganiseerde drugscriminaliteit, cybercriminaliteit en ecologische misdaden kunnen
319 voortaan op Europees niveau worden onderzocht en vervolgd in nationale rechtbanken.
320 Rechtszekerheid is geregeld via nationale rechtspraak en het Hof van Justitie van de
321 Europese Unie.
- 322
- 323 • We **versterken Europol** met de bevoegdheid om zelf het initiatief te nemen voor
324 onderzoeken naar grensoverschrijdende criminaliteit.
- 325
- 326 • Via Europol en Eurojust investeren we in **gemeenschappelijke opsporingsteams**. Momenteel
327 focussen deze vaak tijdelijke *Joint Investigation Teams* op beperkte prioriteiten, zoals
328 (paspoort-) fraude, witwassen en mensenhandel. Door teams permanent te maken, kunnen
329 deze prioriteiten worden uitgebreid. Ook moeten we de resultaten van de opsporingsteams
330 beter vastleggen en delen tussen de lidstaten onderling.
- 331
- 332 • D66 steunt het voorstel van het Europees Parlement om **seksueel en gendergerelateerd**
333 **geweld** in heel de Europese Unie op eenzelfde manier strafbaar te stellen. Het
334 strafbaarstellen van verkrachting moet hier onderdeel van zijn.
- 335

- 336 • We zijn voorstander van het voorstel van de Europese Commissie om **grensoverschrijdende**
337 **drugscriminaliteit** in Europees verband aan te pakken. Europa moet investeren in bewezen
338 effectieve maatregelen voor het detecteren van drugsmokkel via Europese havens. Hierbij is
339 nadrukkelijk aandacht voor de sociale en professionele omstandigheden van havenwerkers
340 en het voorkomen van chantage en infiltratie door georganiseerde misdaad.
341
- 342 • De **Europese wapenautoriteit** krijgt ook verantwoordelijkheid voor het uitvoeren van
343 Europees beleid dat illegale wapenhandel binnen de Europese Unie tegengaat. Dit omvat de
344 coördinatie van de inzet van verschillende lidstaten en agentschappen, centrale
345 informatievoorziening en onderzoek naar illegale wapenhandel en samenwerking met derde
346 landen.
- 347
- 348 • De Europese Unie moet een platform bieden voor **intensieve samenwerking tussen**
349 **veiligheidsdiensten** op het gebied van terrorismebestrijding en het tegengaan van
350 radicalisering. Hierbij sluiten we ook aan bij andere internationale samenwerkingsverbanden,
351 zoals onder andere de *Counter Terrorism Group* en de *Club de Berne*.
352
- 353 • We financieren organisaties en het maatschappelijk middenveld die op **lokaal niveau**
354 **radicalisering tegengaan**. Europese initiatieven voor het voorkomen van gewelddadig
355 extremisme focussen op de structurele uitsluiting en sociaaleconomische ongelijkheden die
356 de voedingsbodem vormen van radicalisering.
357
- 358 • Bij de aanpak van georganiseerde criminaliteit en terrorismebestrijding hoort ook een
359 **Europese aanpak van witwassen en terrorismefinanciering**. D66 is daarom groot
360 voorstander van de op te richten Europese anti-witwas autoriteit. Vanuit het Europees
361 Parlement zal D66 toezien op toereikende financiering voor de autoriteit en het waarborgen
362 van fundamentele rechten en privacy.
363

364 **Technologie voor een veilig en weerbaar Europa**

365

366 De digitale verbondenheid tussen mensen en systemen binnen Europa groeit, maar is ook kwetsbaar.
367 Doordat private organisaties onze onlinewereld vormgeven, heeft digitale veiligheid vaak te weinig
368 prioriteit gekregen. Cybercriminaliteit raakt niet alleen overheden en bedrijven, maar ook onze
369 kritieke infrastructuur. Beïnvloeding en manipulatie ondermijnen onze democratische rechtsstaat.
370 D66 wil op Europees niveau investeren in wetgeving, capaciteit en structuren om deze complexe en
371 groeiende problematiek effectief aan te pakken.
372

- 373 • De bedreiging van **kritieke digitale infrastructuur** op land en zeebodem heeft de potentie
374 onze digitale economie en samenleving te ontwrichten. D66 pleit voor een Europese
375 strategie voor het beschermen en versterken van deze infrastructuur, in samenwerking met
376 veiligheidsdiensten en defensie.
377
- 378 • We investeren in regionale en **Europese cybersecuritycentra** die digitale veiligheidsrisico's
379 detecteren en reageren op digitale aanvallen. In de voorgestelde Europese Wet inzake
380 cybersolidariteit die dit regelt, moeten de rol die private bedrijven hierin spelen en de eisen

381 waar zij aan moeten voldoen duidelijk worden beschreven.

382

383 • D66 is blij met de ontwikkelingen op het gebied van de Europese Wet inzake
384 cyberveerkracht. Om de digitale infrastructuur te beschermen, moeten digitale diensten en
385 producten voldoen aan **minimale veiligheidseisen**. Daarom worden leveranciers verplicht
386 hun producten te certificeren. Europese instellingen en agentschappen maken enkel gebruik
387 van producten met deze certificaten. Daarnaast zetten we in op een Europees netwerk van
388 leveranciers van netwerkapparatuur. Dit draagt bij aan de digitale autonomie en verkleint
389 onze afhankelijkheid van leveranciers buiten Europa.

390

391 • Servers die gebruikt worden door lidstaten staan op Europese bodem. Door te investeren in
392 **cloudinfrastructuur op Europees niveau** vergroten we onze digitale autonomie. Hierbij
393 wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van Europese technologie.

394

395 • Kwantumtechnologie is volop in ontwikkeling. D66 pleit voor een **Europese quantum-proof**
396 **standaard** voor de beveiliging van gevoelige overheidsinformatie, bijvoorbeeld bij
397 overheden, financiële instellingen, de gezondheidszorg, kritieke infrastructuur en
398 defensiecontracten.

399

400 • D66 wil een meldplicht voor datalekken. De gemelde datalekken worden inzichtelijk gemaakt
401 in een **Europees datalekregister**. Zo krijgen mensen meer inzicht in wat er met hun
402 persoonsgegevens is gebeurd.

403

404 • Voor D66 blijft **end-to-endencryptie een Europees grondrecht**. Zo kunnen advocaten,
405 journalisten, mensenrechtenactivisten en ieder ander veilig online communiceren zonder dat
406 ze bespioneerd worden door kwaadwillenden. Het scannen van berichten voordat deze
407 verzonden worden (*client side scanning*) past hier niet bij.

408

409 • Het **Europees Openbaar Ministerie** krijgt de bevoegdheid om onderzoek te doen naar
410 grensoverschrijdende cybercriminaliteit. In samenwerking met Europol, Eurojust en
411 nationale autoriteiten kunnen criminelen effectiever worden vervolgd.

412

413 • D66 zet zich in voor het Europees monitoren, detecteren en registreren van
414 **cybercriminaliteit**. Dit is een voorwaarde voor preventie, handhaving en input voor en
415 prioritering van nieuwe initiatieven. De Istanbulconventie, gericht op het voorkomen en
416 bestrijden van **geweld tegen vrouwen**, vertalen we naar de digitale ruimte met aandacht
417 voor online stalking, haat en misbruik.

418 1.4. Radicale gelijkwaardigheid in heel Europa

419

420 We willen allemaal het beste uit het leven kunnen halen. Vrij zijn om ons te kunnen ontwikkelen,
421 ongeacht gender, huidskleur, sociaaleconomische achtergrond, handicap of ziekte, nationaliteit,
422 waar we wonen, religie, seksualiteit of leeftijd. Vandaag hebben overal in de Europese Unie mensen
423 dagelijks te maken met discriminatie en uitsluiting. Verschillende vormen van discriminatie en
424 ongelijkwaardige behandeling raken en doorkruisen elkaar. Daarom beschermen we bestaande

425 rechten en komen we in actie voor meer gelijkwaardigheid. D66 wil dat de Europese Unie komt met
426 een nieuwe antidiscriminatiestrategie die deze intersectionaliteit erkent en begrijpt dat ook binnen
427 een groep de ervaringen verschillend zijn.

428

429 • De Europese Unie treedt zo snel mogelijk toe tot het **Europees Verdrag voor de Rechten van**
430 **de Mens** (EVRM). Hierdoor kan iedereen de Unie en haar instituten en agentschappen
431 verantwoordelijk houden voor mensenrechtenschendingen bij het Europees Hof voor de
432 Rechten van de Mens.

433

434 • Het **recht op zelfbeschikking** nemen we op in het Handvest van de grondrechten van de
435 Europese Unie.

436

437 • We verankeren het **recht op veilige, toegankelijke en legale abortus** in EU-verdragen zodat
438 veilige abortus in heel de Europese Unie geborgd is. De lidstaten moeten abortuszorg
439 beschikbaar stellen voor alle Europese burgers, zodat iedereen ook buiten het eigen land
440 toegang heeft tot abortus.

441 • De **lhbti+-gemeenschap** moet in heel de Europese Unie veilig zichzelf kunnen zijn en alle
442 lidstaten moeten hun rechten erkennen. Dit wordt een expliciet onderdeel van de
443 rechtsstaat-APK. We blijven ons uitspreken tegen de inperking van rechten van lhbti+-
444 personen in heel Europa en in het bijzonder in landen als Polen, Hongarije en Italië. D66 zet
445 zich in voor een **Europees antidiscriminatiewet**, die ook lhbti+-rechten beschermt. We
446 ondersteunen organisaties die strijden voor gelijke rechten voor lhbti+-personen in Europa
447 en de rest van de wereld.

448

449 • De Europese Unie moet **tegenmacht bieden aan extremistische organisaties** die zich
450 verzamelen in de 'antirechtenbeweging' en in heel Europa campagnevoeren tegen het recht
451 op abortus, lhbti+-rechten en specifiek transrechten. De Europese Commissie stopt met het
452 subsidiëren van deze organisaties en brengt de netwerken en de financiering van deze
453 organisaties in kaart.

454

455 • In een daadwerkelijk **inclusieve en diverse samenleving** nemen we diversiteit op alle
456 terreinen van de samenleving mee. Dit is in het bijzonder belangrijk bij sollicitatieprocedures,
457 met name voor jongeren. De Europese Commissie brengt daarom de huidige obstakels voor
458 meer diversiteit in alle beroepssectoren in kaart. Lidstaten moeten hun
459 antiracismewetgeving op orde hebben en deze corrigeren aan de hand van nationale
460 actieplannen.

461

462 • De Europese Unie en haar instellingen moeten een afspiegeling zijn van de Europese Unie. Zij
463 voeren daarom een **actief diversiteitsbeleid**. Ook in publiekscampagnes moet de gehele
464 samenleving zich gerepresenteerd voelen. Daarom keuren we Europese campagnes alleen
465 goed als deze voldoende rekening houden met diversiteit in de samenleving.

466

467 • Onder leiding van D66 heeft het Europees Parlement wetgeving aangenomen om in heel
468 Europa **de genderkloof te dichten**. Werkgevers worden gedwongen om gelijk werk gelijk te

469 betalen. Als werknemer heb je nu het recht op informatie over beloning in jouw categorie
470 van werk. D66 blijft zich inzetten voor een snelle implementatie en strikte handhaving van de
471 loontransparantiemaatregelen.

472

473 • D66 wil het **glazen plafond doorbreken** met een Europees quotum voor vrouwen in
474 topfuncties in het toezicht en bestuur van overheden en het bedrijfsleven. D66 omarmt het
475 besluit van de Raad van de Europese Unie en het Parlement om een verplicht quotum in te
476 stellen van 40 procent van het ondervertegenwoordigde gender in topfuncties.

477

478 • D66 toetst relevante nieuwe wet- en regelgeving altijd aan het VN-verdrag Handicap.
479 **Representatie van mensen met een beperking** en hun vertegenwoordigende organisaties is
480 een prioriteit. Europese instituties moeten mensen met een handicap of chronische ziekte
481 betrekken bij het maken, uitvoeren en evalueren van beleid. Het is belangrijk om rekening te
482 houden met de gevolgen van beleid voor (onbedoelde) uitsluiting, hogere regeldruk of
483 bewijslast.

484

485 1.5. Financiële hervormingen voor een rechtvaardig Europa

486

487 De stap naar een Europa dat financieel haar broek op kan houden is één van de belangrijkste stappen
488 naar een sterker continent dat de grote uitdagingen van deze tijd aankan. D66 wil een Europese Unie
489 die de economische, sociale en fysieke veiligheid van mensen goed kan borgen. Grote crises zoals op
490 het vlak van gezondheid, klimaat en veiligheid kunnen we veel beter aan op Europees niveau. Sinds
491 de energiecrisis en toenemende geopolitieke spanningen begint Europa achter te lopen in
492 concurrentievermogen en economische groei. Om ervoor te zorgen dat de Unie in 2030 een groene
493 en sterke economie is en haar sociale gezicht verder heeft ontwikkeld, is zeggenschap en slagkracht
494 nodig. De randvoorwaarde daarvoor is een ambitieuze begroting.

495

496 Tijdens de coronacrisis is de Europese begroting flink gegroeid. Met het coronaherstelfonds – een
497 Europees fonds van €750 miljard – heeft de Europese Commissie alle Europese economieën
498 gesteund om sterker uit de crisis te komen. D66 zet in op een hervorming van de EU-begroting, zodat
499 we structureel kunnen werken aan een groene, rechtvaardige en veilige toekomst. Op dit moment
500 besteden we ruim een derde van de begroting – zo'n €300 miljard – aan het Gemeenschappelijk
501 Landbouwbeleid. Dit geld zetten we in voor een houdbaar landbouwsysteem en voedselvoorziening
502 en voor een groene toekomst waarin Europa vooroploopt in digitalisering en innovatie en waarin we
503 investeren in mens en natuur. De Europese begroting zetten we in waar samenwerking tussen
504 lidstaten nodig is, zoals voor geneesmiddelen, infrastructuur en de klimaattransitie.

505

506 We versterken de Europese begroting door grensoverschrijdende activiteiten gezamenlijk te
507 belasten. Dat betekent een gezamenlijk heffing op multinationals en digitale techbedrijven, die het
508 meest profiteren van de interne markt. Met een Europese miljonairsbelasting en het aanpakken van
509 mogelijkheden tot belastingontwijking zorgen we dat ook de meest vermogenden in Europa hun
510 steentje bijdragen. We maken de prijs voor vliegen eerlijker met een Europese belasting op
511 vliegtickets en accijns op kerosine. Tot slot werken we samen aan een CO₂-heffing aan de grens en
512 andere heffingen om de klimaattransitie mogelijk te maken: maatregelen die zonder Europese
513 samenwerking lastig zijn te implementeren.

514

515 In het verleden waren de Europese regels voor nationale begrotingen te strikt en de inzet van
516 Europees geld te nauw gericht. Lidstaten moeten de ruimte krijgen om noodzakelijke investeringen
517 te doen voor de klimaattransitie en om de leefomgeving gezond te maken en te houden. En de
518 ruimte om sociale voorzieningen goed te regelen, te investeren in onderwijs en innovatie en om de
519 beroepsbevolking op te leiden voor de digitale revolutie. Als we deze gezamenlijke investeringen niet
520 doen, zal dat tot een nog grotere 'schuld' in de toekomst leiden.

521

522 Ook in slechte tijden helpen we elkaar in Europa. De ingreep van de Europese Commissie tijdens de
523 coronacrisis heeft laten zien hoe belangrijk het is om economieën te ondersteunen en onzekerheid
524 voor mensen te verminderen. Tegelijkertijd heeft de reactie van overheden op de bankencrisis een
525 decennium geleden ons geleerd dat hard bezuinigen op sociale en economische infrastructuur in
526 tijden van economische neergang desastreus gevolgen heeft voor het leven van mensen en het
527 herstelvermogen van de economie. De reactie van overheden in de coronacrisis heeft laten zien hoe
528 het beter kan. D66 stelt voor een vorm van SURE permanent te maken: Europese leningen aan
529 lidstaten om ook in uitzonderlijk slechte tijden sociale zekerheid te kunnen garanderen, zodat de
530 economie niet nog harder geraakt wordt. Zo beschermen we mensen tegen ernstige economische en
531 maatschappelijke gevolgen van een economische crisis.

532

533 **Een toekomstbestendige begroting**

534

535 De EU-begroting moet zich richten op de grote uitdagingen van deze tijd. Op sociale, economische en
536 fysieke veiligheid. Op de klimaattransitie, een houdbaar landbouw- en voedselsysteem, strategische
537 autonomie en investeringen in de digitale vaardigheden van mensen. Niet nationale deelbelangen en
538 de economie van gisteren, maar deze gezamenlijke economische uitdagingen staan voor ons
539 centraal. Met een sterke groene economie in 2030 voor ogen is het zaak om te kijken naar wat ons
540 nu en de komende jaren te doen staat. Zo bereiden we ons voor op een toekomstbestendig en
541 weerbaar Europa.

542

543 • We **moderniseren de Europese begroting** door in het Meerjarig Financieel Kader (MFK) meer
544 middelen uit te trekken voor een duurzame, veilige en rechtvaardige toekomst. Dit betalen we
545 onder meer door een groot deel van de €300 miljard die nu wordt uitgegeven aan landbouw
546 anders te besteden. We balanceren het budget bovendien beter tussen de verschillende
547 programma's. Hierbij benutten we succesvolle samenwerking tussen programma's, zodat ze
548 elkaar kunnen versterken. Zoals het programma voor het Europese milieu-, energie- en
549 klimaatbeleid met de cohesiefondsen.

550

551 • De **EU-begroting breiden we uit** op de punten die beantwoorden aan de uitdagingen van deze
552 tijd. Voor D66 staan duurzaamheid, innovatie, sociaal beleid en strategische autonomie hierin
553 voorop. Zo houden we regie op ons eigen lot. We brengen de zeven jaar van het **MFK terug naar**
554 **vijf jaar** zodat deze beter aansluit bij de verkiezingen van het Europees Parlement en de
555 Europese Commissie. Eigen middelen geven de Europese Commissie, gecontroleerd door het
556 Europees Parlement, de slagkracht om te reageren op tussentijdse crises en ontwikkelingen.

557

- 558 • We introduceren **een jaarlijkse behandeling van wijzigingen in de begroting** waarbij expliciet
559 aandacht wordt besteed aan de eigen middelen.
560
- 561 • **Uitbreiding van eigen middelen** vergroot de democratische legitimiteit zorgt voor een eerlijkere
562 verdeling van de bijdrage van individuele Europeanen, en versterkt de stabiliteit van inkomsten
563 en daarmee de slagkracht van de EU. Om die redenen is D66 voorstander van de uitbreiding van
564 de eigen EU-middelen. Dat kan door sommige **grensoverschrijdende heffingen** Europees aan te
565 pakken, bijvoorbeeld met een Europese miljonairsbelasting of door te kijken of we de belasting
566 op verpakkingsafval verder uit kunnen breiden naar andere vervuilende grondstoffen.
567
- 568 • D66 wil met de ervaring van het coronaherstelfonds vaker ruimte te bieden aan zogeheten
569 **Eurobonds**. Gezamenlijke Europese schulden gaan we alleen aan wanneer dit nodig is en als dit
570 past bij de bestemming van het geld, zoals investeringen voor de lange termijn. Hetzij, omdat
571 een dergelijke investering het beste gezamenlijk kan worden gedaan, hetzij als noodmaatregel in
572 tijden van crisis. Het aangaan van Europese schulden moet gedekt zijn door eigen middelen en
573 mag niet interen op het MFK. Ook wil D66 dat aan meer EU-fondsen voorwaarden worden
574 verbonden op het gebied van verduurzaming, innovatie en hervormingen. Daarvoor kunnen we
575 kijken naar het voorbeeld van het coronaherstelfonds.
- 576
- 577 • We benutten de **hervorming van het Stabiliteits- en Groeipact (SGP)** om de financiële
578 begrotingsregels meer te verbinden met brede welvaart en daarmee met de indicatoren van het
579 Europees Semester. Met maatwerk per lidstaat voorkomen we dat het SGP crises versterkt, en
580 komt er meer grip op de bredere definitie van welvaart en het verdienvermogen in de
581 verschillende lidstaten. D66 ziet het terugdringen van een begrotingstekort niet als enige route
582 om te zorgen dat overheidsfinanciën houdbaar zijn. Veel investeringen zijn juist nodig om op
583 lange termijn een gezonde economie te houden, zoals bij verduurzaming, klimaat, onderwijs en
584 innovatie.
585
- 586 • D66 wil binnen de Europese Unie **nationale socialezekerheidsstelsels gezamenlijk**
587 **herverekenen**, zoals ook gebeurde tijdens de coronacrisis met het tijdelijke instrument SURE.
588 Met dit instrument kon werkgelegenheid binnen lidstaten worden behouden, gefinancierd door
589 gezamenlijke leningen. D66 wil Europese leningen aan lidstaten mogelijk maken om ook in
590 uitzonderlijk slechte tijden sociale zekerheid (werkloosheidsuitkeringen en pensioenen) te
591 kunnen garanderen, zodat de economie niet nog harder geraakt wordt. Zo beschermen we
592 mensen tegen ernstige economische en maatschappelijke gevolgen van een economische crisis.
593 Dit betekent wel dat in goede tijden de Europese begrotingsregels beter zullen moeten worden
594 nageleefd, om ook in mindere tijden solidair te kunnen zijn.
595
- 596 • We maken het **bestuur van de Eurozone democratisch en transparant**. De Eurogroep, bestaand
597 uit de ministers van Financiën van de lidstaten van de Eurozone, wordt een formeel orgaan met
598 vastgelegde procedures en een vaste voorzitter. De verantwoordelijke Eurocommissaris(sen) en
599 de vaste voorzitter van de Eurogroep leggen verantwoording af aan het Europees Parlement. Ook
600 met betere samenwerking tussen nationale parlementen en het Europees Parlement kunnen we
601 het parlementair toezicht op het Europese economische bestuur verbeteren, bijvoorbeeld door

602 nationale parlementen uit te nodigen bij de Economische Dialoog van het Europees Parlement
603 met de belangrijkste Europese economische bestuurders. D66 is en blijft groot voorstander van
604 de euro.
605

606 Een gelijk fiscaal speelveld

607
608 Als grootste markt ter wereld heeft de interne markt van de Europese Unie de verantwoordelijkheid
609 om een voorbeeld te zijn van groen ondernemerschap en een gelijk speelveld voor bedrijven die hun
610 maatschappelijke verantwoordelijkheid nemen. Geen *race to the bottom* waarin één lidstaat in eigen
611 belang de Unie kan gijzelen met een veto, maar een opwaartse spiraal, die de gezamenlijke Europese
612 belangen behartigt. Ook in Europees verband pleit D66 voor de verschuiving van belasting op arbeid
613 naar belasting op vervuiling en vermogen.
614

- 615 • De Raad van de Europese Unie moet met **gekwalificeerde meerderheid besluiten over**
616 **fiscaliteit**, in ieder geval over het groene, vermogens- en bedrijfswinstendomein.
617
- 618 • Vermogende inwoners van Europa hebben de mogelijkheid om makkelijk hun vermogen te
619 verplaatsen en daarmee belasting te ontwijken. Opdat ook zij hun steentje bijdragen, zet D66 in
620 op een **Europese miljonairsbelasting**.
621
- 622 • Om bedrijven en vooral multinationals eerlijk te kunnen belasten, pleit D66 voor een **Europees**
623 **minimumtarief voor de winstbelasting**. Daarnaast trekken we de grondslag voor deze belasting
624 tussen lidstaten gelijk.
625
- 626 • **Fossiele subsidies schaffen we af**, ook in de vorm van belastingvoordelen. Denk hierbij aan
627 voordelen voor de landbouw, scheepvaart en de luchtvaart. We pleiten voor **het uitbreiden van**
628 **ETS** naar sectoren die nu niet onder het ETS vallen, zodat in de gehele economie wordt gestuurd
629 op minder emissie. Invoerheffingen aan de buitengrenzen van de Europese Unie zijn hard en
630 uniform, om de ontwikkeling van duurzame producten te stimuleren.
631
- 632 • Belastingontwijking en -ontduiking pakken we Europees aan door regelgeving te harmoniseren,
633 te investeren in handhaving en internationale afspraken te maken. Met de komst van Europese
634 belastingen richten we ook een **Europese belastingautoriteit** op die toeziet op een
635 rechtvaardige inning van Europese belastingen.
636
- 637 • Het **Europees btw-stelsel** voeren we definitief in om de interne markt verder te voltooien en
638 btw-fraude te voorkomen. Bedrijven die in meerdere lidstaten opereren, maken gebruik van
639 *realtime invoicing*: transacties waarop btw van toepassing is, worden direct automatisch gemeld
640 bij de relevante nationale belastingdienst.
641
- 642 • We bundelen de krachten om de marktmacht van grote techbedrijven tegen te gaan. Om de
643 belastingontwijking van internetbedrijven in de Europese Unie tegen te gaan, introduceren we
644 een **Europese digitaks** op de opbrengsten van digitale technologieën.
645

646 1.6. Europese financiële markten die werken voor mensen

647

648 De toekomst van financiële markten is Europees en vraagt dus om Europees beleid, zoals rondom
649 banktoezicht, zekerheden voor spaarders en toegang tot kapitaal. Financiële markten moeten
650 werken voor mensen, bijvoorbeeld door toegang tot een basisbetaalrekening en Europese rechten
651 voor toegankelijke financiële diensten en door te werken aan een financiële sector die dienstbaar is
652 aan de klimaatopgave.

653

654 • Binnen de Europese Unie wordt het makkelijker voor bedrijven om financiering aan te trekken
655 door het **voltooien van de Europese kapitaalmarktunie**. Zo versterken we de interne markt
656 zonder de afhankelijkheid van banken te vergroten. Er komt Europese faillissementswetgeving en
657 Europees toezicht op financiële markten.

658 • Financiële instellingen moeten **klimaat- en milieurisico's meewegen** in hun investeringsbeleid.
659 De financiële sector moeten volledig worden opgenomen in de Europese richtlijn voor duurzaam
660 ondernemen (niet alleen *upstream*, zoals kantoorartikelen) en de criteria moeten zo worden
661 uitgebreid dat ook Nederlandse pensioenfondsen onder de reikwijdte komen te vallen. Het
662 toetsen van de duurzaamheid ziet op de bijdrage die investeringen leveren aan
663 klimaatverandering, biodiversiteit en vervuiling. Alleen zo kunnen we iets doen aan de grote
664 impact van de financiële sector op het gebied van klimaatverandering.

665 • De impact van een financieel product zoals een beleggingsfonds of verzekering op het klimaat
666 maken we verplicht inzichtelijk. Naast wetgeving zoals de Verordening betreffende
667 informatieverschaffing over duurzaamheid in de financiële sector lanceren we ook een **Europees**
668 **duurzaamheidskeurmerk voor financiële producten** waarmee consumenten in één oogopslag
669 kunnen zien welke effecten het product heeft op hun leefomgeving en het klimaat.

670 • Iedereen moet toegang hebben tot een verzekering, hypotheek en spaar- en
671 beleggingsrekeningen. Daarom breiden we de toegankelijkheidsverplichtingen voor financiële
672 producten uit. Categorale uitsluiting en discriminatie verbieden we om de solidariteit van
673 verzekeringen te bestendigen. **Een basisbetaalrekening is voor iedereen in Europa beschikbaar**,
674 als er om wat voor reden dan ook een rekening is opgezegd of geweigerd.

675 • Doordat geld zich steeds sneller verplaatst, zijn we steeds afhankelijker van de Amerikaanse
676 digitale financiële systemen. Daarom steunt D66 de **invoering van een digitale euro**, met
677 voldoende publieke waarborgen voor onder meer privacy en niet-programmeerbaarheid. Om
678 onze strategische autonomie te vergroten, investeren we daarnaast in een volledig Europese
679 betaalinfrastuctuur die onafhankelijk kan functioneren.

680 • In Europees verband starten we met de regulering en **handhaving van cryptomarkten**, ook om
681 het bezit van crypto te kunnen belasten. Het buitenlandse bezit van crypto door Europese
682 burgers en bedrijven wordt onderzocht om te voorkomen dat beleggingen in dit zeer risicovolle
683 product zich verplaatst buiten Europa. Daarnaast moeten mensen op de hoogte zijn van de
684 financiële risico's die het beleggen in crypto met zich meebrengt. Daarom komt er een
685 **prospectusverplichting voor cryptovaluta**, vergelijkbaar met andere financiële producten.

- 686 • Tot slot streeft D66 ernaar dat bij de opkoopprogramma's van de Europese Centrale Bank meer
687 rekening wordt gehouden met **groene investeringen**, zodat alleen obligaties worden opgekocht
688 die zijn uitgegeven door instellingen of bedrijven die niet investeren in fossiele energie (Do No
689 Harm). Daarnaast wil D66 dat wordt onderzocht hoe het hanteren van verschillende rentes
690 vanuit de ECB aan banken kan worden ingezet om groenere investeringen te bevorderen en
691 fossiel te weren.

HOOFDSTUK 2 – De grote transities

Als Nederland op 6 juni 2024 naar de stembus gaat voor de Europese verkiezingen, zijn we nog niet halverwege het jaar. Nederland heeft dan al haar Earth Overshoot Day achter de rug: de dag waarop we meer van de aarde nemen dan dat het kan geven. We weten dat alle signalen op rood staan. Iedereen merkt de effecten van klimaatverandering, of het nou gaat om bosbranden, droogte, hittegolven of overstromingen. Toch blijkt het moeilijk om de keuzes te maken die echt nodig zijn. Een systeem loslaten dat heel lang heeft gezorgd voor blinde voorspoed; dat doet pijn. Maar als we keuzes nog verder uitstellen, zullen de kosten voor de samenleving vele malen hoger uitvallen. Mensen weten dat ook: ze maken al keuzes voor duurzamere alternatieven, slimmer gebruik van regenwater, koelere bebouwing en minder energie of plastic. Het gevoel van urgentie moeten we benutten. D66 durft wél te kiezen. Voor een systeem waarin economie en ecologie hand in hand gaan. Waar innovatie – ook sociaal – en groen ondernemerschap duurzaamheid aanjagen. Waarin we de impact op natuur en samenleving nadrukkelijk meewegen en als basis nemen. Waarin brede welvaart en welzijn voor iedereen centraal staat.

De Europese Unie is fundamenteel om ons welzijn te bewaken en onze welvaart te bevorderen. Wereldwijd is er een stille wedloop aan de gang. De VS en China pompen enorm veel geld in hun economie van morgen en zorgen ervoor dat ze zo goed mogelijk voorbereid zijn voor toenemende klimaatverandering en schaarste. De ontwikkelingen die daarmee gepaard zijn gigantisch; denk bijvoorbeeld aan de ontwikkeling van elektrische auto's, computerchips of duurzame industriële infrastructuur. De EU kan niet vastgeroest blijven in het verleden, zeker niet wanneer onzekerheden toenemen in een veranderende wereld. Gelukkig liggen de kansen – nu nog – voor het oprapen. Maar dan moeten we wel samenwerken en binnen Europa elkaars krachten bundelen.

De schaal van de transities kunnen we namelijk alleen realiseren op Europees niveau. De lat moeten we daarbij hoger leggen. Met de Green Deal heeft de Europese Unie laten zien dat we bijzondere dingen kunnen realiseren, áls we samenwerken en blijven vasthouden aan wat ons verbindt in plaats van uit elkaar drijft. En de groene transitie biedt volop kansen en mogelijkheden, áls deze rechtvaardig en sociaal is. Als de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen. Als de mensen in de meest kwetsbare posities ondersteuning krijgen. Als vervuilende multinationals meebetalen aan verduurzaming, want zij hebben het meest profijt van het fossiele tijdperk. Als we structureel en strategisch investeren, innovatieve, groene ondernemers steunen en de kracht van diversiteit omarmen als concurrentievoordeel. Als we duidelijke Europese regels maken en eerlijk beprijzen, zodat de vervuiler betaalt en hergebruik rendabel is. Als groen de norm is en iedereen mee kan doen.

De strijd voor een groene, innovatieve Europese toekomst gaat hand in hand met de digitale transitie. Zowel de ontwikkeling van nieuwe digitale technologie, als kunstmatige intelligentie gaat razendsnel. D66 wil de kansen van nieuwe technologie grijpen. Kunstmatige intelligentie kan bijdragen aan een duurzame landbouw, meer biodiversiteit en snelle opwekking van groene energie. Tegelijkertijd kan de digitale transitie ook juist de klimaatcrisis erger maken, doordat het veel water en energie kost om technologie te ontwikkelen. Daarom zetten we klimaatneutraliteit centraal in de ontwikkeling van nieuwe digitale technologie.

Ook de digitale transitie slaagt alleen als ze eerlijk en rechtvaardig is. Daarom wil D66 een digitale toekomst waarin vrijheid, gelijkheid en democratie boven de bedrijfswinsten van Big Tech staan. We vergroten de digitale verbondenheid binnen Europa en zorgen dat iedereen meekomt in de digitale toekomst van Europa. We roepen de handel in persoonlijke gegevens een halt toe en maken een vuist tegen de verslavende algoritmes van sociale mediaplatforms. We herverdelen de opbrengsten van Big Tech door winsten te belasten. Samen met de innovatieve kracht uit het bedrijfsleven bouwen we een veerkrachtige digitale economie waarin de creativiteit van start- en scale-ups wordt benut.

Hoe de Europese Unie vormgeeft aan de digitale transitie, bepaalt ook mede de toekomst van haar positie in de wereld. Voor D66 is de ambitie dat de Europese Unie in 2035 koploper is in de ontwikkeling van eerlijke, rechtvaardige en duurzame kunstmatige intelligentie.

Onze inzet:

- In 2040 is Europa klimaatneutraal en **in 2050 klimaatpositief**. Vanaf 2045 is het gebruik van fossiele brandstoffen verboden.
- Om bedrijven te helpen met deze transitie komt er een Europees fonds om de productie van **groene en circulaire producten** te stimuleren.
- In 2030 is ten minste 30 procent van alle land- en zeegebieden hersteld. In 2050 zullen alle **ecosystemen** in Europa in goede staat hersteld zijn.
- Om volwaardig deel te nemen aan de maatschappij en je mening vrij te kunnen uiten, is toegang tot het internet voor iedereen essentieel. Het **recht op internet** wordt daarom expliciet vastgelegd als mensenrecht.
- Een **klimaatneutrale landbouw in 2040**. EU-landbouwsubsidies worden voortaan expliciet ingezet om de transitie naar duurzaamheid te helpen versnellen. Een vitaal landschap, een leefbaar platteland en biodiversiteit staan daarbij centraal.
- In Europees verband werken we aan een **hogesnelheidsnetwerk** tussen alle belangrijke stedelijke regio's en investeren we in internationale spoorverbindingen.

692 2.1. Naar een klimaatneutraal Europa

693

694 De afgelopen jaren heeft de Europese Unie grote stappen gezet op klimaatbeleid. We zijn op weg
695 naar 57 procent CO₂-reductie in 2030. Het emissiehandelssysteem is aangescherpt en uitgebreid. Er
696 is een CO₂-grensheffing gekomen (CBAM). Er zijn ambitieuze regels voor hernieuwbare energie en
697 energiebesparing. En er is een *social climate fund* gekomen dat bijdraagt aan een rechtvaardige
698 transitie. De komende jaren moet de Europese Unie zorgen dat lidstaten deze regels ook
699 daadwerkelijk nakomen. Tegelijkertijd moet het vizier ook op 2040 en 2050, om te zorgen dat Europa
700 koploper blijft in de wereld en zo snel mogelijk klimaatpositief wordt.

701

702 • D66 wil de CO₂-uitstoot van de Europese Unie in hoog tempo reduceren. Dit betekent dat
703 Europa in **2040 klimaatneutraal** is, zodat we in **2050 klimaatpositief** zijn. Er worden dan
704 meer broeikasgassen uit de atmosfeer gehaald, dan er worden uitgestoten.

705

706 • De Europese Commissie moet de komende jaren de naleving van de afspraken uit Fit for 55
707 actief monitoren en verbeteren. Voor D66 verdienen met name de afspraken over **een**

- 708 **sociaal rechtvaardige klimaattransitie** extra aandacht. Ook moet de Europese Commissie
709 toezien dat de vergroening op het Europese continent niet leidt tot extra uitstoot elders in de
710 wereld.
711
- 712 • De Europese industrie zal moeten vergroenen om klimaatverandering succesvol tegen te
713 gaan en om mee te doen aan de wereldwijde wedloop naar duurzaamheid. Om te
714 voorkomen dat er een subsidiewedloop ontstaat tussen lidstaten en om weerbaar te blijven,
715 wil D66 een **groene Europese industriepolitiek**. Met Europese coördinatie over welke
716 strategische industrie waar in Europa het beste kan plaatsvinden en zo nodig wordt
717 gesteund. In regio's die nu voor hun werkgelegenheid afhankelijk zijn van fossiele industrie,
718 investeren we in nieuwe vormen van werkgelegenheid.
719
 - 720 • We vinden het rechtvaardig dat de vervuiler betaalt. Daarom bouwen we **fossiele subsidies**
721 **en vrijstellingen** zo snel mogelijk af, zodat duurzame investeringen ook rendabele
722 investeringen worden. Dit doen we in Europees en mondiaal verband, waartoe minister Rob
723 Jetten namens Nederland al het initiatief heeft genomen. In plaats van fossiele subsidies
724 willen wij subsidies en fiscale voordelen beschikbaar maken voor innovatie en opschaling van
725 nieuwe, schone technieken. In Europa werken we naar een gelijk tarief in de
726 energiebelastingen. Voor fiscale vrijstellingen die internationaal geregeld zijn, zoals voor
727 scheepvaart en luchtvaart, neemt Europa het voortouw om deze af te bouwen.
728
 - 729 • Naast het afbouwen van fossiele subsidies wil D66 ook dat het gebruik van fossiele
730 brandstoffen en fossiele grondstoffen wordt afgebouwd. Om die reden willen we dat de
731 Europese Unie met een ambitieuze afbouwagenda komt met als einddoel een verbod van de
732 winning van fossiele brandstoffen in 2045. In de Europese Unie worden geen vergunningen
733 meer afgegeven **voor fossiele activiteiten**, zoals de winning van fossiele energie, nieuwbouw
734 of uitbreiding van fossiele infrastructuur of raffinaderijen. Dit geldt ook voor de activiteiten
735 van Europese bedrijven met of in derde landen, waaronder exportkredieten. Bestaande
736 vergunningen en activiteiten worden afgebouwd of omgebouwd naar niet-fossiel.
737
 - 738 • Om bedrijven te helpen me deze transitie wil D66 dat er een Europees fonds komt om de
739 productie van **groene en circulaire producten** te stimuleren. Extra aandacht gaat hierbij naar
740 start-ups en het innovatieve MKB, om zo het groene concurrentievermogen te versterken.
741
 - 742 • In de Europese Unie zijn ambitieuze afspraken gemaakt over CO₂-reductie tot 2030, onder
743 andere door aanscherping van het emissiehandelssysteem (ETS) en de invoering van een
744 CO₂-grensheffing (CBAM). Wij willen het ETS en CBAM uitbreiden naar meer sectoren,
745 bijvoorbeeld de landbouw, en gratis rechten in het ETS volledig afschaffen. Uiteindelijk willen
746 we **een Europese CO₂-heffing** die nationale heffingen vervangt en interacteert met het ETS.
747 Door ook de grensheffing CBAM uit te breiden willen we voorkomen dat ambitieuze CO₂-
748 reductie in Europa leidt tot toename van emissies elders in de wereld.
749
 - 750 • De EU neemt het voortouw in internationale samenwerkingen, waarin **gezamenlijke**
751 **emissiehandelssystemen** worden geïnitieerd, met maximale dekking over de gehele wereld.
752

753

- 754 • Wij willen de Europese marktmacht inzetten om **duurzame productstandaarden** over de
755 hele wereld te bevorderen, bij voorkeur via vrijhandel.
- 756
- 757 • De Europese Unie moet ook **negatieve emissies reguleren** en stimuleren, zoals het afvangen,
758 opslaan en nuttig hergebruiken van CO₂. Daarbij vinden wij het belangrijk dat negatieve
759 emissies alleen worden toegepast om niet-vermijdbare emissies te compenseren.
- 760
- 761 • Innovatie biedt veel kansen om onze uitstoot te verlagen en om steeds schoner te kunnen
762 voorzien in onze behoeftes. Met de **best beschikbare technieken** houdt Europa bij welke
763 technologieën verplicht moeten worden toegepast. D66 wil dat deze lijsten vaker worden
764 herzien. Zo kan innovatie sneller worden toegepast.
- 765
- 766 • Europese landen hebben veel bijgedragen aan de opwarming van de aarde waardoor delen
767 van de wereld nu onbewoonbaar beginnen te worden. Deze klimaatcrisis raakt
768 ontwikkelingslanden onevenredig hard. Zij zijn niet de oorzaak, maar dragen wel de
769 gevolgen. Dat is niet rechtvaardig. Daarom is er in Europese ontwikkelingshulp **extra**
770 **aandacht voor de negatieve gevolgen van de klimaatcrisis** in deze landen en draagt de
771 Europese Unie bij aan het Loss and Damage fonds van de VN.

772

773 **Technologie voor een duurzaam Europa**

774

775 Digitale technologie kan een belangrijke bijdrage leveren aan de bestrijding van de klimaatcrisis.
776 Tegelijkertijd kost de ontwikkeling van digitale technologie zoals kunstmatige intelligentie veel water
777 en energie. D66 wil gebruik maken van de mogelijkheden van nieuwe technologie door deze op een
778 duurzame manier in te zetten voor de bestrijding van de klimaat- en ecologische crisis. Zo wordt de
779 toekomst van Europa groen én digitaal.

- 780 • D66 wil dat technologie enkel ontworpen wordt op een **duurzame en klimaatneutrale**
781 **manier** en wordt ingezet in de strijd tegen de klimaat- en ecologische crisis, maar wel onder
782 de juiste voorwaarden.
- 783
- 784 • We zetten digitale technologie in voor **de bestrijding van de klimaat- en ecologische crisis** en
785 de bevordering van klimaatadaptatie en biodiversiteit. Bijvoorbeeld door drones in te zetten
786 om de landbouw te verduurzamen, door met kunstmatige intelligentie ontbossing in kaart te
787 brengen of met behulp van *machine learning* de kans op overstromingen te berekenen.
- 788
- 789 • D66 wil dat er afspraken komen in de Europese Unie over de **verduurzaming van de**
790 **productieketen** van de technologie-industrie, waaronder de mijnen waar grondstoffen voor
791 de energietransitie, zoals kobalt en lithium, worden gewonnen.
- 792

- 793
- Datacentra gebruiken veel elektriciteit en water voor de koelsystemen en om de servers draaiende te houden. D66 wil daarom dat datacentra in Europa klimaatneutraal zijn in 2030. Vanaf 2025 worden alleen nog vergunningen afgegeven voor **klimaatneutrale datacentra**.
- 794
- 795
- 796
- 797
- Er moeten Europese regels komen over technologie waarmee de natuurlijke systemen van de aarde grootschalig worden beïnvloed, ook wel ‘**geo-engineering**’ genoemd. Wat D66 betreft wordt ‘omkeerbaarheid’ in deze afspraken een harde vereiste.
- 798
- 799
- 800

801 2.2. Naar een natuurlijke balans in Europa

802

803 Een gezonde natuur en een schone leefomgeving zijn fundamenteel voor ons bestaan. Als mensen
804 zijn wij er direct van afhankelijk voor ons welzijn en onze welvaart. Voor het voedsel dat we eten, de
805 lucht die we inademen, het water dat we drinken, de grondstoffen en hulpbronnen die we gebruiken
806 en de ruimte waar we leven. Alleen wordt onze aarde ernstig bedreigd door de grote schade die de
807 mensheid aanricht aan lucht, water, bodem en natuur. Het is niet genoeg om extra schade te
808 voorkomen: we moeten ook werken aan actief herstel. De veerkracht van de natuur is enorm, maar
809 dan moet het roer wel om. Want daar zitten ook enorme kansen. Voor elke euro die we investeren in
810 natuur is er een rendement voor de economie. Natuurdiensten zoals bijvoorbeeld bestuiving van
811 bijen voor voedselproductie, biobased materialen, toerisme en vrijetijdseconomie, de ontwikkeling
812 van nieuwe medicijnen of energie. It’s the environment, stupid.

813

- D66 wil dat in 2030 ten minste 30 procent van alle land- en zeegebieden zijn hersteld. In 2050 zullen alle **ecosystemen** in Europa in goede staat hersteld zijn. Hiertoe herzien we de Europese Habitat Richtlijn waardoor we Natura 2000 gebieden ook daadwerkelijk kunnen versterken. In de huidige Europese biodiversiteitsstrategie is de inzet dat er geen significante verslechtering mag plaatsvinden. Wat D66 betreft komt er een verbod op de verslechtering van natuur en de handhaving van natuurbescherming wordt versterkt, zowel op land als ter zee.

820

821

- We introduceren grensoverschrijdende **Europese Parken**, zoals de nationale parken in de Verenigde Staten, die onder Europese coördinatie beschermd worden. Dit zodat er op een integrale en eenduidige wijze gewerkt kan worden aan beheer en bescherming van deze natuurparken. Deze gebieden, zoals bijvoorbeeld de Waddenzee, krijgen een eigen rechtspersoonlijkheid. Als zelfstandige entiteiten kunnen deze gebieden voor zichzelf opkomen in rechtszaken, de schade die hun is toegebracht verhalen op vervuilers en schadevergoedingen gebruiken voor eigen herstel.

828

829

- D66 wil meer **herbebossing** in Europa en betere ecologische verbindingen tussen natuurgebieden. Ook willen we dat er aandacht is voor natuur buiten de Natura 2000-gebieden, zoals in stedelijke gebieden en agrarische zones. Dit verstrekt en verbetert de volksgezondheid, voedselzekerheid en weerbaarheid bij klimaatverandering. Het kappen van bossen vindt voortaan uitsluitend plaats door middel van selectieve uitdunning, zogenaamd uitkapbeheer.

834

835

836

- 837
- 838
- 839
- 840
- 841
- 842
- 843
- 844
- De wolf is een verrijking voor de Europese natuur. D66 zet zich in voor een wetenschappelijk onderbouwde beschermde **status van de wolf** en andere grote carnivoren. Het mogen geen speelballen worden van polariserende politiek. We blijven ondersteunen en handhaven ruimhartig en vroegtijdig maatregelen zoals wolfwerende rasters en kuddebewakingshonden om vee te beschermen. Boeren krijgen compensatie voor mogelijk verloren inkomsten. We investeren verder in goede voorlichting richting het publiek hoe je het beste kunt reageren als je een wolf tegenkomt. Zo kunnen wolf en mens goed samenleven.
- 845
- 846
- 847
- 848
- 849
- 850
- De beschikbaarheid van **voldoende en schoon zoet water** wordt steeds urgenter. Minder waterverbruik, het beter vasthouden van water en een hogere waterkwaliteit is beter voor het milieu en onze gezondheid. We zorgen voor hoge gezamenlijke normen voor waterkwaliteit en houden de implementatie van de nieuwe richtlijn voor schoondrinkwater nauwgezet in de gaten.
- 851
- 852
- 853
- 854
- 855
- Steeds meer landen nemen milieumisdaden, zoals **ecocide**, op in hun nationale strafrecht. D66 pleit voor uniforme Europese regels zodat dit in heel de Unie gebeurt, op eenzelfde manier. Tegelijkertijd zet de Europese Unie zich in voor internationale erkenning van milieumisdaden, waaronder in VN verband.
- 856
- 857
- 858
- 859
- D66 **wil steden vergroenen**. Dit draagt bij aan de leefbaarheid en verkoeling in de steeds warmere zomers. Daarom moet in 2030 3 procent van het Europese stedelijk gebied uit natuur bestaan. In 2050 is dat 5 procent.
- 860
- 861
- 862
- 863
- 864
- Er komt een **Europees PFAS-verbod**. Met aangescherpte vergunningseisen, nationale overzichten van vergunningen om PFAS te lozen en uit te stoten en een aanpak voor veilige verwerking van PFAS-houdend afval. Kosten door schade aan gezondheid, leefomgeving en economie verhalen we op de vervuiler.
- 865
- 866
- 867
- 868
- 869
- De diepe oceaan is één van de weinige stukjes van de aarde die nog niet door menselijke activiteit is aangetast. Onze behoefte naar grondstoffen mag niet ten koste gaan van deze unieke ecosystemen. D66 is vastberaden om zich op zowel Europees niveau als wereldwijd te **verzetten tegen diepzeemijnbouw**.
- 870
- 871
- 872
- 873
- Jaarlijks sterven er 300.000 Europeanen aan de gevolgen van een slechte luchtkwaliteit. Daarom wil D66 dat bij het in het Europees beleid op het gebied van **luchtkwaliteit** de normen van de Wereld Gezondheidsorganisatie leidend zijn.
- 874
- 875
- 876
- 877
- 878
- 879
- D66 wil dat we **met meer voorzorg omgaan met ons milieu en onze gezondheid**. Het voorzorgsbeginsel wordt strenger toegepast en we zorgen ervoor dat de norm is dat de vervuiler betaalt. Ook moeten alle Europese fondsen en gelden het Do No Harm principe toepassen om zo te garanderen dat we niet investeren in vervuilende of schadelijke praktijken en industrieën.

- 880
- 881
- 882
- 883
- 884
- 885
- 886
- 887
- 888
- 889
- 890
- 891
- 892
- Er moet op Europees niveau een lijst komen met potentieel zeer zorgwekkende stoffen. Op basis hiervan moet het mogelijk worden om een **minimalisatieplicht** op te leggen voor de uitstoot en lozing van deze stoffen. Daarbij is ook regelgeving nodig in de onderlinge samenhang van deze stoffen in hun schadelijkheid. Zo voorkomen we milieuschade en beschermen we onze gezondheid.
 - De Nederlandse milieuwetgeving is voor een groot deel afhankelijk van Europese wet- en regelgeving. Zo wordt op Europees niveau vastgelegd welke best beschikbare technieken (BBTs) er zijn. Deze zouden iedere 8 jaar moeten worden herzien. Op dit moment zijn diverse BBTs veel meer dan 8 jaar oud. Wat D66 betreft komt er **meer capaciteit op Europees niveau om alle BBTs op tijd te herzien**. Op deze manier kunnen we vergunningen van bedrijven sneller vergroenen en verduurzamen.

893 2.3. Naar een circulair en zelfvoorzienend Europa

894

895 In een wereld waarin grondstoffen schaarser worden en afval zich opstapelt, is het duidelijk dat ons
896 huidige model van produceren, consumeren en weggooien onhoudbaar is. Dit model veroorzaakt
897 niet alleen milieuproblemen, maar ook veiligheidsrisico's en economische afhankelijkheid. Bijna de
898 helft van onze CO₂-uitstoot komt voort uit de productie van voedsel en goederen. Dit kan en moet
899 anders. We zitten midden in de transitie naar een toekomstbestendige economie, een circulaire,
900 uitstootvrije economie, waarin producten en grondstoffen maximaal hergebruikt blijven.

901

902 We schuiven naar een circulaire benadering, waarin onder andere slim ontwerpen, delen, repareren,
903 hergebruiken en recyclen centraal staan. Deze overgang biedt niet alleen kansen om duurzamer te
904 worden, maar ook om onze economie veiliger en veerkrachtiger te maken, nieuwe banen te creëren
905 en strategische autonomie te versterken. De Europese Unie heeft de afgelopen jaren al grote
906 stappen gezet, maar het is nu zaak om dit te versnellen. Door het actief aanpakken van die zaken die
907 de transitie in de weg staan, zorgen we dat ondernemers deze kansen met beide handen kunnen
908 pakken. En door de effecten van een product inzichtelijk te maken, helpen we consumenten om een
909 bewuste keuze te maken.

910

- 911
- 912
- 913
- 914
- 915
- 916
- 917
- 918
- 919
- 920
- 921
- 922
- D66 wil een **volledig circulaire economie in 2050**. Dit doel wordt vastgelegd in Europese wetgeving. We stellen nieuwe, duidelijke circulaire doelen per sector of product, zoals staal, batterijen, plastic, bouw of kleding. Ook schalen we het gebruik van schadelijke stoffen zo veel en zo snel mogelijk af. Met een combinatie van normeren, beprijzen en subsidies zorgen we dat deze doelen worden gehaald.
 - We zetten in op een omslag naar een **'eerlijke prijs'** waarin de maatschappelijke kosten van producten worden meegenomen in de prijs. Eerlijke prijzen op de interne markt dwingen we desnoods af via een minimumprijs of belastingen. Dat past binnen de verplaatsing van belasting op arbeid, naar belasting op vervuiling. De inkomsten hieruit laten we transparant vervloeien naar de maatschappij.

- 923 • We verplichten het gebruik van **circulair ontwerp** in productieprocessen door het
924 bevorderen van demontage. Hierdoor kunnen producten makkelijk worden gerepareerd,
925 geüpgraded of gerecycled worden aan het einde van hun levensduur.
926
- 927 • **Alle producten zijn in 2040 recyclebaar** en makkelijk te repareren. Zo verlengen we de
928 levensduur van producten. Dit stimuleren we bijvoorbeeld door het introduceren van fiscale
929 prikkels, het verlengen van minimale garantietermijnen en langere periodes waarin
930 reserveonderdelen en updates beschikbaar moeten zijn. Er komt een Europees recht op
931 reparatie. Hierdoor wordt hergebruik over de levensduur van producten goedkoper dan
932 iedere keer nieuwe producten kopen.
933
- 934 • Er komt een verplicht **Europees recyclingprogramma** waarbij de afvalhiërarchie strikt wordt
935 toegepast (voorkomen – hergebruik – recyclen) en de regels voor afval worden verbeterd.
936 We stellen strenge regels aan plastic verpakkingen en gaan stapsgewijs het gebruik van
937 bioplastics verplichten.
938
- 939 • Produceren om te vernietigen hoort niet thuis in een circulaire economie. Op Europees
940 niveau verbieden we het **vernietigen of dumpen van onverkochte producten** als kleding en
941 elektronica. We blijven kritische en strategische grondstofstromen en afhankelijkheden
942 structureel in kaart brengen, om zo beter weerbaar te zijn. D66 wil dat er in de Europese
943 vaardigheden agenda (**EU Skills Agenda**) meer aandacht komt voor het opleiden van
944 vakmensen gericht op hergebruik en reparatie van producten.
- 945 • We stimuleren bedrijven om **circulaire businessmodellen** te omarmen, zoals producten als
946 een dienst aanbieden, waarbij klanten betalen voor het gebruik van een product in plaats
947 van het bezitten ervan.
948
- 949 • Er moet een einde komen aan het **dumpen van kleding** in landen in Afrika en Zuid-Amerika.
950 Daarom willen we uitgebreid onderzoek naar stromen van nieuw en tweedehands textiel
951 naar landen buiten de Europese Unie. Denk hierbij aan aanvullende eisen voor export of een
952 compleet exportverbod van tweedehands kleding naar landen buiten Europa.
953
- 954 • We zetten ons in voor de **verduurzaming van de kledingindustrie**. Zo introduceren we een
955 eco-label voor nieuwe kleding waardoor in één oogopslag duidelijk is hoe duurzaam een
956 kledingstuk is. Daarbij wordt gekeken naar landgebruik, watergebruik, chemicaliëngebruik en
957 de mate van recyclebaarheid. Ook leggen we minimumeisen voor voorwassen, vezelverlies
958 en chemicaliënverbruik vast in Europese wetgeving en bouwen wasmachinefabrikanten
959 filters in hun wasmachines om de verspreiding van microplastics te voorkomen.
960
- 961 • Er komt een **Europese belasting op grondstoffen**. Ook kan een grondstoffenheffing aan de
962 Europese buitengrenzen behulpzaam zijn om hergebruik te bevorderen. Het is daarbij van
963 belang dat niet alleen de grondstoffen zelf, maar ook de grondstoffen in producten die
964 worden geïmporteerd evenredig worden belast.
965

- 966 • Binnen de Europese Unie dringen we aan op het **aanpassen van de accountancyregels**.
967 Daarin voorkomen we dubbele btw bij hergebruik van producten en grondstoffen, en
968 verlenen en diversifiëren we afschrijvingstermijnen. We verplaatsen deze focus expliciet
969 naar vormen van meer hoogwaardig hergebruik. Structurele aandacht voor eerlijke prijzen is
970 hier een belangrijk uitgangspunt.
- 971
- 972 • Door de wirwar aan keurmerken zien consumenten vaak niet meer welke producten echt
973 duurzaam en circulair zijn. Daarom introduceren we één **Europees groen label** voor
974 duurzaamheid en circulariteit.
- 975
- 976 • We verankeren circulaire en duurzame principes in Europese **aanbestedingsregels**. Naast
977 aandacht voor goede arbeidsvoorwaarden en effecten op grond en watergebruik.
- 978
- 979 • Voor een duurzaam en zelfvoorzienend Europa is het noodzakelijk om voldoende
980 grondstoffen, productie- en recyclecapaciteit te hebben voor **cruciale producten** zoals
981 windmolens, zonnepanelen, batterijen en voor waterstoftechnologieën. De focus ligt hier op
982 het maximaal terugwinnen van kritieke grondstoffen uit producten. Hierdoor creëren we
983 meer lokale banen en verminderen we onze afhankelijkheid van landen als China.

984 2.4. Naar waardenvolle digitalisering en innovatie

985

986 De ontwikkeling van nieuwe digitale technologie, waaronder kunstmatige intelligentie, gaat
987 razendsnel. Dit brengt veel kansen. Zo kunnen algoritmes en machine learning bijdragen aan medisch
988 onderzoek, de aanpak van de klimaatcrisis, het tegengaan van de effecten van vergrijzing op de
989 arbeidsmarkt en meer politieke participatie en betrokkenheid. D66 wil de kansen grijpen die nieuwe
990 digitale technologie te bieden heeft. Kansen voor het onderwijs, voor de zorg, voor een beter milieu
991 en een beter klimaat. We zetten in op technologie die de democratie en de rechtsstaat versterkt. We
992 vergroten de digitale verbondenheid binnen Europa en zorgen dat iedereen meekomt in de digitale
993 toekomst van Europa. Samen met de innovatieve kracht uit het bedrijfsleven bouwen we aan een
994 veerkrachtige digitale economie.

995

996 D66 wil een digitale toekomst waarin waarden als vrijheid, gelijkheid en democratie boven de
997 bedrijfswinsten van Big Tech staan. Werknemers en gebruikers van digitale diensten krijgen meer
998 zeggenschap over welke producten worden ontwikkeld en hoe hun gegevens worden gebruikt. We
999 roepen de handel in persoonlijke gegevens een halt toe en maken een vuist tegen de verslavende
1000 algoritmes van sociale mediaplatforms. We zetten klimaatneutraliteit centraal in de ontwikkeling van
1001 nieuwe technologie: technologie gemaakt in Europa is eerlijk én duurzaam.

1002

1003 Hoe Europa vormgeeft aan de digitale transitie, bepaalt ook mede de toekomst van Europa in de
1004 wereld. Hierbij staan ook de Europese vrijheid en veiligheid op het spel. We bouwen digitale
1005 platforms waar niet haat en desinformatie de boventoon voeren, maar we de diversiteit aan
1006 opvattingen vieren. We maken algoritmes van techbedrijven doorzichtig en overheden in Europa
1007 maken gebruik van open data en software die voor iedereen controleerbaar en inzichtelijk is. We
1008 herverdelen de opbrengsten van Big Tech door winsten te belasten en verstevigen de digitale
1009 weerbaarheid van Europa. En om Europa's plek in de wereld te versterken, investeren we in

1010 fundamenteel onderzoek naar digitale technologie. De Europese Unie wordt hét kenniscentrum voor
1011 duurzame en rechtvaardige technologie en in 2035 is Europa koploper in de ontwikkeling van
1012 eerlijke, rechtvaardige en duurzame kunstmatige intelligentie.

1013

1014 **Innovatie voor Europese autonomie**

1015

1016 Nu onze leefomgeving in toenemende mate digitaliseert – van auto's tot huishoudelijke apparaten –
1017 is het steeds belangrijker dat we zelf grip hebben op de ontwikkeling en productie van technologie.

1018 En ook in de klimaattransitie is het belangrijk dat Europa zelf de kennis en capaciteit ontwikkelt om
1019 deze te volbrengen. Dit kan alleen wanneer Europa voor nieuwe technologieën niet afhankelijk is van
1020 enkele landen, maar haar eigen capaciteiten vergroot en samenwerkt met gelijkgezinde landen
1021 buiten de Europese Unie. Daarom werken we in Europees verband aan strategische innovatie en
1022 onderzoekagenda's om de digitale autonomie van Europa te versterken.

1023

1024 • Innovatie versterkt de Europese economie. Door samen te werken versterken we bovendien
1025 de Europese autonomie. Om dit te realiseren wil D66 dat we vasthouden aan de inzet dat in
1026 iedere lidstaat 3 procent van het bruto binnenlandsproduct wordt geïnvesteerd in **onderzoek**
1027 **en innovatie**, conform de doelstellingen uit de Lissabon Strategie.

1028

1029 • In 2035 is Europa koploper in de ontwikkeling van eerlijke, rechtvaardige en duurzame
1030 technologie, waaronder kunstmatige intelligentie. Om dit te bereiken komt er een ambitieus
1031 **Europees onderzoeksprogramma** – in navolging op Horizon Europe – naar nieuwe
1032 technologieën die bijdragen aan een duurzaam, gezond en veilig Europa, in samenwerking
1033 tussen overheden, wetenschap en het Europese bedrijfsleven.

1034

1035 • Europa moet op het gebied van digitalisering zelfstandiger worden. Met de **European Chips**
1036 **Act** werken we naar een grotere eigen productiecapaciteit voor computerchips. Hierin zijn
1037 we niet dogmatisch: de Europese Unie moet zelf produceren waar dit kan en samenwerken
1038 waar dit nodig is.

1039

1040 • Met flinke investeringen creëren we een broedplaats voor Europese kunstmatige
1041 intelligentie. In navolging van het succesvolle onderzoekscentrum CERN richten we een
1042 **Europees centrum voor kunstmatige intelligentie** op waar wetenschap en bedrijfsleven bij
1043 elkaar komen.

1044

1045 • D66 wil dat **publieke investeringen** in kunstmatige intelligentie het publieke belang dienen.
1046 Bij publiek gefinancierd Europees onderzoek naar kunstmatige intelligentie werken we alleen
1047 samen met commerciële partijen als de toegevoegde maatschappelijke waarde vooraf
1048 duidelijk is en de opgedane kennis in publieke handen blijft.

1049

1050 • Voor de ontwikkeling van nieuwe technologie is de kennis en creativiteit van ondernemers
1051 en bedrijven, met name start-ups, scale-ups en het mkb, onmisbaar. Daarom bouwen we aan
1052 een **goed vestigingsklimaat** voor waardengedreven technologiebedrijven. We zetten ons in
1053 voor een Europees ecosysteem waarin bedrijven, overheden en wetenschap gezamenlijk
1054 werken aan technologie die hulp kan bieden bij maatschappelijke opgaven.

1055 **Technologie voor een vrij en rechtvaardig Europa**

1056

1057 D66 wil dat Europa de vrijheden en rechten van mensen centraal stelt in technologie en inzet op
1058 digitale innovatie die deze beschermt en vergroot. Dat betekent dat de opbrengsten van
1059 internetbedrijven eerlijk worden verdeeld, dat iedereen toegang heeft tot het digitale domein en dat
1060 de toeleveringsketens van technologiebedrijven mensenrechten respecteren. Zo onderscheidt
1061 Europa zich met regulering én technologische innovaties waarmee zij een voorbeeld stelt voor de
1062 hele wereld.

1063

1064 • Het verdienmodel van sociale mediabedrijven is erop gericht om ons zo lang mogelijk op het
1065 platform te houden, zodat zij zo veel mogelijk geld verdienen met advertenties. Verslavende
1066 algoritmes hebben schade voor kinderen en (jonge) mensen tot gevolg, bijvoorbeeld op het
1067 vlak van sociale veiligheid, mentaal welzijn en concentratievermogen. D66 moedigt daarom
1068 het voorstel van het Europees Parlement aan voor een wet die paal en perk stelt aan het
1069 verslavende ontwerp van sociale media platforms.

1070

1071 • Dankzij de Wet inzake digitale diensten zijn sociale mediaplatforms verplicht om gebruikers
1072 een alternatief algoritme aan te bieden. D66 wil dat **niet-gepersonaliseerde algoritmes** de
1073 standaard worden en dat mensen altijd betekenisvolle toestemming geven om inhoud op
1074 basis van gepersonaliseerde algoritmes te zien. Op deze manier beschermen we de vrije
1075 ideeënvorming van mensen online.

1076

1077 • D66 wil dat de opbrengsten van digitale technologieën eerlijk worden verdeeld. Een
1078 **Europese digitaks** die belasting heft op digitale technologie is een goed begin. Zo stoppen we
1079 de belastingontduiking van internetbedrijven actief in de Europese Unie.

1080

1081 • Het gebruik van **risicoprofielen** voor het opsporen van fraude mag niet leiden tot
1082 discriminatie, zoals bij het toeslagenschandaal. Dankzij de AI-Verordening komen er
1083 Europese regels voor algoritmische profilering. Wat D66 betreft komt er ook een verbod op
1084 het gebruik van ‘proxy-variabelen’, zoals de wijk waarin iemand woont, die sterk
1085 samenhangen met gevoelige variabelen, zoals nationaliteit.

1086

1087 • De **AI-verordening** is een belangrijke stap om de rechten en vrijheden van mensen in het
1088 digitale tijdperk te beschermen. Wat D66 betreft gaan deze regels gelden voor alle AI-
1089 systemen; ook AI-systemen die *open-source* zijn.

1090

1091 • Er komt zo snel mogelijk een **Europees AI bureau**. Dit bureau houdt toezicht op de naleving
1092 van Europese wetgeving omtrent AI. Ook houdt het de razendsnelle ontwikkelingen van AI in
1093 de gaten en brengt adviezen uit over de juridische, ethische en technische aspecten van AI.

1094

1095 • Real-time biometrische identificatie, zoals gezichtsherkenning, past niet in een samenleving
1096 waarin de persoonlijke vrijheid en autonomie van mensen worden beschermd. Daarom is
1097 D66 een voorstander van een **Europees verbod op real-time biometrische identificatie**.

1098

- 1099 • Er komt een snelle implementatie en stevige handhaving van **escalatiekanalen** bij sociale
1100 mediabedrijven, waar slachtoffers van bijvoorbeeld bedreiging of smaad terechtkunnen om
1101 strafbare content offline te halen.
1102
- 1103 • Bestaande regelgeving voor **auteursrechten** wordt vertaald naar het digitale domein,
1104 waaronder zogeheten generatieve AI zoals ChatGPT. Voor elke commerciële toepassing
1105 waarin auteursrechtelijke inhoud wordt gebruikt, moet de originele maker te herleiden zijn
1106 en betaald worden
1107
- 1108 • Sociale mediabedrijven moeten **journalisten en onafhankelijke mediahuizen** betalen voor
1109 het journalistieke materiaal dat zij van hen delen op hun platforms. Op die manier gaat de
1110 opbrengst van journalistieke content naar de journalist die het heeft geproduceerd in plaats
1111 van naar grote techbedrijven.
1112
- 1113 • D66 maakt zich hard voor meer **gendergelijkheid en culturele diversiteit** binnen de Europese
1114 techsector. Het is belangrijk dat technologie die grote groepen mensen raakt, gemaakt wordt
1115 door een groep mensen die een weerspiegeling vormt van de maatschappij.
1116
- 1117 • Om volwaardig deel te nemen aan de maatschappij en je mening vrij te kunnen uiten, is
1118 toegang tot het internet voor iedereen essentieel. Het **recht op internet** moet daarom
1119 expliciet worden vastgelegd als bindend mensenrecht en worden vertaald naar bindende
1120 Europese wetgeving. We investeren extra in de aanleg van internetverbindingen en
1121 telecomnetwerken en zetten in op de toegankelijkheid van deze faciliteiten.
1122
- 1123 • We stellen Europese fondsen beschikbaar voor initiatieven die **digitale geletterdheid en**
1124 **digitale gecijferdheid** bevorderen. Publieke voorzieningen zoals bibliotheken spelen hierin
1125 ook een belangrijke rol en ondersteunen we. Hiermee maken we de digitale transitie
1126 inclusiever en rechtvaardiger.
1127
- 1128 • **Digitale inclusie** staat centraal bij de steeds verder digitaliserende overheden in Europa.
1129 Persoonlijk, offline contact met overheden in Europa moet altijd mogelijk zijn. Bedrijven en
1130 organisaties die betrokken zijn bij de eerste levensbehoeften, zoals energiebedrijven,
1131 banken, verzekeraars en pensioenfondsen, blijven zorgen voor persoonlijke communicatie en
1132 ondersteuning van mensen.
1133
- 1134 • **Tracking-cookies** worden standaard uitgeschakeld. Voortaan kunnen mensen op een
1135 gebruiksvriendelijke manier betekenisvolle toestemming geven voor het plaatsen van
1136 cookies.
1137
- 1138 • We investeren in kennis en bewustzijn over digitale technologie. Er komt een **verplichte**
1139 **training** 'Digitalisering, mensenrechten en ethiek' voor ambtenaren bij de Europese Unie.

1140 2.5. Naar een volwaardige Europese energie-unie

1141 We moeten minder energie gebruiken en de energie die we nog gebruiken, moet schoon worden.

1142 Dat is niet alleen noodzakelijk om klimaatneutraal te worden, het maakt ons ook minder afhankelijk

1143 van andere landen en draagt bij aan een lagere energierekening. De oorlog in Oekraïne heeft ons

1144 keihard met de neus op de feiten gedrukt. Europa was te afhankelijk van fossiele energie uit Rusland

1145 en andere onvrije regimes. Met als resultaat dat Rusland ons op het wereldtoneel te lang kon

1146 chanteren, waarvoor iedereen in Europa de prijs heeft betaald. Tegelijkertijd heeft het ons ook

1147 geleerd dat we in korte tijd grote veranderingen kunnen bewerkstelligen door samen te werken.

1148

1149 Zorgen voor een schoon energiesysteem waarbij de unieke eigenschappen van elke lidstaat worden

1150 gebruik om te komen tot een zelfvoorzienende Europese Unie is de grote uitdaging voor de komend

1151 jaren. Zon in Spanje, waterkracht in Scandinavië en wind op zee in de Noordzee kunnen elkaar

1152 aanvullen. Dat vraagt wel een stevige coördinerende rol van overheden, grote investeringen in het

1153 aanleggen van netwerken en zoeken naar groene alternatieven voor de benodigde grondstoffen voor

1154 deze transitie. Alleen bouwen is niet voldoende, we zullen ook veel efficiënter met onze energie

1155 moeten omgaan. Dit vraagt dus ook veel van bedrijven en consumenten.

1156

1157 • Veel inwoners en bedrijven zijn al volop met de **energietransitie** aan de slag. Omdat ze zich
1158 zorgen maakten om het klimaat, om de kosten van de energierekening te drukken of omdat
1159 het opvangen van regenwater ze hielp door de droge zomermaanden heen te komen. D66
1160 wil dat op deze energie verder gebouwd wordt. Lidstaten worden gestimuleerd om bedrijven
1161 en inwoners actief te ondersteunen in deze omschakeling.

1162

1163 • De Europese Unie wordt ook een echte **Energie-Unie**, met meer Europese bevoegdheden
1164 met betrekking tot coördinatie op de productie, import en het transport van energie. Via
1165 Europese samenwerking kunnen we de Europese energievoorziening sneller verduurzamen,
1166 via elektriciteit uit zon, wind en waterkracht en groene gassen. Zo worden we ook sneller
1167 onafhankelijk maken van het buitenland. Als inkoop van schaarse energie buiten de Europese
1168 Unie nodig is, doen we dat gezamenlijk. Op die manier optimaliseren we het Europese
1169 energiesysteem, worden Europese landen niet tegen elkaar uitgespeeld.

1170

1171 • We werken samen met landen in (Noord-)Afrika voor de opwek van duurzame energie en
1172 investeren in infrastructuur om deze energie ook in Europa te gebruiken. Hiermee versterken
1173 we ook de **samenwerking in de regio rond de Middellandse Zee** tussen Europa en Afrika en
1174 benutten we kansen zowel in de Europese Unie als in (Noord-)Afrika. Voor D66 is het cruciaal
1175 dat de lokale bevolking hiervan ook profiteert.

1176

1177 • D66 is voorstander van omvangrijke publieke investeringen in **energienetwerken**,
1178 grensoverschrijdende verbindingen voor elektriciteit en nieuwe vormen van duurzame
1179 energie, zoals groene waterstof.

1180

1181 • We stimuleren de ontwikkeling van innovatieve **duurzame energiedragers**, zoals mierenzuur,
1182 ijzerpoeder en zout. Ook opslag van elektriciteit wordt steeds belangrijker. Een belangrijk
1183 deel hiervan kunnen we realiseren door autobatterijen ook als elektriciteitsopslag te

1184 benutten. Hiervoor moeten EU-brede standaarden komen.

1185

1186 • De duurzaamste energie is energie die niet wordt gebruikt. Daarom is D66 voorstander van
1187 ambitieuze doelen **voor energiebesparing**. De Europese Unie biedt lidstaten financiële
1188 ondersteuning voor het opzetten van isolatieprogramma's voor diegenen die dit niet zelf
1189 kunnen betalen.

1190

1191 • Er komt een **Europese vlaktaks in de energiebelastingen**, ook de groot gebruikers gaan hun
1192 eerlijke deel betalen. We stimuleren het gebruik van duurzame energie.

1193

1194 • Het is aan lidstaten en hun inwoners om te kiezen of ze willen inzetten op **kernenergie**.
1195 Kernenergie is duur, niet hernieuwbaar en zorgt voor gevaarlijk afval. Tegelijkertijd levert het
1196 veel CO₂-vrije energie met weinig ruimtegebruik. De Europese Unie gaat strenge(re) eisen
1197 stellen aan de ontmanteling van kerncentrales aan het einde van de levensduur en de
1198 eindberging van nucleair afval, zodat we toekomstige generaties niet met problemen
1199 opzadelen. Daarbij moet de Europese Unie ook voor transparantie zorgen over de
1200 investeringen en kosten die gemaakt worden. Dit doen we op EU-niveau om zo consumenten
1201 en het milieu te beschermen. Europa kan ook een belangrijke rol spelen in het stimuleren
1202 van de ontwikkeling van nieuwe technieken, zoals thoriumreactoren en kleine centrales
1203 (SMR's).

1204

1205 [2.6. Naar landbouw en voedselvoorziening die ook goed zijn voor de natuur](#)

1206

1207 Het voedselsysteem moet op de schop. Steeds vaker worden boeren getroffen door extreme
1208 weersomstandigheden, meer kinderen krijgen diabetes en obesitas, de druk op het milieu en klimaat
1209 wordt alleen maar vergroot, terwijl de grote chemiegiganten, verwerkende industrie en
1210 supermarkten recordwinsten maken. Anno 2023 produceert Europa meer dan voldoende voedsel om
1211 zichzelf te voeden en daarnaast de wereldmarkt te voorzien van allerhande voedselproducten.
1212 Tegelijkertijd is het steeds duidelijker dat de huidige intensieve manier van voedsel produceren, zoals
1213 die in Europa in de afgelopen decennia gestalte heeft gekregen, niet langer houdbaar is: de
1214 industriële landbouwsector is wereldwijd verantwoordelijk voor 80 procent van de wereldwijde
1215 ontbossing, 37 procent van de broeikasgasuitstoot, en de belangrijkste oorzaak van
1216 biodiversiteitsverlies. Dit terwijl de grootste bedreiging voor voedselzekerheid juist
1217 klimaatverandering en biodiversiteitsverlies is.

1218

1219 De Europese Unie heeft onder de Farm to Fork Strategie al belangrijke stappen gezet, maar het is
1220 niet genoeg gebleken. Politiek is voedsel een speelbal geworden van conservatieve krachten, terwijl
1221 juist de landbouw de sector is waarvoor een transitie broodnodig is. Ook voor de volksgezondheid
1222 moeten we simpelweg nu stappen gaan zetten om ervoor te zorgen dat de gezonde keus de
1223 makkelijke keus is. Dit kan alleen door te erkennen dat we te lang alleen maatregelen hebben
1224 genomen aan de productiekant en de rest van de keten eindelijk verantwoordelijkheid moet nemen.
1225 D66 zet zich in voor een transitie naar een ander voedselsysteem, waarbij het welzijn van de dieren
1226 gegarandeerd is en aantal gehouden dieren wordt teruggebracht naar een niveau dat de draagkracht

1227 van de aarde (bodem, water, klimaat) niet te boven gaat. Daarbij zal de Europese Unie vooral
1228 ondersteuning en richting geven; we gaan keuzes voor mensen makkelijker maken en zorgen dat
1229 iedereen verantwoordelijkheid kan nemen.

1230

1231 • D66 streeft naar een **klimaatneutrale landbouw in 2040**. Elke sector draagt bij aan onze
1232 klimaatdoelstellingen en er is geen tijd te verliezen. Voor de landbouw en de rest van de
1233 voedselketen betekent dit dat er maatwerk komt per sector met stimulerend, maar ook
1234 sturend beleid.

1235

1236 • Er komt een vervolg op de Farm to Fork Strategie, met een lange-termijn, totaalvisie voor het
1237 EU-voedselsysteem. Dit zal verankerd worden in een EU-wet voor een **Duurzaam**
1238 **Voedselsysteem**, waarbij we gemeenschappelijke doelen, principes en begrippen over
1239 duurzaamheid vastleggen voor de gehele voedselketen. Er komen concrete
1240 **transparantievereisten voor ketenspelers** en we zorgen dat lasten over de hele keten
1241 verdeeld wordt en niet enkel bij de consument of boer terecht komt.

1242

1243 • We maken nieuwe, versterkte **regels tegen machtsmisbruik** waar boeren of consumenten
1244 vaak de dupe van zijn. Ook willen we meer **inzicht in de prijsbepaling** van commodities en
1245 voedsel om ervoor te zorgen dat de winsten en kosten evenredig door de keten worden
1246 betaald.

1247

1248 • We ondersteunen **duurzame overheidsaanbesteding voor voedsel** en zetten in op een
1249 geharmoniseerd **EU-label voor duurzaam voedsel**. Ook kijken we naar hoe we de **duurzame,**
1250 **gezonde keuze de makkelijke keuze** kunnen maken, bijvoorbeeld door misleidende reclames
1251 voor junkfood te verbieden voor kwetsbare groepen zoals kinderen.

1252

1253 • De Europese gelden voor het promoten van bijvoorbeeld wijn en vlees in derde landen
1254 stoppen we en zetten we in voor de **marktontwikkeling van fruit, planten en gezonde**
1255 **kwaliteitsproducten**.

1256

1257 • Europa wordt voorloper in de **natuurinclusieve economie** van morgen. Daarbij horen geen
1258 subsidies in de intensieve landbouwen bio-industrie. In plaats daarvan investeren we in de
1259 circulaire en biobased economie, koolstofvastlegging, steun voor groenblauwe diensten en
1260 kortere ketens, waarbij boeren direct leveren aan consumenten. We vergoten fors het EU
1261 biologische areaal en stimuleren de marktvraag voor extensieve en biologische producten
1262 door faciliterende maatregelen.

1263

1264 • In het volgende **Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid** moet de generieke
1265 inkomenssteun in zijn geheel verdwijnen. EU-landbouw gelden zijn expliciet om de
1266 landbouwtransitie naar duurzaamheid te helpen en te versnellen; **alleen publiek geld voor**
1267 **geleverde publieke diensten**. We zetten in op het extensiveren van grondgebonden sectoren
1268 en maximaal in op kennisontwikkeling. Een vitaal landschap, een leefbaar platteland en
1269 verduurzaming staan centraal.

1270

- 1271 • De **toetreding van onder andere Oekraïne** tot de Europese Unie zal grote gevolgen hebben
1272 voor het Europese Gemeenschappelijke Landbouwbeleid. In de hervormingen van het
1273 landbouwbeleid moet rekening worden gehouden met het toekomstig lidmaatschap van
1274 Oekraïne.
- 1275 • We wijzigen Europese regels die nu de beweging naar **circulariteit** belemmeren, met name
1276 die op het gebied van etensresten, diermeel en mest. Het hoge niveau van voedselveiligheid
1277 blijft altijd de leidraad.
- 1278
- 1279 • De ruimte in Europa is schaars. Daarom krijgen dieren steeds minder veevoer dat ook
1280 geschikt is voor menselijke consumptie. D66 zet zich in voor een **nieuwe Europese**
1281 **Eiwitstrategie** om zo de afhankelijkheid van import te verminderen en natuurlijke, lokale
1282 diervoeders te bevorderen. Reststromen uit de voedingsindustrie, gewasresten en insecten
1283 kunnen vaker worden ingezet als diervoeder. Ook consumptie, keus en kennis over een
1284 duurzaam en gezond dieet en eten worden onderdeel van een nieuwe Eiwitstrategie.
- 1285
- 1286 • Een duurzame landbouw begint bij een gezonde bodem. Om de kringloop te sluiten, wordt er
1287 veel minder gebruikgemaakt van **kunstmest**. In plaats daarvan worden natuurlijke en
1288 organische alternatieven ingezet, zoals reststoffen uit afvalwater en de mest als ‘kunstmest’
1289 in de akkerbouw. Zo kunnen veehouders en akkerbouwers in de regio elkaars mest optimaal
1290 gebruiken en is er minder kunstmest nodig. We zetten ons in om knellende Europese
1291 mestwetgeving aan te passen.
- 1292
- 1293 • **Bestrijdingsmiddelen** hebben negatieve effecten op mens en natuur. Daarom verbeiden we
1294 preventief gebruik, komen er meer spuitvrijezones in de publieke ruimte en een
1295 meetmoment in 2027. We zetten in op de beschikbaarheid van duurzame en natuurlijke
1296 alternatieven. D66 is voor een verbod op de productie en export van **schadelijke**
1297 **bestrijdingsmiddelen** en chemische stoffen waarvan het gebruik verboden is in de Europese
1298 Unie.
- 1299
- 1300 • Het toelatingsbeleid voor **bestrijdingsmiddelen** van de Europese Autoriteit voor
1301 Voedselveiligheid scherpere we aan om onder andere de negatieve effecten van mengsels op
1302 natuur, milieu én mens te minimaliseren. We passen het voorzorgsbeginsel strenger toe,
1303 kijken we naar effecten van middelen onderling in beoordelingen en gaan voor een Europees
1304 verbod op glyfosaat.
- 1305
- 1306 • **Genetische modificatie** van gewassen is van alle tijd. Dit kan op een veilige manier zorgen
1307 voor hogere opbrengsten, minder ziektes en minder gebruik van schadelijke
1308 bestrijdingsmiddelen. We willen het toepassen van nieuwe technieken ruimer toestaan als
1309 deze duidelijk bijdragen aan verduurzaming, met strenge randvoorwaarden om de veiligheid
1310 en gezondheid van ons, de gewassen en het milieu te waarborgen. Tegelijkertijd waarborgen
1311 we keuzevrijheid en passen we patentrechten aan om te zorgen dat de voordelen
1312 daadwerkelijk maatschappelijk zijn.
- 1313

- 1314 • We stimuleren de Europese ontwikkeling en productie van **kweekvlees**. Overal in Europa kan
1315 kweekvlees een duurzaam alternatief bieden voor de veeteelt.
1316
- 1317 • We eisen dat de Europese Commissie komt met het complete pakket van
1318 dierenwelzijnsmaatregelen, onder andere het **uit faseren van kooien** voor alle
1319 landbouwdieren, zoals waar 1.4 miljoen Europeanen voor hebben gestemd in een Europees
1320 Burgerinitiatief. Ook zullen derde landen zich moeten houden aan voorschriften die
1321 gelijkwaardig zijn aan die van de EU.
1322
- 1323 • **Dierentransporten** in Europa beperken we tot een maximale duur van drie uur,
1324 gecombineerd met een maximumtemperatuur afhankelijk van de diersoort. Uiteindelijk zal
1325 export alleen gaan over vlees in plaats van levende dieren. Transport en slachthuizen
1326 controleren we vaker en strenger. Bij grensoverschrijdend vervoer krijgt ook de Europese
1327 Autoriteit voor Voedselveiligheid een toezichthoudende rol. De regels worden eerder en
1328 strenger toegepast.
1329
- 1330 • De Europese Unie stimuleert de ontwikkeling en het gebruik van alternatieven voor
1331 **dierproeven**, ook in de farmacie. Dierproeven zijn niet langer de gouden standaard.
1332
- 1333 • In een schone en gevarieerde natuur is er alleen toekomstperspectief voor **duurzame**
1334 **visserij**. Wij kiezen voor verantwoorde vangstquota en blijven bijvangst registreren. Het
1335 verbod op pulsvisserij draaien we terug en pakken we in de Europese Unie samen op. Juist
1336 innovatieve vismethoden met weinig dierenleed en bodemverstoring stimuleren we.
1337
- 1338 • Subsidies en belastingvrijstellingen voor vissersschepen en scheepsbrandstof bouwen we af
1339 en vervangen we door subsidies voor **dier- en natuurvriendelijke vistechnieken en**
1340 **duurzame viskweek**.
1341

1342 2.7. Snel en schoon op weg door heel Europa

1343
1344 Vrij kunnen reizen is een van de belangrijkste verworvenheden van de Europese Unie. Het brengt
1345 mensen bij elkaar, creëert kansen & mogelijkheden en versterkt onze economie. Open grenzen zijn
1346 daarvoor niet de enige voorwaarde: net zo belangrijk is dat er ook goede verbindingen zijn en de
1347 verschillende vormen van mobiliteit goed op elkaar zijn aangesloten. Dit alles natuurlijk ook zo
1348 schoon en duurzaam mogelijk. Daarom wil D66 vooral investeren in duurzame vervoersopties, zoals
1349 goede internationale treinverbindingen en het vervoer van goederen zero emissie maken. Maar
1350 ook door de automobiellindustrie in Europa versneld te verduurzamen en te blijven investeren in
1351 nieuwe vormen van vervoer zoals autonoom vervoer en de hyperloop.

- 1352
- 1353 • Openbaar vervoer voor afstanden tot 700 kilometer moet goedkoper en aantrekkelijker zijn
1354 dan het vliegtuig. In Europees verband **werken we aan een hogesnelheidsnetwerk** tussen
1355 tenminste alle Europese hoofdsteden op het vasteland en investeren we in internationale
1356 spoorverbindingen. De Europese instellingen geven het goede voorbeeld en stoppen met
1357 vliegen tot 700 kilometer.
1358

- 1359
- 1360
- 1361
- 1362
- 1363
- 1364
- 1365
- 1366
- 1367
- 1368
- 1369
- 1370
- 1371
- 1372
- 1373
- 1374
- 1375
- 1376
- 1377
- 1378
- 1379
- 1380
- 1381
- 1382
- 1383
- 1384
- 1385
- 1386
- 1387
- 1388
- 1389
- 1390
- 1391
- 1392
- 1393
- 1394
- 1395
- 1396
- 1397
- 1398
- 1399
- 1400
- 1401
- 1402
- We pleiten voor een **Europese Spoorautoriteit** die zorgt voor een Europese dienstregeling, treinreizen naar populaire vakantiebestemmingen en aantrekkelijke nachttreinen met lagere kosten. Daarnaast maken we in Europa afspraken over het makkelijk plannen, boeken en betalen van internationale kaartjes, net als de overstap tussen vliegen en trein. In- en uitchecken bij verschillende vervoerders en in verschillende landen maken we mogelijk.
 - We stimuleren de ontwikkeling van de **hyperloop**, met name ook gezien de kansen voor goederen en grondstoffen, maar wachten niet met ook nu al te investeren in het internationale spoor.
 - Naast hogesnelheidslijnen willen wij ook het reguliere treinverkeer waar nodig **grensoverschrijdend** maken, bijvoorbeeld tussen grote steden in Nederland en grote steden in omliggende landen. Behalve dat grensregio's hiervan profiteren zal bijvoorbeeld een rechtstreekse intercityverbinding tussen Den Haag en Düsseldorf via Rotterdam en Eindhoven belangrijke economische centra met elkaar verbinden.
 - Europa investeert daarnaast ook in lokaal **grensoverschrijdend vervoer** zoals buslijnen en lokale treindiensten. Dit vergemakkelijkt werken over de grens en toegang tot voorzieningen zoals zorg in grensgebieden. We vereenvoudigen grensoverschrijdende concessies voor regionale verbindingen. We maken afspraken met onze buurlanden aan de andere kant van de grens om te zorgen dat aantrekkelijke OV-opties (zoals specifieke amendementen en promotieacties) ook over de grens ingezet kan worden.
 - Om de **capaciteit op het Europese spoornet** te vergroten, zijn Europese standaarden voor bijvoorbeeld veiligheid en spoorbreedte nodig. Daarnaast stimuleren we – net als in de binnenvaart – het intermodaal-transport voor containers actief.
 - Vervoerders hebben eerlijke toegang nodig op het (inter)nationale spoor, zonder dat ze geconfronteerd worden met uiteenlopende nationale belemmeringen en een variëteit aan nationale spelregels. Dit kan helpen bij het realiseren van meer (internationaal) spoorverbindingen. De Europese Commissie moet er om die reden op toezien dat er voldoende spoorcapaciteit beschikbaar is om dergelijke verbindingen op basis van Open Toegang te realiseren.
 - Door gericht te investeren maken we het mogelijk dat het **goederenvervoer per spoor** in 2040 in heel Europa volledig **elektrisch** is. Ook sluiten we onze spoor- water- en buistransportnetwerken beter aan op de energie transitie en de veranderende internationale goederenstromen.
 - We zetten de middelen in het kader van **het TEN-T netwerk** (Trans Europees Netwerk Transport) naast in internationale spoorverbindingen ook actief in het verder opwaarderen van internationale vaarverbindingen, inclusief voorzieningen voor walstroom en waterstof vulpunten op strategische logistieke plekken.

- 1403
- 1404
- 1405
- 1406
- 1407
- 1408
- 1409
- 1410
- 1411
- 1412
- 1413
- 1414
- 1415
- 1416
- 1417
- 1418
- 1419
- 1420
- 1421
- 1422
- 1423
- 1424
- 1425
- 1426
- 1427
- 1428
- 1429
- 1430
- 1431
- 1432
- 1433
- 1434
- 1435
- 1436
- 1437
- 1438
- 1439
- 1440
- 1441
- 1442
- 1443
- Ook de binnenvaart heeft steeds meer last van **sterk wisselende waterstanden**. In Europees verband nemen we hier maatregelen voor, zoals het verdiepen van vaargeulen, stroomopwaarts opslaan van water voor droge periodes, mogelijk aanleggen van sluizen en investeringen ten behoeve van het behoud van een diverse vloot aan schepen. Een Europees plan voor het watermanagement op de rivieren maakt de binnenvaart toekomstbestendig en geeft ook ruimte voor investeringen in verduurzaming.
 - Vanaf 2035 is het niet langer toegestaan om nieuwe niet **emissievrije auto's** te verkopen in Europa. D66 wil dat dit ook gaat gelden voor ander voertuigen zoals vrachtwagens, motoren, landbouwvoertuigen, (bouw)werktuigen en - materieel. Ook maken we Europese afspraken over het makkelijker en daarmee betaalbaarder, maken van het aanpassen van nieuwe auto's voor mensen met een toegankelijkheidsbehoefte.
 - **Elektrische auto's** kunnen gebruikt worden om pieken en dalen in de elektriciteitsproductie en op het elektriciteit netwerk op te vangen. D66 wil dat vanaf 2027 alle nieuw verkochte elektrische auto's twee kanten op kunnen laden.
 - D66 zet zich in voor langere en zwaardere **elektrische vrachtauto's**, waardoor er minder vrachtauto's nodig zijn. We dragen zorg voor voldoende openbare laadpalen met krachtstroom voor vrachtwagens. Hiervoor is nodig dat er omvangrijk publiek geïnvesteerd wordt in de aanpak van netcongestie en de verzwaring van de stroomnetwerken.
 - D66 wil dat er middelen beschikbaar komen om te investeren in de **laadinfrastructuur voor vrachtwagens en scheepvaart**, alsmede ook voor waterstof bij het zware wegvervoer en in de binnenvaart.
 - We zetten ons in voor een **wereldwijd minimum van CO2 toeslag op brandstoffen** voor zee- en luchtvaart. Binnen de Europese Unie zijn de eerste stappen gezet met het onderbrengen van zeescheepvaart onder het emissiehandelssysteem ETS voor schepen vanaf 5000 ton. D66 wil dat deze grens naar beneden gaat, zodat ook schepen vanaf 400 ton hieronder vallen, waaronder dus ook de binnenvaart.
 - Wij zijn voorstander van een verplicht **Europees duurzaamheidslabel voor de binnenvaart**, dat samen met de sector tot stand komt. Hierbij wordt niet alleen naar het type brandstof van de motor gekeken, maar naar de uitstoot van alle transport. Samen met de sector kijken we hoe we de scheepseigenaren kunnen helpen om verder te verduurzamen.
 - D66 wil dat de Europese Unie internationaal het voortouw neemt om de vrijstelling van belastingen op kerosine af te schaffen. We willen een eerlijke prijs voor vliegen bevorderen met een Europese belasting op vliegtickets, accijns op kerosine en een verhoging van de bijmengverplichting naar minimaal 20 procent.

HOOFDSTUK 3 - Een sociaal Europa als motor voor brede welvaart

De vrijheid om een goed leven op te bouwen en vorm te geven. Dat is de belofte die de Europese Unie en de lidstaten maken aan iedere Europese burger. Om een goed inkomen te kunnen verdienen, met goed en stabiel werk. Om plannen te kunnen maken voor de toekomst, bijvoorbeeld door jezelf om te scholen. Om te leven in een Europa waar de fundamentele voor een waardig bestaan op orde zijn. Ongeacht waar je woont, wie je bent of wat je achtergrond is.

Die belofte is vandaag niet voor iedereen ingelost. Heel lang betekende een stijgende collectieve welvaart dat ook ieder individu daar beter van werd. Dat is sinds een jaar of vijftien niet meer het geval. De stijgende welvaart is ongelijk verdeeld. Door ongelijke sociale rechten en uitsluiting leven veel Europeanen in onzekerheid. Vooral sinds de laatste financiële crisis is de sociale ongelijkheid in Europa groter geworden: inkomens- en vermogensverschillen binnen en tussen landen, regio's en groepen op de arbeidsmarkt zijn gegroeid. Ongeveer één op de vijf Europeanen leeft in armoede. Dat zijn bijna 100 miljoen mensen. Ook voor ongeveer één op de tien werkenden in de Europese Unie geldt dat ze niet kunnen rondkomen. Praktisch geschoolde werknemers en minder productieve bedrijven verliezen aansluiting op een arbeidsmarkt die snel verandert. En terwijl veel lidstaten kampen met krapte op de arbeidsmarkt, heeft niet iedereen dezelfde toegang tot scholing en onderwijs. Tegelijkertijd hebben jarenlange bezuinigingen in heel Europa publieke voorzieningen verzwakt.

De Europese Unie is meer dan een economische unie. D66 wil dat iedereen profiteert van Europese samenwerking en dat sociaaleconomische vooruitgang het leven van alle Europeanen beter maakt. Dat vraagt om een grotere rol van Europa in het sociale domein: om een sociale Europese Unie, waarin elke lidstaat goede publieke voorzieningen en sociale zekerheid kan bieden. Gezamenlijke afspraken en investeringen zijn nodig om de toename van sociale ongelijkheid te keren. Zo is de Europese Unie niet alleen de hoeder van de interne markt, maar brengt ze zekerheid voor diegenen die het nodig hebben. Met een sterke Europese pijler van sociale rechten kan Europa investeren in de arbeidsmarkt, kinderopvang en het beroepsonderwijs van lidstaten. Europese sociale rechten en regelgeving bewaken in heel de Unie een goed loon en goede arbeidsvoorwaarden voor werkenden, ook wanneer ze (tijdelijk) in een andere lidstaat aan het werk zijn. In tijden van crisis ondersteunen we nationale socialezekerheidsstelsels met een Europees fonds. Zodat we niemand in Europa laten vallen. We zijn ten slotte één familie.

Onze inzet:

- Nationale socialezekerheidsstelsels **herverzekeren we samen** binnen de Europese Unie. Zo kunnen we mensen beschermen in tijden van crisis.
- Een modern en hervormd **cohesiebeleid** dat bijdraagt aan kleinere verschillen tussen regio's in de hele Europese Unie en innovatie, duurzaamheid en inclusie sterker maakt.
- Goedkopere en beter beschikbare medicijnen en medische hulpmiddelen door Europees op te treden **tegen de macht van farmaceutische industrie**, en door te investeren in de Europese productie.
- Investeringen in het culturele erfgoed in Europa en bescherming van de **rijke diversiteit aan kunst en cultuur**.

- Een **verplichte minimale stagevergoeding** in de hele Europese Unie.

1444 3.1. De prioriteiten van de sociale pijler

1445

1446 De Europese pijler van sociale rechten, kortweg de sociale pijler, vormt het fundament voor een
 1447 sociaal Europa. De pijler kwam in 2017 tot stand en heeft twintig beginselen voor een rechtvaardige,
 1448 sterke en sociale Europese Unie. Ze raken aan het dagelijks leven van alle Europeanen, van onderwijs
 1449 en een leven-lang-leren, gendergelijkheid, een goed loon en een goede werk-privé balans tot
 1450 kinderopvang, minimumloon, gezondheidszorg en een goede woning. Door de sociale pijler te
 1451 versterken, geven we sociale rechten en principes binnen de Europese Unie een sterkere rol ten
 1452 opzichte van financiële en economische overwegingen. En dat is hoognodig in een tijd van grotere
 1453 veranderingen en onzekerheid.

1454

1455 D66 wil dat de sociale pijler een sterkere rol krijgt binnen het jaarlijkse proces waarin de Europese
 1456 Unie het economische, budgettaire, werkgelegenheids- en sociale beleid van de lidstaten
 1457 coördineert: het zogeheten Europees Semester. De Europese Commissie kan sociaal beleid
 1458 stimuleren door financiële middelen te koppelen aan sociale aanbevelingen voor de lidstaten en door
 1459 te zorgen voor goede kennisuitwisseling tussen landen.

1460

1461 D66 stelt hierin vijf prioriteiten:

1462

- **Toegankelijke bij- en omscholing** voor werkloze mensen en mensen met een zwakke positie op de arbeidsmarkt, óók voor mensen die al werk hebben, maar toch in een onzekere positie verkeren. Dit kan ook in een korte periode waarin een genereuze werkloosheidsuitkering wordt gecombineerd met een snelle overgang naar nieuw werk, scholing en training van werkzoekenden.

1468

- Publieke financiering van **kinderopvang** in ieder geval tot de leeftijd van drie jaar, en deelname aan vroeg- en voorschoolse educatie en opvang vanaf drie jaar tot de basisschoolleeftijd. Dit combineren we met de uitbouw van de wettelijke regelingen voor **mantelzorgfaciliteiten en ouderschapsverlof**. Dat is goed voor de kansengelijkheid én voor de arbeidsmarktpositie van vrouwen.

1474

- Investerings in het **beroepsonderwijs**, met name voor de tekortsectoren zoals de techniek, het onderwijs en de zorg. Extra aandacht gaat ook uit naar de digitale en klimaattransitie.

1477

- **Inclusie** van achterblijvende groepen op de arbeidsmarkt. Met de richtlijnen over loontransparantie, minimumlonen en de werk-privé balans zijn belangrijke stappen gezet. Ambitieuze Europese minimumnormen blijven belangrijk. D66 wil ook met sociale investeringen de arbeidsmarkt inclusiever maken, met bijzondere aandacht voor regio's waar de langdurige werkloosheid hoog is.

1483

- 1484 • Borging van het **sociale grondrecht op wonen**, waarbij beëindiging van dakloosheid,
1485 financiering van woningen voor lage en middeninkomens en de verduurzaming van
1486 woningen prioriteit hebben.

1487 3.2. Een Europese arbeidsmarkt

1488
1489 De economie bestaat niet zonder mensen. De bescherming en ontwikkeling van werknemers is dan
1490 ook een minimale voorwaarde voor een goed functionerende economie, naast sociale investeringen.
1491 Met Europese integratie kunnen we de sociale rechten van werknemers beter beschermen, verder
1492 verstevigen en aanpassen aan de nieuwe economische realiteit. Dat doen we om de digitale en
1493 klimaattransitie aan te gaan en onze welvaart te beschermen. Om de eerlijke concurrentie aan te
1494 gaan met landen buiten Europa. En om sterker te staan tegenover systeemrivalen zoals China.

- 1495
- 1496 • Op Europees niveau komen **minimumafspraken** over toegang tot het arbeidsrecht, sociale
1497 zekerheid en de bestrijding van schijnzelfstandigheid. Zo valt niemand in Europa buiten de
1498 boot. Hierbij is oog voor nationale tradities en verschillen. Toekomstige Europese sociale
1499 wetgeving zet in op zekerheid voor alle soorten werknemers, ook voor zzp'ers en voor
1500 mensen in tijdelijke contracten.
 - 1501
 - 1502 • De sociale rechten van **platformwerkers** moeten zo snel mogelijk op Europees niveau
1503 worden vastgesteld en geïmplementeerd. Dat vraagt om een duidelijk kader om te
1504 beoordelen of een platform een werkgever is of een bemiddelaar van werk. D66 wil hierin in
1505 ieder geval in meenemen of het platform de maximale prijs voor arbeid bepaalt, werken voor
1506 een derde partij weerhoudt, eisen oplegt over werktijden en -duur en beoordelingen geeft.
1507 Als de werkgever een platform is, is het verplicht om in de sociale zekerheden van
1508 platformwerkers te voorzien, zoals pensioenopbouw, werkloosheidsuitkeringen en
1509 loondoorbetaling bij ziekte. Het is belangrijk dat de algoritmes op de platforms in te zien zijn,
1510 niet bepalend zijn voor de beoordeling van platformwerkers en dat nationale autoriteiten de
1511 arbeidsomstandigheden van platformwerkers controleren.
 - 1512
 - 1513 • Werkgevers vragen steeds vaker van werknemers om altijd bereikbaar te zijn. D66 is
1514 voorstander van een **Europees recht op onbereikbaarheid**.
 - 1515
 - 1516 • Mensen zonder baan of in een onzekere positie begeleiden we naar nieuw werk,
1517 bijvoorbeeld in tekortsectoren. Om dat mogelijk te maken, versterken we de **Europese**
1518 **vaardighedenagenda** zodat iedereen toegang heeft tot op-, om- en bijscholing. Hierbij zetten
1519 we in op meer samenwerking tussen en capaciteitsopbouw bij sociale partners.

1520

1521 **Arbeidsmigratie versterkt de Europese economie**

1522

1523 Arbeidsmigratie kan essentieel zijn voor de grote opgaven in Europa. Zo vraagt de energietransitie
1524 om grote aantallen technici en in een vergrijzende samenleving zijn arbeidsmigranten essentieel in
1525 de zorgsector. Nu al heersen er grote arbeidstekorten in de EU-lidstaten en dit zal de komende jaren
1526 alleen maar toenemen. Daarom moeten we de kansen van arbeidsmigratie pakken door te focussen

- 1527 op win-win-win scenario's. Zowel de migrant, als de EU, als het land van herkomst moeten ervan
1528 profiteren.
1529
- 1530 • Regelmatig werken en leven arbeidsmigranten in slechte omstandigheden. Hoewel er een
1531 **Europese arbeidsmarktautoriteit** is opgericht, kan deze vaak niet daadwerkelijk misstanden
1532 bestrijden en onderzoek doen naar de bevordering van mobiliteit en sociale zekerheid
1533 binnen de Europese Unie. Daarom krijgt de Europese arbeidsmarktautoriteit volledige
1534 bevoegdheid op het gebied van arbeidsmigranten en grenswerkers om onderzoek te doen en
1535 in te grijpen, bijvoorbeeld door bedrijven te sluiten. Ook wordt het mogelijk om misstanden
1536 te melden bij een **Europees meldpunt**.
1537
 - 1538 • De behoefte aan arbeidsmigranten in met name de tekortsectoren zal de komende jaren
1539 alleen maar sterk toenemen. Om die reden wil D66 dat er een **Europese visie** komt op
1540 **gerichte arbeidsmigratie**. Door keuzes te maken waar arbeidsmigratie wenselijk is, wordt
1541 ook helderheid gegeven waar de mogelijkheid van een Europese 'Blauwe kaart' kansrijk is.
1542 Ook moeten op Europees niveau afspraken gemaakt worden over minimale eisen aan zaken
1543 als huisvesting, behoud van rechten bij terugkeer en beloning. Niet alleen kan hiermee
1544 overlast worden voorkomen, maar het biedt migranten ook een aantrekkelijk perspectief om
1545 hier in Europa te komen werken.
1546
 - 1547 • We breiden de **Europese 'Blauwe kaart'** uit naar alle opleidingsniveaus voor vakmensen,
1548 zodat meer mensen er gebruik van kunnen maken. Deze kaart is bedoeld voor vakmensen
1549 van buiten de Europese Unie die hiernaartoe komen om te komen werken in de
1550 tekortsectoren zoals de zorg en techniek. Nationale programma's die hierop lijken, worden
1551 zoveel mogelijk geharmoniseerd.
1552
 - 1553 • Op dit moment kunnen arbeidsmigranten van buiten de Europese Unie voor laagbetaald
1554 werk een werkvergunning krijgen in sommige lidstaten. Wat er dan vaak gebeurt, is dat een
1555 uitzendbureau uit die lidstaat deze arbeidsmigrant 'uitleent' in bijvoorbeeld Nederland. Dit is
1556 een schijnconstructie en misbruik van het vrij verkeer van werknemers binnen de Europese
1557 Unie. D66 wil er in Europees verband voor zorgen dat deze route niet langer mogelijk is.
1558 Bovendien wil D66 Europese **afspraken om uitbuiting tegen te gaan** die nét over de grenzen
1559 van lidstaten plaatsvindt, waar controles lastiger zijn en verschillen in regelgeving groot.
1560
 - 1561 • **Tijdelijke arbeidsmigratie** van buiten de Europese Unie wordt gekoppeld aan afspraken met
1562 de landen van herkomst. Deze brede afspraken gaan over het terugnemen van migranten die
1563 geen recht hebben op asiel, maar ook over investeringen in onderwijs, economie, handel en
1564 mensenrechten.
1565
 - 1566 • We zetten in op **partnership deals** met landen buiten de Europese Unie. Werknemers krijgen
1567 een visum voor 3 jaar om in de Unie te werken. De kennis en ervaring die ze hier opdoen,
1568 kunnen ze inzetten in hun land van herkomst wanneer ze teruggaan. Met deze circulaire
1569 migratie vullen we tekorten in Europa aan en werken we mee aan een duurzame toekomst
1570 voor het land van herkomst.

1571 3.3. Een interne markt die werkt voor mensen

1572 Dertig jaar interne markt heeft Europeanen eenheid en nieuwe mogelijkheden gegeven. Dankzij de
1573 interne markt kunnen mensen, goederen, diensten en kapitaal zich vrij bewegen door de Europese
1574 Unie. Dankzij de harmonisatie van wet- en regelgeving en de wederzijdse erkenning van normen
1575 kunnen bedrijven producten en diensten aanbieden op een markt van 450 miljoen mensen. Dankzij
1576 de interne markt is de Europese Unie één van de machtigste handelsblokken ter wereld, op gelijke
1577 voet met andere grootmachten zoals de Verenigde Staten en China. Burgers in de Europese Unie
1578 profiteren van de hoogste veiligheidsnormen voor producten en kunnen in elke lidstaat studeren,
1579 wonen, werken en met pensioen gaan. Zo is de interne markt een bron van welvaart en een
1580 belangrijke bouwsteen van de Europese Unie.

1581
1582 Toch is er nog veel werk te doen. D66 wil dat de interne markt voor álle Europeanen werkt. We
1583 willen een interne markt die in dienst staat van onze doelen en waarden: een groene economie, een
1584 eerlijke verdeling van de welvaart tussen mensen en tussen regio's, en democratisch zeggenschap
1585 van mensen. We willen een interne markt waarvan niet alleen bedrijven profiteren, maar waarin ook
1586 consumenten en werkenden een vuist kunnen maken tegen bedrijven die hun marktmacht
1587 misbruiken. We willen een interne markt die de voedingsbodem is voor duurzame bedrijven en
1588 consumptie en voor digitale innovatie waar we allemaal van profiteren.

1589 De interne markt is immers ook een instrument. Om gemeenschappelijke standaarden te zetten voor
1590 duurzame producten, om kennis en ervaring te delen via het vrij verkeer van diensten, om groene
1591 investeringen te doen of administraties te vereenvoudigen. Wat een kleine stap lijkt, kan groots
1592 uitpakken: denk aan wat de uitfasering van de gloeilamp heeft betekend voor de intrede van zuinige
1593 en goedkopere ledlampen. D66 wil een interne markt die keuzes makkelijker maakt voor innovatieve
1594 en groene familiebedrijven, MKB en duidelijke voordelen heeft voor mensen. Dat vraagt om
1595 proactieve regie van de Europese Commissie.

1596
1597 • Gezamenlijk bieden we een effectief **tegenmacht aan grote multinationale bedrijven**. Het is
1598 cruciaal om Europese marktregulering en mededingingsmacht verder te versterken, zoals
1599 met een sterkere bevoegdheid van de Europese Commissie om marktonderzoeken te doen.
1600 In verschillende sectoren leidt een gebrek aan concurrentie tot een steeds grotere macht van
1601 al heel grote bedrijven, van technologiebedrijven, tot farmaceuten en agrobédrijven. Om
1602 consumenten en werkenden beter te beschermen én om innovatie te stimuleren moet de
1603 Europese Commissie harder kunnen ingrijpen. Dat vraagt niet alleen om hoge boetes, maar
1604 ook om het kunnen opknippen van bedrijfsstructuren.

1605
1606 • D66 wil **investeren in markttoezicht**, zowel waar het gaat om financiële middelen als om het
1607 mandaat en de onafhankelijke positie van nationale en Europese toezichthouders. Als daarbij
1608 problemen of nationale inconsistenties aan het licht komen, onderneemt de Europese
1609 Commissie actie met een beroep op de Single Market Act.

1610
1611 • Het is hoog tijd om de **digitale interne markt** verder te brengen, zodat consumenten in heel
1612 de Europese Unie onder dezelfde voorwaarden producten of diensten kunnen afnemen. D66
1613 wil dat de Europese Commissie de mededingingsregels in de digitale markt streng handhaaft,

- 1614 ook waar het gaat om bedrijven die de Europese markt ‘opknippen’ in kleinere markten.
1615 Daarnaast breiden we de *Geoblocking*-verordening uit en voeren we één Europees
1616 auteursrecht in.
1617
- 1618 • We willen een **verbod op territoriale leveringsbeperkingen**, waarbij hetzelfde product door
1619 de fabrikant in de ene lidstaat veel goedkoper wordt verkocht dan in een andere lidstaat.
1620
 - 1621 • Een van de belemmeringen voor de interne markt is dat het **etiket op producten** in de
1622 nationale taal moet zijn. We onderzoeken of het mogelijk is om dit te vervangen,
1623 bijvoorbeeld door de verplichte informatie in de nationale taal digitaal beschikbaar te maken
1624 via een QR-code en via uniforme pictogrammen.
1625
 - 1626 • Om te voorkomen dat verschillen tussen landen, regio’s of bedrijven toenemen, is meer
1627 **Europese coördinatie voor staatssteun** nodig. Als lidstaten elkaar gaan beconcurreren met
1628 staatssteun, bijvoorbeeld om de energietransitie mogelijk te maken, wordt concurrentie op
1629 de interne markt verstoord. Zo hebben innovatievere bedrijven die geen staatssteun krijgen
1630 een nadeel ten opzichte van minder concurrerende bedrijven die wél staatssteun krijgen. Dat
1631 is onwenselijk. Verschillen in openbare aanbestedingsprocessen worden dus weggenomen.
1632
 - 1633 • Om de **strategische autonomie van de Europese Unie** verder te versterken, is het belangrijk
1634 om productieketens binnen de Unie beter te laten functioneren, ook in crisistijd. Tijdens de
1635 coronapandemie bleek hoe snel deze ketens ‘op slot’ kunnen gaan en lidstaten toch hun
1636 eigen regels stellen. Wij willen meer waarborgen dat ook in tijden van crisis lidstaten de
1637 regels van de interne markt respecteren en naleven.
1638
 - 1639 • D66 wil dat de Europese Commissie de **prijsbepaling van basisbehoeften** als medicijnen,
1640 energie en voedsel onderzoekt. Want terwijl prijzen voor andere producten beginnen te
1641 dalen, blijven prijzen voor basisbehoeften vaak hoog en blijven multinationals miljarden aan
1642 overwinsten maken door hun marktmacht, vaak ten koste van de bestaanszekerheid van
1643 mensen.
1644

1645 3.4. Sterke regio’s, sterk Europa

1646
1647 Europa is rijk aan regio’s, met eigen culturen en eigenaardigheden, met eigen talen en dialecten, en
1648 eetgewoontes die ook over nationale grenzen heen reiken. De verschillen én de verbindingen tussen
1649 regio’s maken ons sterk. Toch bestaan in de Europese Unie ook grote onrechtvaardige verschillen
1650 tussen regio’s, bijvoorbeeld in de toegang van mensen tot zorg, goed werk en het openbaar vervoer.
1651 Die verschillen zijn er zowel binnen landen als tussen landen, en vooral tussen welvarende
1652 economische centra rond grote steden en regio’s daar verder vandaan. Ze worden bovendien
1653 versterkt door de grote veranderingen in de economie die de groene transitie met zich meebrengt,
1654 doordat bijvoorbeeld mijnen en kolencentrales sluiten. In heel Europa voeden zulke regionale
1655 achterstanden wantrouwen en een gevoel van machteloosheid. Dat holt ook de democratie uit.
1656

- 1657
- 1658
- 1659
- 1660
- 1661
- 1662
- 1663
- 1664
- 1665
- 1666
- 1667
- 1668
- 1669
- 1670
- 1671
- 1672
- 1673
- 1674
- 1675
- 1676
- 1677
- 1678
- 1679
- 1680
- 1681
- 1682
- 1683
- 1684
- 1685
- 1686
- 1687
- 1688
- 1689
- 1690
- 1691
- 1692
- 1693
- 1694
- 1695
- 1696
- 1697
- 1698
- 1699
- 1700
- 1701
- D66 pleit voor Europese investeringen in grotere gemeenschappen en regio's. Al meer dan dertig jaar zet de Europese Unie het **cohesiebeleid** in om verschillen tussen regio's en lidstaten te verkleinen. Het cohesiebeleid is in die periode vanuit wantrouwen over de bestedingen nodeloos ingewikkeld geworden. D66 pleit daarom ook voor een grondige hervorming van het cohesiebeleid, zodat het beleid vanuit solidariteit bijdraagt aan het zorgen voor kleinere verschillen in de hele EU, gericht op innovatie, duurzaamheid en inclusie.
 - De laatste jaren heeft de Europese Unie gewerkt aan een toekomstvisie op achterblijvende regio's, via het cohesiebeleid en het Just Transition Fund, om de **energietransitie** op een rechtvaardige manier te laten verlopen. D66 wil dat de Europese Unie hier meer middelen voor reserveert en samen met de lidstaten en de regionale overheden tot maatwerk komt, omdat iedere regio die achterblijft te maken heeft met een eigen mix van uitdagingen. Het partnerschapsprincipe is hierbij het uitgangspunt.
 - Europese missies kunnen een belangrijke rol spelen in **de grote stedelijke opgaves** van deze tijd, zoals de Europese missie voor klimaatneutrale steden. Daar horen dan ook financiële middelen bij.
 - Het **Europees Comité van de Regio's**, dat een formele adviesrol heeft in het EU-wetgevingsprocedures, vertegenwoordigt de stem van meer dan een miljoen volksvertegenwoordigers, gemeenteraadsleden en die van regionale parlementen zoals onze Provinciale Staten. D66 wil dat het Europees Parlement en de Europese Raad de adviezen van het Comité serieus meeweegt in haar standpunten over besluiten en regelgeving die de belangen van de decentrale overheden raken. Daar waar Europees beleid de regio's raakt, moet de Europese Commissie een zogeheten **regionale effect analyse** uitvoeren.
 - Identiteit kent geen grenzen. In Europa hebben we een gedeelde geschiedenis, gemeenschappelijke culturen, maar ook een grote diversiteit die we moeten koesteren. Als D66 zetten we verder in op het **ondersteunen van cultureel erfgoed**, vooral in regio's en grensgebieden. We stimuleren culturele samenwerking tussen de Europese Unie en haar partnerlanden en willen dat het Comité van de Regio's nauw betrokken wordt bij de besluitvorming en uitvoering van Europees cultuurbeleid.
 - We zorgen dat jongeren uit de **landen en gebieden overzee**, zoals het Caribisch deel van het Koninkrijk der Nederlanden, net als de jongeren op het Europese continent kennis kunnen maken met het Europees Parlement en de andere Europese instellingen. Stagemogelijkheden in het kader van de Schuman- en Blue Book-traineeships zijn ook voor deze jongeren mogelijk en faciliteren we. Studenten uit landen en gebieden overzee moedigen we aan deel te nemen aan uitwisselingen via Erasmus+.
 - **Europese subsidies en financiële regelingen** zijn ook voor onderzoekers, onderwijsinstellingen en culturele organisaties uit de **landen en gebieden overzee** toegankelijk. De Europese Commissie zorgt voor actieve en toegankelijke informatievoorziening over subsidieaanvragen en eisen.

1702

1703 **Leve de grensregio's!**

1704

1705 D66 kijkt met een Europese bril naar Nederland. Door buiten landsgrenzen te denken, zie je dat
1706 regio's die voor Nederland aan de grens liggen, voor Europa juist een centrale positie hebben. De
1707 kracht van deze regio's moeten we versterken en benadrukken. D66 wil samenwerking tussen
1708 (grens)regio's versterken, zodat we Europees gaan denken, voelen en doen. De bestaande Euregio-
1709 netwerken en grensoverschrijdende samenwerkingsverbanden zijn hierbij van belang.

1710

1711 • Wonen en werken in verschillende Europese landen moet aantrekkelijker worden. Vooral
1712 voor mensen die in de ene lidstaat wonen maar werken over de grens, ontbreken goede
1713 afspraken. Dit leidt tot onduidelijkheid of hoge administratieve lasten voor bedrijven en
1714 werknemers, zeker als je ook af en toe thuiswerkt. Om **grenswerken makkelijker** te maken,
1715 halen we belemmeringen in de fiscaliteit en sociale zekerheid voor werkgever en werknemer
1716 weg. Voor nieuw beleid maken we rapportages over grenseffecten verplicht. We
1717 onderzoeken of het zogeheten 'werklandbeginsel' verder kan worden versterkt, waardoor
1718 mensen recht hebben op sociale voorzieningen in het land waar ze werken. En we breiden
1719 grensinformatiepunten uit.

1720

1721 • De vrijheid om te kunnen reizen en overal te kunnen werken in Europa is van essentieel
1722 belang, vooral in grensgebieden. D66 zet daarom in op goedkoper, efficiënter en meer
1723 openbaar vervoer en **verbindingen tussen grensregio's**.

1724

1725 • Als Europeaan zou je altijd, bij alle overheidsinstellingen, ook in het Engels zaken moeten
1726 kunnen regelen. D66 zet in op een **Europese grenswerkrichtlijn**.

1727

1728 **3.5. Kunst, cultuur en media als basis voor een waardenvol Europa**

1729

1730 De Europese Unie kent een enorme rijkdom aan culturen, van lokale dialecten en regionale gerechten
1731 tot nationale feestdagen en Europese sportcompetities. Europeanen zijn opgegroeid in verschillende
1732 culturen en tradities, en geworteld in allerlei verschillende culturen. De waarden van vrijheid,
1733 gelijkheid en democratie verbinden ons, net als ons streven naar een beter leven voor iedereen.
1734 Kunst en cultuur versterken onze onderlinge verbondenheid. Het Europese ideaal van 'alle mensen
1735 worden broeders (en zusters)' is daar een essentieel onderdeel van, samen met de hoop dat dit
1736 ideaal uiteindelijk gedragen wordt door iedereen die in Europa leeft. Ook leveren kunst en cultuur
1737 een bijdrage aan maatschappelijke doelstellingen, bijvoorbeeld op het gebied van duurzaamheid en
1738 verdraagzaamheid.

1739 D66 staat voor een sterk en breed Europees cultuurbeleid, waarmee alle burgers kennis kunnen
1740 maken met de verschillende culturen die Europa rijk is én hun eigen cultuur kunnen uitdragen.

1741 • De Europese Unie beschermt de **rijke diversiteit** aan kunst en cultuur in Europa en haar
1742 culturele erfgoed zoals in het Verdrag van Lissabon overeengekomen en blijft dit actief
1743 uitdragen naar alle lidstaten.

1744

- 1745
- 1746
- 1747
- 1748
- 1749
- 1750
- 1751
- 1752
- 1753
- 1754
- 1755
- 1756
- 1757
- 1758
- 1759
- 1760
- 1761
- 1762
- 1763
- 1764
- 1765
- 1766
- 1767
- 1768
- 1769
- 1770
- 1771
- 1772
- 1773
- 1774
- 1775
- 1776
- 1777
- De **verduurzaming** van de Europese kunst- en cultuursector in het algemeen en in bijzonder ook het verduurzamen van Europees erfgoed wordt een speerpunt.
 - We geven bijzondere aandacht aan cultuurparticipatie zodat een bezoek aan een kunst- of cultuurinstelling zo laagdrempelig mogelijk wordt. Alle lidstaten ontwikkelen speciale programma's om de **toegankelijkheid** van kunst en cultuur te vergroten, zoals in Nederland de CJP-pas. We laten iedereen in Europa in diens kinderjaren in aanraking komen met kunst in cultuur.
 - Om kunst en cultuur in de gehele Europese Unie toegankelijker te maken, introduceren we een **Europese museumkaart**.
 - We behouden het Europese programma **Creative Europe** en het **Nieuw Europees Bauhaus-project**, breiden deze uit en verbeteren deze programma's door de aanvraagprocedure voor subsidies te vereenvoudigen.
 - De Europese mediasector kan bijdragen aan Europa als waardengemeenschap en dit ook in de praktijk brengen. Vrije toegang tot materiaal van **publieke omroepen** overal ter wereld is bij uitstek een geschikte manier om Europese waarden te bevorderen in en buiten Europa.
 - Streamingsdiensten en andere mediaplatformen in de Europese Unie gebruiken geoblocking waardoor het aanbod van media per lidstaat verschilt. Om te zorgen dat iedereen in Europa dezelfde mediatoegang heeft, pleit D66 voor een **Europees auteursrecht** dat nationale auteursrechten vervangt.
 - Grote streamingsdiensten blijven verplicht om in elk land waar zij actief zijn ook **lokale producties** te maken. Deze moeten zij beschikbaar maken in alle lidstaten en daar onder de aandacht brengen.
 - Om het bewustzijn over de Europese samenwerking te vergroten, investeert de Europese Unie in een rondreizende tentoonstelling van het **Huis van de Europese geschiedenis**. D66 wil dat alle Europeanen de kans krijgen om kennis te maken met die Europese geschiedenis.

1778 3.6. Europa als kenniscontinent

1779

1780 Toegankelijk en goed onderwijs is een voorwaarde voor gelijke kansen. D66 hecht daarom groot
 1781 belang aan de ontwikkeling van een Europese Onderwijsruimte. Onderwijs is in eerste instantie aan
 1782 de lidstaten zelf, maar in een coördinerende en aanvullende rol kan de Europese Unie samenwerking
 1783 gericht op kwalitatief onderwijs aanjagen. D66 stimuleert inhoudelijke uitwisseling over goede
 1784 voorbeelden van nationaal beleid, een betere erkenning van leerervaringen binnen de Unie en
 1785 gezamenlijke inzet voor Europese doelstellingen.

1786

- **Wederzijdse erkenning** van leerervaringen en meer stimulans voor onderwijsmobiliteit versterken de mogelijkheden voor leren en werken over de grens. Naar voorbeeld van de

1788

- 1789 Benelux en de Baltische staten werken we in heel Europa aan wederzijdse erkenning van
1790 diploma's, (deel)certificaten, microcredentials, open badges, modules en stages. D66 wil de
1791 wederzijdse erkenning van diploma's en beroepskwalificaties verder harmoniseren, ook voor
1792 beschermde beroepen en vakkrachten. Tegelijkertijd moedigen we lidstaten aan te werken
1793 aan de kwaliteitszorg van hun onderwijs.
1794
- Daarnaast is het belangrijk om uitwisseling op Europees niveau te versterken. Per 2026
1795 wordt de nieuwe **eIDAS-verordening** ingevoerd, die het mogelijk maakt om alle erkende
1796 leerontwikkelingen vast te leggen en mee te nemen. De Europese Unie stimuleert dat
1797 lidstaten deze verordening snel en goed doorvoeren en dat private partijen deze eveneens
1798 toepassen. Zo wordt het op een privacy-vriendelijke en veilige manier mogelijk om data door
1799 heel Europa mee te nemen.
1800
 - **Erasmus+** draagt succesvol bij aan de waardevolle uitwisseling van studenten, docenten en
1801 onderzoekers door heel Europa. D66 wil dat elke student die daar recht op heeft, gebruik kan
1802 maken van een Erasmusbeurs. Vooral onder mbo-studenten moedigen we het gebruik van
1803 Erasmus+ aan.
1804
 - Ook docenten en onderzoekers kunnen gebruik maken van een **Erasmusbeurs**. Simpelere
1805 regels maken het makkelijker om delen van hun carrière aan een andere Europese
1806 kennisinstelling te besteden. Daarnaast zouden ook alle promovendi in Europa gebruik
1807 moeten kunnen van het Erasmusprogramma om een deel van hun onderzoek aan een
1808 andere instelling uit te voeren.
1809
 - D66 vindt het belangrijk dat jongeren al vroeg in aanraking komen met andere Europese
1810 culturen. Onze ambitie is dat elke jongere in Europa die dat wil vóór diens twintigste
1811 levensjaar een Europese uitwisseling heeft beleefd, ongeacht welke opleiding je doet.
1812 Daarom zorgen we dat ook het **voortgezet onderwijs** gebruik kan maken van een Erasmus+
1813 beurs en verhogen we het Erasmus-budget. Zo is elke middelbare school in staat om een
1814 uitwisselingsprogramma te organiseren in een andere Europese lidstaat.
1815
 - De **internationalisering** van het hoger onderwijs biedt veel voordelen, voor studenten zelf,
1816 voor de onderwijsinstellingen én voor het gastland. Vandaag zien we dat sommige landen zo
1817 populair zijn om te studeren dat de druk op het onderwijsstelsel of basisvoorzieningen te
1818 hoog wordt. De Europese Commissie zet binnen de zogenoemde European Learning Mobility
1819 Framework in op strategische en gebalanceerde studentenstromen binnen de Europese
1820 Economische ruimte.
1821
 - **Academische vrijheid** is fundamenteel voor de wetenschap en voor de samenleving. D66
1822 steunt het voorstel in het Europees Parlement voor een jaarlijks monitoringsrapport op het
1823 gebied van academische vrijheid. Dit kan ook onderdeel worden van de rechtsstaat-APK.
1824
 - Om in een ander land een **beschermde beroep** uit te voeren, bijvoorbeeld in de zorg of het
1825 onderwijs, moet je vaak toestemming en erkenning van diploma's vragen. D66 wil dat
1826
1827
1828
1829
1830
1831
1832

1833 iedereen met de juiste startkwalificaties, inclusief benodigde kennis van de taal, in de hele
1834 Europese Unie automatisch toegang krijgt tot beschermde beroepen.

1835

- D66 pleit voor een **verplichte minimale stagevergoeding** in de hele Europese Unie. Elke student moet de kans hebben om werkervaring op te doen, voor rekening van werkgevers. Bovendien verbetert een minimale stagevergoeding de positie van jonge mensen die net beginnen op de arbeidsmarkt.

1840

1841 3.7. Een gezond Europa voor een sterke toekomst

1842

1843 Goede gezondheid en goede toegang tot zorg zijn van fundamenteel belang voor ons allemaal. D66
1844 ziet dat Europese samenwerking onze gezondheid kan verbeteren. De Europese Gezondheidsunie
1845 vormt daarvan de basis. Want we staan voor veel gezamenlijke opgaves, zoals grote
1846 gezondheidsverschillen tussen mensen, overgewicht en ongezonde leefomgevingen en obstakels in
1847 de toegang tot zorg. Een verenigd Europa staat sterker dan individuele lidstaten – dat heeft ook de
1848 gezamenlijke inkoop van vaccins tijdens de pandemie laten zien. We leren van ervaring en van elkaar
1849 om voor elke Europeaan goed te kunnen zorgen.

1850

1851 **Een toekomstige crisis bestrijden we samen**

1852

- De pandemie heeft ons geleerd dat samenwerking nodig is om onze volksgezondheid te beschermen. De Europese Unie moet solidair en daadkrachtig kunnen optreden. Niet alleen in tijden van crisis, maar ook voor preventie, detectie en steun. Daar horen ook nieuwe **competenties** bij. D66 wil een **Europese gezondheidsvisie**, waarin veel aandacht is voor sociale gezondheidsverschillen en voor de samenhang tussen de gezondheid van mens, dier en milieu: duurzaamheid, een gezonde leefomgeving, welzijn en gezondheid zijn immers sterk met elkaar verbonden. In het Europees Parlement komt een nieuwe, eigen commissie voor gezondheid en de nationale ministers van volksgezondheid komen vaker en regulier samen.

1862

- De **Europese Gezondheidsunie** geeft de Europese Unie de mogelijkheid om een medische noodtoestand uit te roepen. Zo kan Europa gezamenlijk maatregelen nemen en medische voorraden inkopen. D66 pleit voor goede afspraken over wanneer er sprake is van een medische noodtoestand: wanneer een grensoverschrijdende gezondheids crisis acuut levens in gevaar brengt en de samenleving ontwricht. Lidstaten houden autonomie over beslissingen die betrekking hebben op inperking van de rechten en vrijheden van burgers.

1869

- D66 wil investeren in de **Europese hulpmiddelen- en geneesmiddelenindustrie** en hogere eisen stellen aan de import van hulpmiddelen en geneesmiddelen, zoals waar het gaat om leveringszekerheid. We werken toe naar een eigen Europese productie en basisvoorraad. Op Europees niveau worden draaiboeken voor grensoverschrijdende gezondheids crises regelmatig geüpdatet, waarbij ook in kaart wordt gebracht welke hulpmiddelen van fundamenteel belang zijn.

1876

1877 • Tijdens pandemieën zet Europa bij de Wereldhandelsorganisatie in op een tijdelijke
1878 **opschorting van patenten op vaccins**. Zo zijn levensreddende vaccins ook toegankelijk voor
1879 de rest van de wereld en voornamelijk het mondiale Zuiden.

1880
1881 • We steunen de ambitie om de **Europese farmaceutische industrie** minder afhankelijk te
1882 maken van onder andere grondstoffen uit het buitenland. Veel Europese landen kampen nu
1883 al met medicijntekorten, onder meer door kwetsbare productieketens.

1884
1885 **We maken medicijnen goedkoper en toegankelijker**

1886
1887 • Door Europees op te treden, kunnen we de **macht van de farmaceutische industrie**
1888 **inperken**. Europese wet- en regelgeving is nodig om medicijnen goedkoper en toegankelijker
1889 maken, bijvoorbeeld door patenten minder lang te beschermen en door te eisen dat
1890 medicijnen in alle lidstaten op de markt worden gebracht. Bedrijven moeten inzicht geven in
1891 de kosten die zij daadwerkelijk maken voor het onderzoek, de ontwikkeling en de productie
1892 van hun geneesmiddelen. De mededingingstak van de Europese Commissie moet
1893 woekerende marktmacht op bijvoorbeeld farmaceutische markten, markten voor digitale
1894 patiëntendossiers en ziekenhuizen nadrukkelijker monitoren, aanpakken en voorkomen.

1895
1896 • We bundelen de krachten in Europa om gezamenlijk te onderhandelen met farmaceuten. We
1897 **scherpen het patentrecht** aan door kritischer te toetsen of een middel wel echt ‘nieuw’ is en
1898 of een medicijn geen weesgeneesmiddel is. Bij een indicatie voor uitbreiding of verbetering
1899 van een product of van de toediening daarvan, start geen nieuwe beschermingsperiode,
1900 maar blijft de initiële patentduur van kracht. Exorbitante prijsverhogingen worden aan
1901 banden gelegd.

1902
1903 • De **Europese zorgstrategie** is een aanmoediging voor nationaal beleid om hoogwaardige,
1904 betaalbare en toegankelijke zorgdiensten te waarborgen en de situatie voor zowel
1905 zorgontvangers als verzorgers te verbeteren. D66 steunt de wens om hierbij breed in te
1906 zetten: onderwijs, goede arbeidsomstandigheden en kansengelijkheid, bijvoorbeeld met een
1907 betere balans tussen ouders in zorgtaken, zijn randvoorwaarden voor goede gezondheid.

1908
1909 **Europees onderzoek voor betere zorg**

1910
1911 • D66 zet in op betere Europese uitwisseling van informatie over gezondheid en betere
1912 verzameling en uitwisseling van gegevens voor onderzoek. We zetten in op een sterkere
1913 **Europese Ruimte voor Gezondheidsgegevens**, vooral waar het gaat om een uniform kader
1914 voor lidstaten en eenduidige spelregels voor private en publieke spelers. Zo krijgen we meer
1915 inzicht in de gezondheidsverschillen tussen mensen in Europa en kunnen we ook meer doen
1916 om deze terug te dringen. Daarbij pleiten we ook voor meer **zeggenschap over onze**
1917 **persoonlijke gezondheidsgegevens** en inachtneming van de juiste privacywaarborgen voor
1918 het primair en secundair gebruik van gezondheidsdata.

1919

- 1920 • De Europese Unie maakt meer subsidie vrij voor **onderzoek naar gender-gerelateerde**
- 1921 **gezondheidsklachten**, want onderzoek naar het vrouwelijk lichaam loopt nog altijd achter op
- 1922 onderzoek naar het mannelijk lichaam. D66 wil bijzondere aandacht voor de intersectionele
- 1923 dimensie van gender-gerelateerde gezondheidsklachten, zoals etniciteit.
- 1924
- 1925 • D66 zet zich onverminderd in voor onderzoek en erkenning van **longcovid**. We zetten de
- 1926 Europese en internationale samenwerking op onderzoek naar longcovid door en betrekken
- 1927 deze lessen ook bij andere infectieziektes.

1928 **Gezonde voeding in de Europese Unie**

- 1929
- 1930 • Omdat vrijblijvende afspraken met producenten over de **maximale hoeveelheid zout, suiker**
- 1931 **en vet** in producten de afgelopen jaren te weinig hebben opgeleverd, komen we met
- 1932 Europese wettelijke verplichtingen. Bedrijven die deze verplichtingen niet nakomen, krijgen
- 1933 een Europese boete opgelegd.
- 1934
- 1935 • Obesitas en diabetes zorgen voor een steeds grotere gezondheidscrisis. Om deze crisis te
- 1936 bestrijden, hebben een aantal lidstaten van de Europese Unie al een belasting op
- 1937 suikerhoudende dranken ingevoerd. D66 is voorstander van een **Europese suikertaks**,
- 1938 geheven op het niveau van productie, waarbij we zorgen dat we dezelfde belasting op
- 1939 ongezonde, suikerrijke producten heffen die voor rekening van de voedselindustrie komt.
- 1940 Alleen op deze manier kunnen we zorgen dat multinationals niet de regels omzeilen en we
- 1941 voor de volksgezondheid van iedereen opkomen.
- 1942
- 1943 • D66 wil dat de Europese Commissie zich in Europa en daarbuiten inzet voor een **realistisch,**
- 1944 **effectief en menselijk drugsbeleid**, gebaseerd op wetenschappelijke inzichten. Hierbij staat
- 1945 het voorkomen van gezondheidsschade voorop.
- 1946

1947 **3.8. Goede huisvesting in Europa**

1948

1949 Een woning is een recht en een voorwaarde om je leven vorm te kunnen geven, zoals het stichten

1950 van een gezin, werk en vrijetijd. Maar veel steden, regio's en landen in de Europese Unie hebben

1951 vandaag te maken met een wooncrisis: op veel plekken is het tekort aan goede, betaalbare en

1952 duurzame woningen groot – met grote gevolgen voor mensen. Daar heeft ook de Europese Unie een

1953 rol te spelen.

- 1954
- 1955 • Binnen de Europese Unie pleit D66 ervoor om het recht op huisvesting centraal te stellen in
- 1956 het woonbeleid en te zorgen voor meer woningen voor mensen met lage en
- 1957 middeninkomens. De Europese Commissie kan een belangrijke rol spelen om de
- 1958 **kennisuitwisseling** tussen landen hierover de verbeteren.
- 1959
- 1960 • D66 wil dat de Europese Commissie onderzoekt welke **Europese aanbestedingsregels** en
- 1961 richtlijnen voor lidstaten in de weg staan om de woningbouw vlot te trekken, en voorstellen
- 1962 doet om lidstaten meer ruimte en mogelijkheden te bieden. Zo hebben de huidige regels
- 1963 voor staatsteun uitbreiding nodig, zodat woningen voor mensen die meer verdienen dan de

- 1964 huidige inkomensgrens voor sociale huurwoningen ook als DAEB-activiteiten worden
1965 aangemerkt (Diensten van Algemeen Economisch Belang).
1966
1967
- **Dakloosheid** is de meest ernstige schending van het recht op huisvesting. De Europese Unie moet lidstaten financiering bieden om dakloosheid aan te pakken volgens het Housing First-principe, waarbij dakloze mensen eerst een woning toegewezen kregen waarna vervolgens de andere (economische en psycho-sociale) problemen worden aangepakt. De Housing First Europe Hub krijgt een prominenter rol in het verspreiden van kennis over en stimuleren van deze aanpak van dakloosheid.
- 1968
1969
1970
1971
1972
1973
- **Verduurzaming van woningen** is nodig om de klimaat- en energietransitie te doen slagen, verbetert onze levensstandaard en zorgt voor veel lagere energierekeningen. Daarom zijn grotere directe investeringen uit Europese fondsen nodig, net als de ontsluiting van private investeringen en onderzoek naar innovatieve en duurzame woningbouw.
- 1974
1975
1976
1977
1978
- D66 verwelkomt de deal tussen het Europees Parlement en de Raad die de transparantie op digitale platforms voor de sverbetert. Lidstaten kunnen hiermee de identiteit van de verhuurder checken en daarmee illegale verhuur tegengegaan. Het is dan ook belangrijk om deze wetgevingsprocedure snel af te ronden.
- 1979
1980
1981
1982

HOOFDSTUK 4 – Een geopolitiek sterk Europa voor vrijheid, democratie en veiligheid

Europa staat van oudsher voor vrijheid, democratie en veiligheid. Opkomen voor de mensenrechten en eerlijke handel, vanuit de overtuiging dat er uiteindelijk meer zaken zijn die ons binden in de wereld dan onderscheiden. Die overtuiging heeft de afgelopen jaren flinke deuken opgelopen. We zijn met onze neus op de feiten gedrukt: het vredesdividend is weg en onze economische afhankelijkheid is blootgelegd. Te lang hebben we ons als Europa afhankelijk gemaakt van Rusland voor onze energie, van China voor onze grondstoffen en van Amerika voor onze veiligheid. In dat speelveld is Nederland een kleine speler, maar als Europa hebben we enorme veerkracht getoond door eensgezind samen te werken.

In deze woelige wereld zijn onze waarden onze belangen. Alleen door onze waarden consequent als uitgangspunt te nemen, werken we aan een wereld die welvarend en veilig is voor iedereen. Juist daarom is het zaak dat Europa zowel economisch als geopolitiek weer een invloedrijke speler wordt op het wereldtoneel. Alleen zo kunnen we daadkrachtig werken aan problemen als klimaatverandering of schendingen van mensenrechten. Maar dat kan Europa alleen als het ook de instrumenten krijgt om daadkrachtig en slagvaardig op te treden. Alleen dan kan Europa haar invloed ook echt te gelde maken.

Open strategische autonomie staat voor D66 daarbij aan de basis van het Europese buitenland- en veiligheidsbeleid. Dit betekent dat de Europese Unie en haar lidstaten op essentiële gebieden zoals defensie zelfvoorzienend moeten zijn. Maar ook dat Europa de grote opgaven van deze tijd – digitalisering en klimaatverandering – door kan maken zonder afhankelijkheid van autoritaire landen. Dit betekent niet dat Europa zich terugtrekt in haar eigen schulp. Handel en internationale samenwerking blijven belangrijk voor het welzijn en de welvaart in Europa en kunnen bijdragen aan een duurzame en eerlijke wereld. Dit vraagt een Europa dat durft te kiezen voor een consistent buitenlandbeleid, waarbij mensenrechten en internationale verdragen altijd het uitgangspunt zijn.

In de afgelopen 80 jaar is Europa van een samenwerking van 6 landen uitgegroeid tot een Unie van 27 lidstaten. De uitbreiding van de Europese Unie is de succesvolste manier gebleken om democratische waarden uit te dragen en welzijn en welvaart voor alle Europeanen te vergroten. Zowel bestaande lidstaten als nieuw toetredende lidstaten zijn erop vooruitgegaan. Verdere uitbreiding versterkt de geopolitieke positie van de Unie, versterkt de democratische bewegingen in de kandidaat-lidstaten en vergroot de brede welvaart.

Om onze veiligheid en vrijheid te garanderen, is het zaak dat we verregaand samenwerken op het gebied van veiligheid en defensie. Te lang zijn we voor onze veiligheid afhankelijk geweest van derden, terwijl Rusland onze vrede bedreigt. Voor D66 betekent dat investeren in onze eigen verdediging waardoor we onze eigen broek kunnen ophouden. Daarom zijn in Europa bindende afspraken nodig over de versterking van de Europese defensiekracht, voor de eenwording van de Europese defensiemarkt en voor een collectieve Europese verdediging binnen de NAVO. Wij Europeanen kunnen niet naïef zijn en moeten ons voorbereiden op cyber- of fysieke aanvallen vanuit

Rusland of andere autocratische regimes. Een Europa dat zich kan verdedigen is de beste garantie voor een veilig Nederland.

Het zijn van een hoeder van vrijheid en democratie betekent ook de bereidheid om een veilige haven te zijn voor diegenen die door oorlog of geweld bedreigd worden. Dat vraagt om een humaan vluchtelingenbeleid, een stabiele en robuuste opvangketen met eerlijke verdeling over de lidstaten en meer veilige routes.

Als economisch blok sluiten we eerlijke en duurzame handelsverdragen om welvaart, welzijn en werkgelegenheid in Europa en elders te bevorderen. Met een eensgezinde Europese stem in het buitenland treden we op tegen territoriale agressie, onderdrukking van minderheden en mensenrechtenschendingen. En om te voorkomen dat we door andere landen worden gechanteed, investeren we in cruciale Europese industrie en innovatie.

Onze inzet:

- We schaffen de veto's voor het Europese buitenlandbeleid af en maken werk van een permanente **zetel voor de Europese Unie in de VN-Veiligheidsraad**. Als Europa spreken we zoveel mogelijk met één stem en dragen daarbij consistent het belang van mensenrechten en internationale verdragen uit.
- Kandidaat-lidstaten bieden we de mogelijkheden om **stapsgewijs toe te treden**. Met een **status als waarnemer** kunnen kandidaat-lidstaten alvast betrokken worden bij Europese besluitvorming en stimuleren we het enthousiasme om te blijven werken aan de noodzakelijke hervormingen zoals verwoord in de criteria van Kopenhagen.
- We werken toe naar een **Europese Defensie Unie** door verdergaand samen te werken, te durven specialiseren en gezamenlijk te investeren in onderzoek en innovatie en een Europese defensie-industrie.
- **Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen** wordt de norm voor alle Europese bedrijven, zodat ook internationaal rekenschap wordt gegeven aan mensenrechten, arbeidsomstandigheden, dierenwelzijn en een schoon milieu. Ons verdienmodel als handelsland wordt zo toekomstbestendig.
- Een **humaan asiel- en migratiebeleid**, waarbij we meer grip krijgen op migratie door onder andere het invoeren van veilige en legale vluchtroutes naar Europa.

1983 4.1. Eén Europese stem in het buitenland

1984

1985 Een effectief buitenlandbeleid is gebaat bij één sterke Europese stem en snelle besluitvorming op
1986 Europees niveau. D66 zet zich daarom al jaren in voor het afschaffen van het vetorecht voor lidstaten
1987 op het gebied van buitenland- en veiligheidsbeleid. Alleen zo kunnen we effectief optreden tegen
1988 internationale agressie, onderdrukking van minderheden en mensenrechtenschendingen.

1989

1990 We staan daarbij voor onze idealen binnen en buiten Europa. Om die ook effectief uit te dragen is
1991 een sterke stem van Europa nodig; of het nu gaat om opstaan tegen autoritaire regimes of de
1992 samenwerking met gelijkgestemde landen om te komen tot oplossingen voor klimaatverandering en

- 1993 een eerlijkere verdeling van welvaart en welzijn. Wat ons bindt is internationale solidariteit: een
 1994 gedeelde strijd tegen armoede, onrecht en onvrijheid.
 1995
- 1996 • Het **vetorecht** op buitenlandbeleid, veiligheid en defensie wordt **afgeschaft**. Beslissingen
 1997 worden voortaan met een gekwalificeerde meerderheid (twee derde van de lidstaten die
 1998 samen minimaal 65 procent van de bevolking vertegenwoordigen) genomen. Het Europees
 1999 Parlement voert de democratische controle uit.
 2000
 - 2001 • We maken ons **strategisch onafhankelijk van autocratische regimes**. Daarom zetten we in
 2002 op strategisch grondbeheer, duurzame energie, screening van in- en uitgaande investeringen
 2003 en bescherming van onze vitale infrastructuur. We vormen een sterk verbond met de ‘vrije
 2004 landen’ in de wereld om onze waarden te beschermen.
 2005
 - 2006 • Bij conflicten en oorlogen in de wereld staan voor D66 altijd **het internationale recht**
 2007 (inclusief het internationale humanitair oorlogsrecht) en mensenrechten centraal. D66 zal
 2008 zich hard maken dat diegenen die zich hier niet aan houden zich moeten verantwoorden bij
 2009 het Internationale Gerechtshof of het Internationaal Strafhof.
 2010
 - 2011 • D66 streeft naar een vaste **Europese zetel in de VN-veiligheidsraad**, de
 2012 Wereldhandelsorganisatie (WTO), het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de
 2013 Wereldbank.
 2014
 - 2015 • D66 is voorstander van internationale afspraken om 0,7 procent van het nationaal inkomen
 2016 te besteden aan **ontwikkelingssamenwerking en internationale solidariteit**; dit wordt een
 2017 bindende Europese norm. Ook Europese middelen zetten we in voor daadwerkelijke
 2018 bestrijding van armoede en voor het creëren van kansgelijkheid in de wereld, niet voor
 2019 grensbewaking. Bij besteding van de fondsen voor ontwikkelingssamenwerking is expliciet
 2020 aandacht voor investeren in onderwijs, seksuele en reproductieve rechten en gezondheid.
 2021
 - 2022 • Europese landen hebben historisch gezien veel bijgedragen aan de opwarming van de aarde
 2023 waardoor delen van de wereld onbewoonbaar worden. Deze klimaatcrisis raakt
 2024 ontwikkelingslanden onevenredig hard. Daarom is er in Europese ontwikkelingshulp extra
 2025 aandacht voor de negatieve gevolgen van de klimaatcrisis in deze landen en draagt de
 2026 Europese Unie ruimhartig bij aan **het Loss and Damage fonds** van de VN. Ook wil D66 dat de
 2027 Europese Unie het initiatief neemt om te komen tot een internationaal
 2028 klimaatrechtvaardigheidsfonds, waarmee ontwikkelingslanden economisch, sociaal en
 2029 ecologisch gesteund worden in de transitie tot een duurzamere samenleving.
 2030
 - 2031 • De Europese Unie moet zich inzetten voor een wereldwijde versterking van mensenrechten,
 2032 met bijzondere aandacht voor vrouwenrechten, lhbtqi+-rechten, voor journalisten en voor
 2033 niet-gelovigen. We zijn voorstander van het verdere gebruik van het **Europese**
 2034 **mensenrechten-sanctieregime** (Magnitsky-wetgeving). Hiermee worden de individuele
 2035 mensenrechtenschenders van buiten de Europese Unie niet alleen gestraft in hun
 2036 portemonnee, maar krijgen ze ook een in- en doorreisverbod naar de Europese Unie.
 2037

- 2038
- 2039
- 2040
- 2041
- 2042
- 2043
- 2044
- 2045
- 2046
- 2047
- 2048
- 2049
- 2050
- 2051
- 2052
- 2053
- 2054
- 2055
- 2056
- 2057
- We sluiten onze ogen niet voor het feit dat **China** een systeemrivaal is en een gevaar voor een vrije wereld. We moeten onze **strategische afhankelijkheden** van dit land snel **afbouwen**. Vooral bij de transitie naar een duurzame economie is onze afhankelijkheid ingewikkeld. Samen met de VS en andere democratische landen moet de Europese Unie deze strategische positie van China doorbreken met het groenste handelsakkoord ooit. We blijven ons daarnaast inzetten voor de mensenrechten van onder meer Oeigoeren, Tibetanen en andere minderheden, burgerrechten in Hong Kong en een onafhankelijk Taiwan.
 - De Europese Unie krijgt een **feministisch buitenlandbeleid**, naar voorbeeld van onder andere Nederland en Duitsland. Dit betekent dat Europa wereldwijd actief mensenrechten bevordert en zich inzet voor de betekenisvolle deelname van vrouwen en de lhbtq+-gemeenschap aan besluitvorming.
 - Het **Oostelijk Partnerschap** (Eastern Partnership) blijft wat D66 betreft een belangrijk platform om Europese samenwerking met Armenië, Azerbeidzjan en Wit-Rusland te vergroten. Samenwerking met deze regio is niet alleen in ons geopolitiek belang, maar Europese invloed in deze regio zal bijdragen aan stabiliteit, democratisering en economische vooruitgang in de regio. Voor Oekraïne, Georgië en Moldavië (voormalige landen van het Oostelijk Partnerschap) geldt dat zij inmiddels kandidaat-lidstaten zijn van de Europese Unie.

2058 4.2. Eerlijke handel voor een welvarende wereld

2059

2060 Internationale handel is de drijvende kracht achter een goed draaiende wereldeconomie en achter
2061 de economie in Europa. Een heel groot deel van de huidige Nederlandse welvaart komt van
2062 internationale handel en een open houding naar andere landen. Handel is daarnaast een belangrijk
2063 instrument in een veranderende geopolitieke context en een instrument om de internationale
2064 stabiliteit (en rechtsorde) te bevorderen. Goede afspraken dragen bovendien bij aan het realiseren
2065 van duurzame en eerlijke internationale handel.

2066

2067 De afhankelijkheid van buitenlandse toeleveringsketens brengt tegelijkertijd risico's met zich mee. De
2068 oorlog in Oekraïne liet zien dat energiezekerheid in het geding komt wanneer we van een of enkele
2069 landen afhankelijk zijn voor de toelevering van grondstoffen. Ook onze ambities voor de
2070 klimaattransitie en datarevolutie staan op het spel wanneer bijvoorbeeld China de toegang tot
2071 zeldzame aardmetalen blokkeert. D66 zet daarom in op een strategische Europese handels- en
2072 industriepolitiek om in essentiële sectoren de eigen productiecapaciteit en kennispositie te
2073 versterken en variatie aan te brengen in de toeleveringsketens. Als economisch machtsblok sluiten
2074 we handelsverdragen om welvaart en werkgelegenheid te bevorderen, zowel in de Europese Unie als
2075 in de landen waarmee we handelsverdragen sluiten.

2076

- D66 staat voor een **op regels gebaseerd handelssysteem**, met specifiek aandacht voor mens, klimaat en milieu. Hiermee geldt niet het recht van de sterkste, maar worden problemen opgelost naar eerlijkheid en redelijkheid. Dit is voor D66 het uitgangspunt van alle handelsafspraken die de Europese Unie met andere landen maakt.

2080

2081

- 2082
- 2083
- 2084
- 2085
- 2086
- 2087
- 2088
- 2089
- 2090
- 2091
- 2092
- 2093
- 2094
- 2095
- 2096
- 2097
- 2098
- 2099
- 2100
- 2101
- 2102
- 2103
- 2104
- 2105
- 2106
- 2107
- 2108
- 2109
- 2110
- 2111
- 2112
- 2113
- 2114
- 2115
- 2116
- 2117
- 2118
- 2119
- 2120
- 2121
- 2122
- 2123
- 2124
- 2125
- 2126
- De Europese Unie zet zich in om Europese bedrijven en hun **verdienvermogen te beschermen** tegen oneerlijke concurrentie of economische dwang door landen buiten de EU. Daarnaast wil D66 dat de Europese Unie staatssteunregels aanpast, zodat cruciale fysieke en digitale infrastructuur beter beschermt kan worden tegen inmenging van landen buiten de Europese Unie. Waarbij wel bewaakt wordt dat er binnen de Europese Unie eerlijke concurrentie plaats vindt, conform de spelregels van de interne markt.
 - De Europese Unie sluit alleen **handelsakkoorden** met landen die het Klimaatakkoord van Parijs en het biodiversiteitsverdrag (Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework) hebben ondertekend. Bestaande handelsakkoorden die ouder zijn dan het Klimaatakkoord van Parijs voldoen niet altijd aan de klimaatambities van vandaag. D66 wil daarom dat de Europese Commissie zich inzet om bestaande handelsakkoorden zo snel mogelijk te laten voldoen aan minimaal het Klimaatakkoord van Parijs en het biodiversiteitsverdrag.
 - Bij **onderhandelingen voor handelsverdragen** zorgen we voor representativiteit en transparantie. Zo komen alle belanghebbenden, van werkgevers tot werknemers, aan bod in het onderhandelingsproces en kunnen parlementariërs en journalisten hun controlerende taken vervullen.
 - D66 wil dat de Europese Unie het initiatief neemt om samen met de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en andere democratische landen **het groenste handelsakkoord** te sluiten, waardoor onder andere de strategische afhankelijke positie van landen als China ten behoeve van de energietransitie kan worden doorbroken. Daarin moeten we regelen dat er meer kennisuitwisseling plaatsvindt, waardoor we de nodige stappen in de verdere verduurzaming van de economie sneller kunnen zetten.
 - Daarnaast is D66 voorstander van verbeterde en gelijkwaardige handelsrelaties met democratische landen in het **mondiale Zuiden**.
 - D66 zet zich in voor uitbreiding van het handelsverdrag voor groene goederen, **the Environmental Goods Agreement**. De handel in producten voor duurzame ontwikkeling wordt hiermee bevorderd, bijvoorbeeld door invoerheffingen voor deze producten af te schaffen.
 - Handel is essentieel voor de **economische emancipatie van vrouwen** en het bevorderen van gendergelijkheid. Volgens de Wereldbank draagt internationale handel bij aan hogere lonen, gelijkere behandeling en betere banen voor vrouwen. De Europese Unie zet in haar handelsovereenkomsten in op specifieke hoofdstukken en verwijzingen naar gendergelijkheid, zoals in de associatieovereenkomst met Chili van 2022. Bestaande handelsovereenkomsten kunnen worden aangevuld met nieuwe instrumenten die gendergelijkheid bevorderen. Dit is vergelijkbaar met de toevoeging van klachtentoeegang bij het handelsakkoord met Canada.
 - Het landbouwontwikkelingsbeleid moet de voedselzekerheid en de ontwikkeling van lokale voedselmarkten niet ondermijnen. Via handelsverdragen willen wij zorgen dat

- 2127 **duurzaamheidsstandaarden** ook buiten Europa omhooggaan.
- 2128
- 2129 • Handelsregels worden ingezet om ongewenste en **illegale handel**, zoals die in
- 2130 spionagetechnologie, geroofde kunstschaten, illegale houthandel, bedreigde diersoorten en
- 2131 conflictmineralen, tegen te gaan.
- 2132
- 2133 • Met **de Global Gateway** investeren we in fysieke en digitale infrastructuur in andere landen,
- 2134 ter bevordering van welzijn, welvaart en handel. Volgens D66 moet de focus liggen op
- 2135 duurzame en digitale sectoren en initiatieven die bijdragen aan een gelijkwaardige wereld.
- 2136
- 2137 • **International Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO)** moet de norm worden
- 2138 voor alle bedrijven. Minimale regelgeving op dit gebied wordt op Europees niveau
- 2139 vastgelegd, met oog voor mensenrechten, arbeidsomstandigheden, dierenwelzijn, klimaat en
- 2140 een schoon milieu. Er wordt geen uitzondering gemaakt voor bijvoorbeeld de financiële
- 2141 sector. Om te zorgen dat ook het Midden- en het Kleinbedrijf (MKB) mee kan komen in deze
- 2142 cultuurontwikkeling wordt geïnvesteerd in steunpunten waar ondernemers terecht kunnen
- 2143 voor vragen, kennis en best practices. In de toekomst neemt ieder bedrijf, ongeacht hoe
- 2144 groot, haar verantwoordelijkheid. De Europese Commissie zal monitoren in hoeverre de
- 2145 mensenrechten, arbeidsomstandigheden, de positie van vrouwen, de lhbtqi+-gemeenschap
- 2146 en het milieu ook daadwerkelijk verbeterd.
- 2147
- 2148 • D66 wil grondige controle op export van goederen die ook voor militaire doeleinden gebruikt
- 2149 kunnen worden (**dual use goods**).
- 2150
- 2151 • Producten gemaakt met **dwangarbeid** horen niet thuis in de Europese interne markt. Met
- 2152 een EU-verordening wil D66 dat er een verbod komt op producten en grondstoffen gemaakt
- 2153 uit dwangarbeid. Op Europees, nationaal en internationaal niveau wordt samengewerkt om
- 2154 deze producten te herkennen en te verbieden. Slachtoffers van dwangarbeid moeten
- 2155 gecompenseerd worden voor het leed dat hun is aangedaan. Speciale bewijslast moet bij
- 2156 bedrijven komen te liggen wanneer zij importeren uit gebieden waar dwangarbeid veelvuldig
- 2157 plaatsvindt.
- 2158
- 2159 • De Europese Commissie brengt jaarlijks in kaart in welke sectoren afhankelijkheden van
- 2160 andere landen, risico's met zich meebrengen. Waar dit in het Europese belang is,
- 2161 beschermen we de Europese markt en industrie. Open grenzen en gelijke concurrentie
- 2162 blijven de norm in de interne markt. Maar waar het gaat om essentiële grondstoffen en
- 2163 productieprocessen pleit D66 voor een groen **Europees industriebeleid** waarmee in
- 2164 essentiële sectoren de Europese productiecapaciteit en kennispositie wordt versterkt.
- 2165 Duurzaamheid en mensenrechten zijn daarbij de basis van dit industriebeleid. Ook vraagt dit
- 2166 Europees investeren in duurzame mijnbouw. D66 wil dat de Europese Unie koploper wordt in
- 2167 CO₂-vrije mijnbouw, onder strenge milieu- en arbeidsregels terwijl een sterke rechtspositie
- 2168 voor omwonenden en inheemse bevolkingen wordt gegarandeerd.
- 2169
- 2170 • Om de **positie van inheemse volken** beter te beschermen in het buitenland- en
- 2171 ontwikkelingsbeleid van de Europese Unie, wil D66 dat de Europese Unie als full-party het

2172 internationale Verdrag betreffende inheemse en in stamverband levende volken in
2173 onafhankelijke landen van de Internationale Arbeidsorganisatie (ook bekend als ILO-
2174 conventie 169) ondertekent.

2175

- 2176 • De Europese Unie moet scherper zijn in het toekennen van **algemene preferenties aan**
2177 **ontwikkelingslanden** en minst ontwikkelde landen. Landen waar de regering stelselmatig
2178 mensenrechten schendt, de democratie bedreigt of de rechtsstaat afbreekt moeten sneller
2179 gecorrigeerd worden doormiddel van het terugtrekken van deze preferenties.

2180 4.3. Uitbreiding van de Europese Unie

2181

2182 Uitbreiding van de Europese Unie is in ons belang. Zo zijn de landen op de Westelijke Balkan
2183 omsloten door Europese lidstaten. Ze zijn niet meer onze achtertuin, maar onze binnentuin.
2184 Wanneer wij niet met hen de toekomst gezamenlijk vorm gaan geven, gaan autocraten dat voor ons
2185 doen. Uitbreiding is dan ook nooit urgenter of actueler geweest dan nu en is in het belang van een
2186 stabiel en veilig Europa.

2187

2188 Bovendien creëert uitbreiding welvaart, voor zowel de toetredende landen als de bestaande
2189 lidstaten. Het verschil tussen levensomstandigheden in en buiten de Europese Unie sinds de laatste
2190 uitbreiding is enorm. Veel Nederlandse bedrijven hebben veel verdiend aan de kansen die de
2191 uitbreidingen boden. De kansen voor een effectiever klimaatbeleid nemen toe en in een wereld waar
2192 democratie onder druk staat, is uitbreiding een manier om ons democratisch blok sterker te maken.
2193 Voor D66 is de uitbreiding van de Europese Unie dan ook een van de succesverhalen van de Europese
2194 samenwerking.

2195

2196 Maar uitbreiding vraagt van zowel kandidaat-lidstaten als de bestaande lidstaten aanpassingen. Zo
2197 vraagt de uitbreiding ook de bereidheid van de bestaande lidstaten om de wijze van besluitvorming
2198 te hervormen. En het voldoen aan de criteria van Kopenhagen, vraagt de nodige aanpassingen van de
2199 kandidaat-lidstaten. Het EU-lidmaatschap komt met serieuze en duidelijke verplichtingen en een land
2200 moet die kunnen dragen.

2201

- 2202 • D66 wil **het proces van EU-uitbreiding hervormen**. We houden daarbij vast aan de criteria
2203 van Kopenhagen. Belangrijke waarden als democratie, mensenrechten en een vrije markt
2204 staan niet ter discussie. Pas wanneer aan alle criteria wordt voldaan is een volwaardig
2205 lidmaatschap aan de orde.

2206

- 2207 • Met de toenemende Europese integratie is ook het proces om kandidaat-lidstaat te worden
2208 een stuk complexer geworden. Het traject om toe te treden duurt bovendien soms
2209 frustrerend lang. Dit ondermijnt niet alleen het draagvlak voor de Europese Unie in
2210 kandidaat-lidstaten, maar speelt ook antidemocratische krachten in de kaart. Om die reden
2211 wil D66 dat het mogelijk wordt voor kandidaat-lidstaten om **stapsgewijs toe te treden**. In
2212 vooraf gestelde stappen, kan een kandidaat bij het voldaan aan de voorwaarde van een stap,
2213 over bepaalde onderwerpen meedoen in bestaande Europese overleggen en meepraten (als
2214 waarnemer) over bijbehorende besluiten. Zo kan bij het voldoen aan de vereisten van een
2215 vrije markt een vergelijkbare positie worden verkregen als de EFTA-landen nu ook hebben.

2216 Kandidaat-lidstaten maken zo stapsgewijs kennis met de Europese Unie en behouden de
2217 motivatie om te blijven werken aan de noodzakelijke hervormingen. De criteria van
2218 Kopenhagen blijven hierin onverkort gelden en uitgangspunt is dat het expliciete doel het
2219 volwaardige lidmaatschap is.
2220
2221 • Vooruitlopend op een eerste stap wil D66 ruimte bieden aan het vormen van een
2222 ‘waarnemer’ status. Met de status als ‘**waarnemer**’ kan een kandidaat-lidstaat alvast
2223 betrokken worden bij de Europese besluitvorming. Inwoners kunnen al meedraaien in
2224 burgerpanels en leden van nationale parlementen worden betrokken bij interparlementaire
2225 bijeenkomsten.
2226
2227 • Uitbreiden vraagt om een **twee richtingen betrokkenheid**. Door actief kandidaat-lidstaten te
2228 ondersteunen bij het democratischer maken van hun bestuur, het bestrijden van corruptie
2229 en mensenrechtenschendingen, het versterken van hun economie en het respecteren van
2230 burgerrechten helpen we die landen om de goede stappen te zetten op weg naar het
2231 lidmaatschap. Door op die manier blijvend te investeren in het perspectief van het
2232 lidmaatschap wordt ook de stimulans vergroot om toe te werken naar het voldoen aan de
2233 criteria van Kopenhagen.
2234
2235 • Sommige landen op de **Westelijke Balkan** zijn al jaren in onderhandeling met de Europese
2236 Unie. Onduidelijkheid over een eventuele toetreding frustreert niet alleen de
2237 onderhandelingen maar ondermijnt het proces om te voldoen aan de criteria. D66 wil daarom
2238 dat met de landen op de Balkan **een realistisch tijdsplan** wordt afgesproken en tot die tijd
2239 gekeken wordt hoe zij als waarnemer kunnen meedraaien met de Europese besluitvorming.
2240 Ook moet de Europese Unie haar verantwoordelijkheid blijven nemen voor een stabiel,
2241 levensvatbaar, vreedzaam, multi-etnische regio, onder andere in Bosnië en Herzegovina en
2242 Kosovo.
2243
2244 • De noodzakelijkheid van het **hervormen van het bestuur** van de Europese Unie neemt als
2245 gevolg van eventuele uitbreiding toe. D66 is van mening dat uitbreiding en hervorming van
2246 de Europese Unie twee kanten van dezelfde medaille zijn. Die ontwikkelingen moeten hand
2247 in hand gaan. D66 wil dan ook dat bij de huidige discussie over de werkwijze van de Europese
2248 Unie al rekening gehouden wordt met een eventuele uitbreiding.
2249
2250 • De **toetredingsonderhandelingen met Turkije** worden alleen hervat wanneer het significante
2251 en duurzame verbeteringen laat zien op het gebied van mensenrechten, democratie en
2252 rechtsstaat.
2253
2254 • De Russische aanvalsoorlog tegen Oekraïne laat zien hoe belangrijk het borgen van de
2255 Europese waarden is. **Oekraïne, Moldavië en Georgië** horen bij de Europese Unie. We
2256 realiseren ons dat voor deze landen geldt dat nog veel noodzakelijke hervormingen
2257 doorgevoerd moeten worden voordat tot volledig lidmaatschap kan worden overgegaan.
2258

2259 4.4. Naar een Europese Defensie Unie

2260

2261 De Russische inval in Oekraïne vormde een kantelpunt in het Europese denken over vrede en
2262 veiligheid. Het heeft ook onze relatieve kwetsbaarheid en afhankelijkheid van Amerika blootgelegd.
2263 Vergaande Europese defensiesamenwerking is noodzakelijk om ook de komende decennia ons
2264 grondgebied en onze waarden te kunnen beschermen. D66 is dan ook voorstander om op termijn toe
2265 te werken naar een Europees krijgsmacht. De eerste stap is de uitgaven voor defensie op niveau te
2266 brengen. Daarnaast kan militaire samenwerking zorgen voor een effectieve en krachtige
2267 gezamenlijke defensie. D66 pleit daarom voor een Europese Defensie Unie – complementair aan het
2268 NAVO-bondgenootschap. Investerings in de krijgsmacht stemmen we binnen Europa af. We zetten
2269 in op taakspecialisatie en bundelen onze krachten op het gebied van materiaalinkoop en –
2270 standaardisatie. Ook werken we aan een volwaardige Europese defensie-industrie. Op die manier is
2271 Europa weer in staat zelfstandig haar eigen vrede en veiligheid te borgen.

2272

2273 • D66 streeft naar een sterke **Europese pijler binnen het NAVO-bondgenootschap**. De 22 EU-
2274 lidstaten die ook lid zijn van de NAVO verenigen zich daarom in een Europese Defensie Unie.
2275 Ook niet-NAVO, maar wel EU-lidstaten kunnen zich bij delen hiervan aansluiten. De 2-
2276 procent norm van de NAVO wordt een bindende EU-norm. Lidstaten specialiseren zich in de
2277 defensieonderdelen waar hun expertise ligt om de Europese defensiecapaciteiten
2278 slagvaardiger te maken.

2279

2280 • Een aparte **Eurocommissaris voor Veiligheid en Defensie** wordt verantwoordelijk voor de
2281 ontwikkeling van de Europese Defensie Unie.

2282

2283 • De **bescherming van nationale defensie-industrieën** hindert innovatie en de ontwikkeling
2284 van nieuwe defensiecapaciteiten. Door de defensie-industrie onderdeel te maken van de
2285 interne markt creëren we een volwaardige Europese defensiemarkt.
2286 Defensieaanbestedingen vallen voortaan onder reguliere Europese aanbestedingsregels.

2287

2288 • D66 wil dat **verduurzaming** een integraal onderdeel is van de Europese
2289 defensiesamenwerking. Zowel op het gebied van het gebruik van duurzame energiebronnen
2290 als het recyclen van gebruik materiaal. Door duurzaamheid als uitgangspunt te nemen, kan
2291 de defensie-industrie als innovatiemotor werken voor allerlei ontwikkelingen.

2292

2293 • De Eurocommissaris voor Veiligheid en Defensie ziet toe op het versterken van de **Europese**
2294 **defensie-industrie** en krijgt een voortrekkersrol in gezamenlijke Europese
2295 defensieaanbestedingen. Gezamenlijke inkoop verbetert de samenwerking tussen
2296 krijgsmachten en zorgt voor een doeltreffendere besteding van budgetten. Daarnaast stellen
2297 we Europese standaarden vast voor munitie, wapensystemen, data, communicatie,
2298 onderhoud, reparaties en transport.

2299

2300 • **Het European Defence Fund** krijgt meer budget voor het aanjagen van onderzoek en
2301 innovatie in de Europese defensiemarkt. Speciale aandacht gaat uit naar de ontwikkeling van
2302 cyber- en ruimtecapaciteiten en onderzoek naar het beter benutten van de kansen van
2303 artificiële intelligentie. De inzet van nieuwe technologieën gebeurt daarbij alleen onder

- 2304 voorwaarden van duidelijke juridische waarborgen.
- 2305
- 2306 • In aanvulling op de collectieve verdediging van het grondgebied door de NAVO en individuele
- 2307 lidstaten, zet de Europese Unie zich in voor **stabiliteit in de regio**. Het gezamenlijk uitvoeren
- 2308 van civiele en militaire missies draagt bij aan de geopolitieke invloed en het
- 2309 handelingsvermogen van de Unie. Er komt een groter Europees hoofdkwartier van waaruit
- 2310 meerdere Europese missies en operaties worden geleid.
- 2311
- 2312 • **Europese militaire missies en operaties** hebben vaak een gebrek aan capaciteiten voor
- 2313 bijvoorbeeld inlichtingen, logistiek en communicatie. Voor de evacuatie van Europese
- 2314 burgers uit Afghanistan waren we bijvoorbeeld afhankelijk van andere internationale
- 2315 partners. De EU-Battlegroups en snelle Europese interventiecapaciteit worden daarom
- 2316 verder ontwikkeld naar een **autonome strategische militaire capaciteit**.
- 2317
- 2318 • Naast gezamenlijke Europese trainingen en Europese missies komt er een
- 2319 **Erasmusprogramma voor militairen**. Deze uitwisseling van culturen, kennis en tactieken
- 2320 zorgt voor hechtere samenwerking tijdens gezamenlijke opdrachten.
- 2321
- 2322 • Een **militaire Schengenzone** zorgt ervoor dat we militair materieel sneller door Europa
- 2323 kunnen verplaatsen naar de plek waar het nodig is.
- 2324
- 2325 • D66 pleit voor Europese regels over bestaande en **nieuwe technologie voor militaire**
- 2326 **doeleinden**, waaronder kunstmatige intelligentie. Uitgangspunten hierin zijn: een verbod op
- 2327 volledig autonome offensieve wapensystemen, nadruk op menselijke
- 2328 eindverantwoordelijkheid en transparantie en herleidbaarheid.
- 2329
- 2330 • **Wapenexportbeleid wordt Europees**. D66 is voorstander van een onafhankelijke Europese
- 2331 wapenexportautoriteit. Dit vergroot de invloed en slagkracht van de Europese Unie. Deze
- 2332 autoriteit toetst leveringen van lidstaten, adviseert en heeft een doorslaggevende stem
- 2333 wanneer lidstaten verschillend denken over het leveren van bepaalde wapensystemen aan
- 2334 andere landen. De huidige wapenexportcriteria en controle na levering van wapens worden
- 2335 aangescherpt. Tot slot worden leveringen automatisch bevroren bij een wapenembargo.
- 2336
- 2337 • De verdere integratie van Oekraïne in de NAVO is van groot belang voor de veiligheid op het
- 2338 Europese continent. D66 is dan ook voorstander van blijvende Europese steun aan Oekraïne,
- 2339 bijvoorbeeld in de vorm van de training van Oekraïense troepen en voorziening van wapens
- 2340 en munitie. De Europese Unie moet eerder gemaakte beloftes voor steun snel inlossen.

2341 4.5. Europese samenwerking voor een humanaan asielbeleid

2342

2343 Migratie is van alle tijden. Mensen komen in beweging voor liefde, werk of moeten vluchten. Dat

2344 mensen migreren is voor D66 een gegeven. Het is echter kraakhelder dat het huidige Europese

2345 migratiebeleid veel beter kan en moet. Voorop staat dat wij ons te allen tijde aan het

2346 Vluchtelingenverdrag van de Verenigde Naties houden bij de opvang van mensen die op de vlucht

2347 zijn voor oorlog en geweld. De meeste opvang van vluchtelingen gebeurt nu al in de regio. Slechts

2348 een klein deel van de vluchtelingen komt uiteindelijk naar Europa. We hebben een gedeelde
2349 verantwoordelijkheid om mensen op de vlucht te beschermen.
2350
2351 De kern van het asielbeleid ligt in Europa, maar een coherent en humaan Europees asiel- en
2352 migratiebeleid ontbreekt. Migratie lijkt ons te overkomen. Mensensmokkelaars hebben vrij baan
2353 door het ontbreken van veilige en legale vluchtroutes. Landen aan de grenzen van de Europese Unie
2354 worden geacht de opvang te regelen, met als gevolg dat vluchtelingenkampen op Lesbos, Lampedusa
2355 en Malta overvol zijn en mensen onder erbarmelijke omstandigheden moeten wachten op hun
2356 asielprocedure. Juist door meer op Europees niveau samen te werken krijgen we grip op de migratie,
2357 verdelen we de opgave rechtvaardig en waarborgen we fundamentele mensenrechten. Zo komen we
2358 tot een echt Europees asielsysteem dat effectief en humaan is.
2359
2360 D66 kiest daarom voor een migratiebeleid dat wel werkt. Dat doen we langs vier uitgangspunten:
2361 1. We beschermen kwetsbare mensen op de vlucht.
2362 2. We zorgen voor een snelle en zorgvuldige asielprocedure, in het belang van kansrijke aanvragen.
2363 3. We zijn strenger voor asielzoekers die geen kans hebben om hier te blijven.
2364 4. We kiezen voor hoogwaardige arbeidsmigratie en pakken misstanden aan.
2365
2366 Zo pakken we bestaande problemen aan, helpen we mensen op de vlucht voor oorlog en geweld en
2367 creëren we draagvlak.
2368
2369 • Landen die **opvang in de regio** bieden, helpen we met geld voor onderdak, voedsel,
2370 medische en psychische zorg en onderwijs. Daar waar mogelijk zet D66 in op het aanpakken
2371 van de **grondoorzaken** van migratie.
2372
2373 • Om onmenselijke taferelen op de Middellandse Zee te stoppen en een veilige route naar
2374 Europa te creëren voor diegene die op de vlucht zijn voor oorlog en geweld wil D66 dat er
2375 een **Europees humanitair visumsysteem** komt. Het beschermen van de mensenrechten is
2376 het uitgangspunt voor dit systeem en het moet mensen sneller helderheid geven over het al
2377 dan niet kunnen blijven in de Europese Unie. Een humanitair visum kan bij een ambassade of
2378 consulaat van een EU-land worden aangevraagd en geeft toegang tot een kort verblijf in een
2379 EU-land op basis van een eerlijke en rechtvaardige verdeling binnen Europa, waar vervolgens
2380 de asielprocedure kan worden doorlopen. Een eerste korte screening vindt plaats bij het
2381 verlenen van het humanitaire visum. Hierdoor krijgen kansrijke asielzoekers een veilige en
2382 legale route naar de Europese Unie.
2383
2384 • Totdat het systeem van humanitaire visa opgezet is, wil D66 dat Europese Unie actief
2385 bijdraagt aan **het hervestigen van mensen op de vlucht** voor oorlog en geweld. Bij
2386 hervestiging worden kwetsbare vluchtelingen, zorgvuldig geïdentificeerd door UNHCR,
2387 uitgenodigd om zich te vestigen in een (EU)land. Binnen de Europese Unie krijgt elke lidstaat
2388 een verplicht minimum quotum. Daarnaast bieden we ruimte aan pilots om verschillende
2389 varianten van private hervestiging te verkennen, waarbij mensen of particuliere organisaties
2390 vluchtelingen voordragen voor vestiging in een lidstaat.
2391

- 2392
- 2393
- 2394
- 2395
- 2396
- 2397
- 2398
- 2399
- 2400
- 2401
- 2402
- 2403
- 2404
- 2405
- 2406
- 2407
- 2408
- 2409
- 2410
- 2411
- 2412
- 2413
- 2414
- 2415
- 2416
- 2417
- 2418
- 2419
- 2420
- 2421
- 2422
- 2423
- 2424
- 2425
- 2426
- 2427
- 2428
- 2429
- 2430
- 2431
- 2432
- 2433
- 2434
- 2435
- 2436
- Er moet snel duidelijkheid komen over **de status van Oekraïense ontheemden**, bij voorkeur in Europees verband. Dan kunnen ook Oekraïners zelf investeren in hun toekomst. Maar ook voor andere betrokkenen, zoals gemeenten, verhuurders en werkgevers, is het van belang om te weten waar ze aan toe zijn.
 - We handhaven bestaande EU-wetgeving over **standaarden** in alle lidstaten voor **opvang en procedures**. Er mag geen sprake meer zijn van pushbacks – zeker niet door Frontex –, mishandeling of illegale detentie van mensen. Nationaal beleid wordt geharmoniseerd tot EU-beleid, zodat vluchtelingen in alle Europese landen een gelijke kans hebben om een verblijfsvergunning te krijgen, conform de afspraken in de onlangs tot stand gekomen Europes asiel- en migratie deal.
 - We verhogen de **democratische controle** op asiel en migratie. EU-agentschappen zoals Frontex en het Asielagentschap moeten asiel en migratie actief coördineren en leggen daarover regelmatig rekenschap af aan het Europees Parlement.
 - Ook de **digitale rechten** van migranten moeten worden gerespecteerd. Grensbewaker Frontex moet zich houden aan privacywetgeving. De aangekondigde EU-database met persoonsgegevens van iedereen die de Europese Unie binnenkomt, dient te worden voorzien van aanvullende voorwaarden over de omstandigheden waaronder van die data gebruik gemaakt kan worden. De Europese Toezichthouder voor Databescherming gaat toezien op het correct gebruiken van deze data.
 - D66 wil een **eerlijke verdeling** voor de opvang van vluchtelingen over alle EU-lidstaten. Om die reden is D66 ook geen voorstander van het kunnen afkopen van de verantwoordelijkheid door lidstaten: als solidariteit kan worden afgekocht, wordt er alsnog geen eerlijke verdeling van asielzoekers bereikt. Wat D66 betreft moeten alle kansrijke asielzoekers worden herverdeeld. Kansarme asielzoekers worden in grenslanden gehouden, mits de opvang op orde is. Voor D66 is gesloten opvang van minderjarigen - zowel alleenstaande minderjarigen als in gezinsverband – onacceptabel. Kinderen mogen nooit vastgezet worden.
 - Bij de herverdeling van vluchtelingen tussen de lidstaten houden we rekening met **objectieve criteria** zoals het bruto nationaal product, de bevolkingsdichtheid en de werkgelegenheid. Ook subjectieve criteria zoals de integratiekansen en voorkeuren van een vluchteling, de aanwezigheid van familie en taalbanden met het land, nemen we mee. Deze voorkeuren vormen immers een goede bodem voor een kansrijker leven in het nieuwe land.
 - Lidstaten die geen asielzoekers willen opvangen, worden gekort op **Europese fondsen en subsidies**. Zij komen minder in aanmerking voor Europese functies, huisvesting van agentschappen en projecten.
 - We leggen de lat hoog bij **afspraken met derde landen**. Europa maakt alleen afspraken met derde landen over migratie die het VN-Vluchtelingenverdrag hebben ondertekend. Er moeten serieuze waarborgen voor mensenrechten zijn, waaronder externe monitoring door maatschappelijke organisaties. De zogenaamde Tunesië-deal voldoet hier niet aan, want de

- 2437 staat van de Tunesische rechtsstaat is zeer betreurenswaardig. Bovendien is de deal op
2438 ondemocratisch wijze en zonder een juiste juridische basis tot stand gekomen.
2439
- 2440 • Om nieuwe humanitaire rampen op de Middellandse Zee te voorkomen, gaat de Europese
2441 Unie proactief **zoek- en reddingsoperaties** uitvoeren. Hier horen ook afspraken bij over de
2442 ontscheping, om te voorkomen dat een schip lange tijd op hulp moet wachten.
2443
 - 2444 • D66 zet zich ook in Europa in om de **criminalisering van hulpverleners** tegen te gaan. In alle
2445 lidstaten zou er een strafuitsluitingsgrond moeten worden toegevoegd voor humanitaire
2446 hulp met betrekking tot mensensmokkel.

Colofon & Verantwoording

Aan dit verkiezingsprogramma werkten mee:

De Permanente Programma Commissie:

Fleur Gräper - van Koolwijk (voorzitter)
Dorien Blommers
Sabeth de Boer (lid vanuit de Tweede Kamerfractie)
Koen Castelein
Henk-Jan Oosterhuis
Robert van Rijssen

Met speciale dank aan:

Afke Groen
Annelou van Egmond
Michiel Rijsberman
Stefan de Koning
Susanne Dallinga
Floris van der Valk

Secretariaat: Olivier Croll en Thijs van Aken

Bij het opstellen van dit programma hebben we in de eerste plaats gebruik gemaakt van de input van onze leden. Velen van hen hebben gebruikgemaakt van de mogelijkheid om op thema's ideeën aan te dragen. We zijn hen heel dankbaar voor alle inspiratie. Via deze weg willen we ook in het bijzonder de thema-afdelingen, interessegroepen, bestuurders en lokaal actieve D66'ers, en verschillende specialisten in onze partij bedanken, die ons soms heel gericht van informatie hebben voorzien. Zonder hun input, hadden wij ons werk niet kunnen doen. Namens D66 was Stientje van Veldhoven betrokken bij het *Election Manifesto* van onze Europese moederpartij ALDE. Zodoende hebben wij inspiratie op kunnen doen voor dit programma.

Tenslotte willen we alle mensen van de Mr. Hans van Mierlo Stichting, de Jonge Democraten, de medewerkers en leden van de D66-fracties in de Eerste en Tweede Kamer en het Europees Parlement, de bewindspersonen en hun politiek assistenten en de klankbordgroep van de PPC heel hartelijk danken. Voor hun werk in het voortraject met het delen van hun kennis, voor het schrijven van de verschillende paragrafen, voor het kritisch meelesen bij de tussenproducten en voor de scherpte bij de verschillende redactieslagen. Zonder hen had dit programma er niet gelegen.